

Hjemmesitterkommunene

En studie av norske kommuner med svært lav valgdeltakelse i perioden 1945-2005

Hege Marie Wormdahl Paulsen

Masteroppgave i statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Institutt for statsvitenskap

Våren 2008

Forord

Helt siden jeg tok mine første vekttall i sammenlignende politikk ved Universitetet i Bergen, har jeg hatt en spesiell interesse for valg og velgeratferd. Det at noen ikke deltar i valg er for meg et mysterium, og gjennom studieløpet har jeg på merkelig vis klart å få de fleste skoleoppgaver til å handle om valgdeltakelse i en eller annen form. I denne oppgaven skriver jeg om noe jeg i utgangspunktet ikke forstod: Hvorfor noen norske kommuner har langt flere hjemmesittere enn andre over en lang tidsperiode. Oppgaveskissen ble utarbeidet i januar og februar 2007, men grunnet sykdom våren 07 og jobb samme høst, måtte jeg ta en pause fra studiene. Arbeidet ble påbegynt igjen i januar 2008.

Min veileder Bernt Aardal fortjener en stor takk for tålmodig veiledning, gode ideer og inspirerende diskusjoner. En stor takk rettes også til Nils-Eivind Naas ved Institutt for Samfunnsforskning, som har hjulpet meg med å tilrettelegge data til den kvantitative analysen og som alltid har tatt seg tid til å diskutere og svare på mine mange spørsmål. Ordførerne i de 12 kommunene fortjener en takk for å ha stilt opp på intervju og på den måten ha hjulpet meg å bli bedre kjent med hjemmesitterkommunene. Takk også til NSD for tilgang til data og tegning av kart.

Flere av mine nærmeste fortjener en varm og hjertelig takk: Pål, Anne Kirsti, Karoline og Agnes har med entusiasme lest og kommentert kapitlene etter hvert som de ble til. Håkon har hjulpet meg med tabeller, grafer og andre datamysterier og Heidi har lest korrektur på hele avhandlingen. En spesiell takk går til Trafo-jentene, for gode kollokvier og samtaler gjennom hele masterstudiet og til min fantastiske familie for støtte og utrettelige heiarop underveis.

Hege Paulsen

Oslo, mai 2008

Antall ord: 31.217

Innhold

FORORD	3
INNHOOLD	5
KAPITTEL 1: HJEMMESITTERKOMMUNENE	7
FORSKJELLER I VALGDELTAKELSEN I NORGE	7
SPILLER VALGDELTAKELSEN NOEN ROLLE?	10
FORKLARINGER PÅ VARIASJONER I VALGDELTAKELSE - ULIKE NIVÅER	15
<i>Forklaringer på mikronivå</i>	16
<i>Forklaringer på mesonivå</i>	20
<i>Forklaringer på makronivå</i>	23
PRESISERING AV PROBLEMSTILLING	24
VIDERE GANG I OPPGAVEN	27
KAPITTEL 2: ATYPISKE CASE - ATYPISK METODE	28
<i>Utvelging av case</i>	30
BETRAKTNINGER RUNDT DEN KVANTITATIVE ANALYSEN	30
<i>Data og operasjonalisering</i>	32
BETRAKTNINGER RUNDT DEN KVALITATIVE ANALYSEN	34
<i>Valg av intervjuobjekter</i>	34
<i>Gjennomføring av intervjuene</i>	35
<i>Etiske betraktninger</i>	36
KAPITTEL 3: BEFOLKNINGSSAMMENSETNING ELLER KOMMUNETREKK?	37
DETTE ER HJEMMESITTERKOMMUNENE	40
DELTAKELSE VED STORTINGSVALG	42
DELTAKELSE VED KOMMUNEVALG	44
KAN TREKK VED BEFOLKNINGSSAMMENSETNINGEN BIDRA TIL FORKLARINGEN?	46
<i>Alder</i>	46
<i>Sivil status</i>	48
<i>Utdanning</i>	50
<i>Andel arbeidsledige</i>	52
<i>Andel sosialhjelpmottakere</i>	53

KAN TREKK VED KOMMUNENE BIDRA TIL FORKLARINGEN?.....	55
<i>Andel fiskere</i>	55
<i>Størrelse</i>	57
<i>Bosetningsmønster</i>	59
<i>Fraflytting</i>	61
KAN LAV AP-OPPSLUTNING BIDRA TIL FORKLARINGEN?	63
KAN MANGLENDE SPENNING BIDRA TIL FORKLARINGEN?.....	65
OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	67
KAPITTEL 4: KOMMUNENES EGEN OPPFATNING AV VALGDELTAKESEN	68
ORDFØRERNES FORKLARINGER PÅ DEN LAVE VALGDELTAKESEN	70
HVA ER GJORT FOR Å ØKE DELTAKESEN?.....	72
UTDANNING – FRAVÆR AV VIDEREGÅENDE SKOLE.....	74
STRUKTURELLE TREKK	77
RIKT FORENINGSLIV – IKKE-POLITISKE ORGANISASJONER	80
KONSENSUSPREG OG MANGEL PÅ SPENNING	83
GJELDER DE SAMME FAKTORER FOR STORTINGSVALG OG KOMMUNEVALG?	87
OPPSUMMERING OG KONKLUSJON	88
KAPITTEL 5: DELTAKESENS MEKANISMER	90
SAMSPILL MELLOM ULIKE FORKLARINGSNIVÅER.....	90
AVHANDLINGENS BEGRENSNINGER	93
ER DEN LAVE VALGDELTAKESEN ET DEMOKRATISK PROBLEM?	94
VIL VALGDELTAKESEN I HJEMMESITTERKOMMUNENE ØKE?.....	96
LITTERATURLISTE	98
VEDLEGG A: LISTE OVER KOMMUNER OG ORDFØRERE.....	104
VEDLEGG B: INTERVJUGUIDE	105
VEDLEGG C: GRAFISK FREMSTILLING AV VALGDELTAKESEN I HJEMMESITTERKOMMUNENE	108

Kapittel 1: Hjemmesitterkommunene

Denne oppgaven handler om kommuner som på en særskilt måte skiller seg ut når det gjelder valgdeltakelse. Det er nesten 100 år siden det ble innført allmenn stemmerett i Norge, men formell stemmerett er ikke ensbetydende med faktisk deltagelse. Selv om vi har relativt høy valgdeltakelse i Norge, varierer deltagelsen betydelig mellom ulike kommuner og landsdeler. I denne oppgaven søker jeg å finne noen forklaringer på hvorfor det er slik.

Forskjeller i valgdeltakelsen i Norge

Regionale forskjeller i valgdeltakelsen i Norge fanget forskernes interesse allerede tidlig på 60-tallet. I *Mobilization of the Periphery* (1962) viste Stein Rokkan og Henry Valen at det var store forskjeller i deltagelse mellom kommunene i sentrum og kommunene i utkantene. Valgdeltakelsen var høyest i urbane og industrialiserte kommuner og 15-20 prosentpoeng lavere i primærnæringskommuner langs kyst og fjorder. Deltakelsen var særlig lav i de tre nordligste fylkene. Forfatterne pekte på en rekke mulige årsaker til variasjonen i deltagelse. Blant disse var fragmentert geografi, spredt bosetning, vanskeligheter med fysisk å komme seg til valglokalet, yrkeshandikappet til fiskere og andre sesongarbeidere og den sterke, rurale tradisjonen med mannlig dominans i viktige roller i samfunnet. En annen mulig årsak var at man i rurale strøk fikk en senere utvikling av partier og valg med proporsjonal representasjon (PR). Så godt som alle bykommuner hadde innført PR-valg i 1910, men bare en av tre periferikommuner hadde gjort det samme (Hjellum 1967; Rokkan og Valen 1962:232).

Valgdeltakelsen i periferien økte imidlertid i perioden etter andre verdenskrig, og på begynnelsen av 1960-tallet var forskjellene mellom sentrum og periferi i ferd med å forsvinne. Dette ble forklart med at periferien sakte, men sikkert, ble mobilisert. Utviklingen ble ansett for å være et resultat av en nasjonsbyggingsprosess: Periferien ble i større eller mindre grad påvirket av normer fra sentrum. I tiden etter at Rokkan og Valens undersøkelser ble gjort, har vi, i tråd med pionerernes forventning, sett

ytterligere utjevninger av forskjellene. Tor Bjørklund (2000) fant at forskjellene mellom sentrum og periferi har jevnet seg ut, i hvert fall ved lokalvalg. I løpet av 1970-tallet forsvant forskjellene i valgdeltakelse mellom grisgrendte og tettbygde kommuner, og på 1980-tallet oppstod det en forskjell i motsatt retning, som bare økte fram til 1999. Valgdeltakelsen ble høyest i periferien (Bjørklund og Saglie 2000:58; Midtbø 2006:237).

Det er lett å tenke seg årsaker til at forskjellene mellom sentrum og periferi skulle jevne seg ut. For det første er det sannsynlig at faktorene Rokkan og Valen pekte på har mindre betydning enn tidligere. Fremvekst av privatbilisme og utbygging av veinett og kollektivtrafikk gjør det lettere å komme seg til valglokalet, til tross for fragmentert geografi og spredt bosetning. Færre kommuner baserer seg utelukkende på primærnæringer og det er færre fiskere og andre sesongarbeidere som tilbringer lange perioder hjemmefra.¹ Utvidelsen av retten til å forhåndsstemme i 1979 gjør det dessuten lettere å stemme, selv om man ikke er i kommunen på valgdagen. Videre er det grunn til å tro at likestillingen også har nådd periferien, og at den mannlige dominansen som forfatterne peker på er kraftig redusert siden tidlig på 60-tallet.² Utviklingen av partier og valgsystem med proporsjonal representasjon (PR) skjedde noe senere i rurale strøk, men i 1963 var det bare 10 av kommunene som ikke hadde fått partier og proporsjonalt valgsystem (Hjellum 1967; Rokkan og Valen 1962:232).

I tillegg kan man peke på andre utviklingstrekk som burde øke valgdeltakelsen. Et landsomfattende TV-nett fra 1973 og økt opplag for riksaviser har bidratt til å minske de kulturelle forskjellene mellom landsdelene. Fremveksten av internett har gitt folk i utkanten mulighet til å følge med og delta i den offentlige debatten. Utdanningsnivået i befolkningen har økt, høyskoler i distriktene har fått utvidet tilbud, og ved hjelp av

---

¹ I 1940 var det i Norge 122.000 som hadde fiske som hoved- eller tilleggsyrke. I 1960 var tallet redusert til drøye 70.000. Dette tallet var halvert i 1980. I 2005 var det 14.500 som var fisker av yrke – en drøy tidel av antall fiskere i 1940 (Fiskeridirektoratet).

² SSBs likestillingsindeks er et av flere mulige mål på likestilling. Indeksen for 2005 viser at de nordligste fylkene ikke skiller seg ut i negativ forstand når det gjelder likestilling (SSB 2005).

---

internett kan man nå studere hjemme i sin egen stue.³ Dessuten har kommunene fått en viktigere rolle, både som ansvarlig for produksjon av velferdsgoder og som arbeidsplass (Aardal 2002:22). Det burde ført til høyere deltakelse, i hvert fall ved kommunevalg.

Men til tross for at en mengde faktorer peker i retning av utjevnete forskjeller, er det fortsatt klare regionale forskjeller i valgdeltakelsen. Pettersen (1988) viste at valgdeltakelsen så sent som på midten av 80-tallet fortsatt er lavere blant nordlendinger enn blant folk bosatt andre steder i landet. Valgstatistikkens tale er også klar:

En oversikt over de 25 kommunene med lavest valgdeltakelse ved kommune- og stortingsvalg fra 1945 til 2005 viser tydelig at noen kommuner er gjengangere nederst på lista. Selv om det har vært noe økning i deltakelsen, også i kommunene med lav deltakelse, er det i all hovedsak de samme kommunene som skiller seg ut negativt i hele perioden. Herøy kommune i Nordland har figurert på lista over de 25 kommunene med lavest deltakelse ved 27 av de 32 valgene som har vært avholdt i perioden. Øksnes og Vågan i samme fylke har vært på lista henholdsvis 23 og 20 ganger. Ved kommunevalget i 1947 hadde Herøy en valgdeltakelse på 31 prosent – mindre enn én av tre tok seg bryet med å stemme. Selv om deltakelsesnivået hadde steget til 56,5 prosent ved kommunevalget i 1991, lå kommunen fortsatt mer enn 10 prosentpoeng lavere enn gjennomsnittet. En annen av gjengangerne, Måsøy i Finnmark, hadde 64,2 prosent deltakelse ved stortingsvalget i 2005 – 22,8 prosentpoeng lavere enn Kvitsøy i Rogaland, som var kommunen med høyest deltakelse.

Det er et mysterium at det fortsatt er betydelige regionale forskjeller i valgdeltakelsen, til tross for at så godt som alle samfunnsmessige utviklingstrekk peker i retning av en utjevning av forskjellene. Hvorfor noen kommuner nesten alltid

---

³ Mens bare 4 prosent av befolkningen over 16 år hadde høyere utdanning i 1960, hadde andelen økt til 22 prosent førti år senere (Pettersen & Rose 2002:5)

befinner seg på bunn av lista, er et spørsmål som mangler gode svar i litteraturen; man vet rett og slett ikke hvorfor det er slik. I denne avhandlingen forsøker jeg å finne noen forklaringer på dette interessante fenomenet gjennom å studere de 12 kommunene med lavest valgdeltakelse i perioden.⁴ Den overordnede problemstillingen kan formuleres slik:

Hva er årsakene til at noen norske kommuner har gjennomgående lavere valgdeltakelse enn gjennomsnittet i perioden 1945-2005?

Før jeg gjennomgår de viktigste teoretiske forklaringene knyttet til valgdeltakelse, vil jeg diskutere ulike teoretiske syn på hvorvidt nivået på valgdeltakelsen er viktig.

Spiller valgdeltakelsen noen rolle?

Hvorvidt man anser høy valgdeltakelse som viktig, avhenger av hvilket demokratisyn man støtter. Man kan grovt skille mellom tre ulike idealtyper: Elitedemokrati, deltakerdemokrati og deliberativt demokrati (Aardal 2002:16).

Tilhengerne av *elitedemokrati* er i liten grad opptatt av politisk deltakelse. For dem bør politisk deltakelse begrense seg til deltakelse i valg, og det er ikke nødvendigvis ønskelig at valgdeltakelsen skal være så høy som mulig. Snarere tvert imot - høy og raskt økende valgdeltakelse kan være et signal om underliggende uro i samfunnet (Lijphart 2007; Lipset 1981:183), og det innebærer at uvitende velgere får være med å bestemme ting de ikke har greie på (Schumpeter 1942).

Tilhengere av *deltakerdemokrati* på den andre siden legger vesentlig mer vekt på den enkelte samfunnsborgers engasjement og involvering i de politiske prosessene. Deltakerdemokratene vektlegger deltakelsens egenverdi i form av å bidra til kunnskap, innsikt, samfunnsansvar og selvaktelse for den som deltar (Lafferty 1983). En deltakerdemokrat vil derfor mene at jo høyere valgdeltakelsen er, desto bedre er det.

---

⁴ De 12 kommunene som studeres vil i denne avhandlingen bli kalt "hjemmesitterkommunene".

Den tredje hovedretningen innen demokratiteori kalles vekselvis *diskursdemokrati*, *deliberativt demokrati* og *kommunikativt demokrati*. Innen denne retningen er meningsdanningen i fokus, og idealet er at det skal foregå en fri og saklig utveksling av argumenter, slik at man til slutt kommer fram til en felles enighet (Aardal 2002:20). Legitimiteten til politiske beslutninger er altså ikke primært knyttet til spørsmålet om deltakelsen er høy eller lav, men at meningsutvekslingen finner sted innenfor en ramme som tilfredsstillende kravene til en åpen og fri diskusjon.

Svaret på spørsmålet om hvor viktig valgdeltakelsen er for demokratiets tilstand vil i betydelig grad være avhengig av hvilket demokratisyn som legges til grunn. Mens en elitedemokrat vil være temmelig likegyldig til nivået på deltakelsen, vil en deltakerdemokrat se høy deltakelse som et udelt gode og en forutsetning for et velfungerende demokrati. De som mener høy valgdeltakelse er viktig trekker først og fremst fram to grunner til dette. For det første handler det om *demokratisk legitimitet* og for det andre handler det om å unngå en potensiell *brist i representativiteten*.

Demokratisk legitimitet går både på legitimiteten til politikerne som er valgt til å styre og til det demokratiske systemet som sådan. Grunntanken ved representativt demokrati er at politikerne styrer på vegne av folket. Det blir vanskeligere for et valgt organ å hevde at det representerer folket dersom det har kommet til makten i et valg med lav deltakelse (Lijphart 2007:314). Dette kan belyses med et eksempel: Ved kommunevalget i Vågan i Nordland i 2003, deltok 49,7 prosent av kommunens stemmeberettigede. Ap, som største parti, fikk 28 prosent av stemmene. En så lav deltakelse betyr imidlertid at partiet bare har omlag 14 prosent av velgerne bak seg. Da er det vanskelig å hevde at man styrer på vegne av folket.

Man kan også hevde at lav valgdeltakelse sier noe om tilliten til det demokratiske system. Stemmeretten er en grunnleggende rettighet, en rettighet våre forfedre kjempet hardt for å oppnå, og som må anses som et ubetinget gode. Når en stor andel av befolkningen velger å ikke benytte seg av denne rettigheten, er det grunn til å spørre seg om en grunnleggende mistillit ligger bak dette. Det kan tenkes at folk avstår fra å delta fordi de ikke har tillit til systemet eller fordi de ønsker å protestere

mot maktapparatet. Et eksempel på hjemmesitting som protesthandling mot myndighetene så vi i Modalen i Hordaland ved stortingsvalget i 1973. Valget ble boikottet som en følge av at departementet avsto det lokale kraftverkets søknad om konsesjon for utbygging av Steinsland kraftverk. Deltakelsen var på rekordlave 14,8 prosent.

For det andre kan lav valgdeltakelse bidra til en *brist i representativiteten* mellom velgerne og de valgte (Holmberg og Oscarsson 2004: 18). Noen grupper deltar i større grad enn andre. Hvis lav og synkende valgdeltakelse innebærer at noen velgergrupper blir stående utenfor den demokratiske prosessen, kan det føre til at disse gruppene i mindre grad blir hørt og tatt hensyn til når politikk skal utformes (Aardal 2002). Ifølge V. O. Key behøver ikke politikere ta mye hensyn til de grupper i samfunnet som ikke stemmer ved valg. Dermed kan det oppstå en ond sirkel hvor de som ikke stemmer, gradvis blir mer fremmedgjorte overfor den politiske prosessen (Bjørklund 2002). Fordi det er de som minst sosioøkonomiske ressurser som deltar sjeldnest i valg, er det blitt hevdet at det er partier på venstresiden som taper på lav valgdeltakelse (Elklit m. fl. 2006:19).

Høy valgdeltakelse blir ofte brukt som en "temperaturmåler" for demokratiets generelle "helsetilstand". Stor oppslutning om valgene blir regnet som et tegn på at demokratiet fungerer tilfredsstillende, folket er engasjert og slutter opp om de demokratiske institusjonene. Lav eller synkende valgdeltakelse blir derimot oppfattet som et sykdomstegn (Ryssevik 1997:75). En slik metafor er ifølge Bjørklund (2000) lite heldig. Han peker på at det også kan trekkes fram eksempler på at høy valgdeltakelse – og særlig brå økning – kan ha farlige konsekvenser.

Han er dermed inne på et av argumentene *mot* at høy valgdeltakelse nødvendigvis er ønskelig, nemlig at brå økning i deltakelsen kan innebære at grupper som tidligere har vært uinteresserte, møter opp ved valgurnene for å støtte ekstreme partier. Dette argumentet er basert spesielt på erfaringene fra de siste fire valgene (1930-1933) i den tyske Weimar-republikken, der valgdeltakelsen økte i takt med støtten til nazistpartiet. Det kan imidlertid hevdes at dette egentlig ikke et argument for at lav

---

valgdeltakelse er positivt, men for at deltakelse som er stabil og høy er det beste, slik at det ikke er rom for rask økning i deltakelsen som følge av kriser og karismatiske og antidemokratiske ledere (Lijphart 2007:315). Det kan også innvendes at et slikt argument er mer relevant når det er snakk om nye demokratier, og at det er lite fruktbart når man studerer norske forhold.

Et annet argument mot at lav valgdeltakelse er et problem, er at mange velger å sitte hjemme fordi de er fornøyde med tingenes tilstand og har tillit til at samme hvem som blir valgt, vil de gjøre en god jobb. Surveyundersøkelser har imidlertid vist at de som er misfornøyde, og har god grunn til å være det fordi de tilhører mindre privilegerte deler av samfunnet, bruker stemmeretten i mindre grad enn sine mer fornøyde medborgere (Lijphart 2007:315).

En tredje innvending mot en for sterk vektlegging av nivået på valgdeltakelsen er at deltakelse i valg bare er en av mange former for politisk deltakelse, og at å studere valgdeltakelse alene derfor ikke gir noe helhetlig bilde av demokratiets tilstand. Bjørklund og Saglie (2000:169) viste at selv om valgdeltakelsen var rekordlav ved kommunevalget i 1999, var det en rekordhøy andel som i løpet av de foregående årene hadde deltatt i politikken på andre, mer direkte måter. Analysen viser imidlertid at de som deltar i valg, er mest aktive også i andre deltakelsesformer, men at denne sammenhengen var sterkere før (ibid.).

Utgangspunktet for denne avhandlingen er et spennende fenomen, nemlig at det er overraskende stor forskjell mellom valgdeltakelsen i ulike kommuner i Norge. Men variasjon i valgdeltakelse må ikke nødvendigvis anses som et problem; det kan også oppfattes som en forutsetning for et levende lokaldemokrati. Midtbø (2006) har på oppdrag fra Lokaldemokratikommisjonen undersøkt kommunevise forskjeller i valgdeltakelse ved kommunevalg i etterkrigstiden. Han fant at deltakelsesnivået ved kommunevalg konvergente, det vil si at det ble mer og mer likt, i perioden fram til 1980-tallet. I de siste tiårene har det vært en motsatt tendens – valgdeltakelsen har begynt å variere mer mellom kommunene igjen (Midtbø 2006:233). Midtbø ser med bekymring på tendensen med konvergens som man registrerte fram til 1980-tallet.

Han mener at lokale variasjoner er en forutsetning for et levende lokaldemokrati og hevder at ulikhet i deltakelsesnivået er bedre enn likhet. Han skriver videre at ”dersom det ikke finnes variasjon i det politiske engasjementet kommunene imellom, hva er da vitsen med å ha dem? Ville det ikke da være nok å avholde rikspolitiske valg alene (der valgdeltakelsen er høyere og noenlunde stabil), og eventuelt bare holde kommunene som rene administrative enheter?” (Midtbø 2006:234). Han påpeker imidlertid at resonnementet er formulert i en retorisk ånd, og han antyder at hensikten vel så mye er å provosere og rette oppmerksomhet mot deltakelsesproblematikken som å bidra til mer nyansert refleksjon om budskapet.

Hansen og Rose (2006) er kritiske til Midtbøs fremstilling og hevder den etterlater seg et delvis misvisende inntrykk. De påpeker at likhet i deltakelsesnivået mellom to eller flere kommuner ikke sier noe om likhet i utfallet – altså valgresultatet. De illustrerer sitt syn med et eksempel: Ved kommunevalget i 1983 var det fire kommuner som hadde likt nivå på deltakelsen, nemlig 72,2 prosent, hvilket også var landsgjennomsnittet.⁵ Til tross for at deltakelsen i de fire kommunene var lik, var den partivise oppslutningen svært forskjellig fra kommune til kommune. Ap var størst i to av kommunene, Høyre i én kommune og Senterpartiet i én (Hansen & Rose 2006:6).

Som vi ser er det altså delte meninger, både om hvorvidt nivået på valgdeltakelsen er viktig og hvorvidt en utvikling mot mindre forskjeller mellom kommunene er gunstig. Men til tross for uenighet kan nok tilhengerne av alle leire enes om at det ikke er tilstrekkelig å kun se på nivået på valgdeltakelsen. Skal man avgjøre om lav deltakelse er et problem for demokratiet, og om forskjeller i deltakelse er positivt eller negativt, må man også se på hvilke faktorer som ligger bak den lave deltakelsen. Først når man innehar kunnskap om hvem som sitter hjemme og hvorfor de gjør det, kan man diskutere hvorvidt hjemmesittingen utgjør et demokratisk problem.

---

⁵ Det dreier seg om kommunene Øvre Eiker, Nøtterøy, Ullensvang og Ballangen.

Forklaringer på variasjoner i valgdeltakelse - ulike nivåer

Det er solid belegg for at variasjoner i valgdeltakelse ikke kan føres tilbake til én enkelt forklaringsfaktor, men skyldes en rekke egenskaper (Blais & Dobrzynska 1998). Man kan finne forklaringer på variasjoner i valgdeltakelse på ulike nivåer. Behovet er derfor stort for å sortere de mange forklaringene i kategorier (Holmberg & Oscarsson 2004).

Et vanlig hovedskille går mellom forklaringer på mikro- og makronivå (Heidar 1999 gjengitt i Aardal 2002:23). Ønsker man å finne ut hvorfor valgdeltakelsen varierer fra land til land, er det mest fruktbart å se på institusjonelle innretninger, slik som valgordning, valgdag og hvorvidt valgdeltakelse er obligatorisk. Dette er faktorer på makronivå. Skal man derimot studere forskjeller i deltakelse innad i ett land, vil makroforklaringer være mindre aktuelle – valgordningen er i hovedsak lik for alle innbyggerne i landet. Da må man heller se på trekk ved velgerne som kan forklare om de møter opp ved valgurnene eller ikke. Dette er mikroforklaringer.

Det er individer som bestemmer seg for om de skal stemme eller ikke, men en strengt individbasert innfallsvinkel blir likevel ufullstendig. Det enkelte individ lever ikke i et vakuum, men i et sosialt miljø. Når to individer skiller seg markant fra hverandre i spørsmål om politisk engasjement, til tross for at de i sosioøkonomisk henseende er ganske like, kan vi tenke oss at det er fordi de er bosatt i områder med ulike egenskaper (Strömblad 2003:2). Systematisk påvirkning av de nære omgivelsene blir gjerne kalt kontekstuelle effekter, eller forklaringer på mesonivå. Jeg opererer altså med tre nivåer: Mikro-, meso- og makronivå.

En slik inndeling er imidlertid ikke helt uproblematisk. Enhver inndeling i hovedgrupper eller nivåer representerer en forenkling av en kompleks virkelighet. Som oftest vil både forklaringstyper og forklaringsnivåer ikke bare gli over i hverandre, men også gjensidig påvirke hverandre (Aardal 2002:24). Faktorer noen forskere vil betegne som meso-faktorer, vil andre plassere på makro-nivå. Dessuten vil man ha eksempler der en variabel kan operere som forklaringsfaktor på flere nivåer – og ikke nødvendigvis ha samme effekt på de ulike nivåene. Et eksempel på

dette er det såkalte utdanningsparadokset: Personer med høyere utdanning har større sannsynlighet for å stemme, men utdanningsnivået i samfunnet som helhet har ikke vist å ha positiv innvirkning på valgdeltakelsen. Disse innsigelsene forhindrer imidlertid ikke at det kan være fruktbart å opprettholde et analytisk skille mellom forklaringsfaktorene.

Forklaringer på mikronivå

Individforklaringer er de vanligste forklaringene i tradisjonelle studier av politisk deltakelse. Det var med fremveksten av surveydata på 1960-tallet at studier på individnivå for alvor ble populært. Ved hjelp av surveyer fikk man mulighet til å gjøre detaljerte studier av valgdeltakelse på individnivå, og man ble blant annet opptatt av hvordan utdanning, sosioøkonomisk status, kjønn og alder påvirket sannsynligheten for å delta i valg.

Teoretiske forklaringer på valgdeltakelse på mikronivå kan grovt sett deles inn i tre kategorier: Rasjonelle, sosiologiske og sosial-psykologiske forklaringer (Christensen og Midtbø 2001; Listhaug 1989; Midtbø & Strømsnes 1996; Pattie & Johnston 1998:264-266).⁶ De *rasjonelle forklaringene* (rational choice) tar utgangspunkt i den enkelte velger og hans eller hennes avveininger mellom gevinster og kostnader knyttet til det å stemme. En rasjonell velger møter opp i valglokalet så lenge gevinsten ved stemmegivning er større enn kostnadene. Det er alltid kostnader forbundet med det å delta – i form av utlegg for transport til og fra stemmelokalet, tapt arbeidsinntekt og kostnader knyttet til å holde seg informert om hva de forskjellige partiene står for (Christensen og Midtbø 2001:587). Gevinsten ved det å stemme vil være avhengig av hvorvidt den enkeltes stemme påvirker utfallet av valget. Dermed vil det i et snevert kostnad-utbytteperspektiv ikke være rasjonelt å stemme, fordi sannsynligheten for at en enkelt stemme skal avgjøre valget er forsvinnende liten (Blais 2000; Franklin 2004).

---

⁶ Det finnes en rekke andre mulige inndelinger av forklaringene. Med bakgrunn i oppgavens tema og problemstilling vurderer jeg det imidlertid ikke som nødvendig å gå mer detaljert inn på disse.

Man kan spørre seg om hva som er årsaken til at så mange stemmer dersom det er så irrasjonelt som det her hevdes. Med dette som utgangspunkt har det vært gjort flere forsøk på å ”redde” rational choice-teorien. Enkelte har forsøkt å redde den ved å legge til mer ekspressive aspekter som å gjøre sin borgerplikt (Riker og Ordenshook 1968). Andre hevder at man også må regne med kostnadene ved ikke å stemme, først og fremst det å bryte en sosial norm (Franklin 2004:42).

Den grundigste gjennomgangen av rational-choice-modellen konkluderer med at perspektivet har betydelige begrensninger (Blais 2000). Blais og hans kolleger har også vært kritiske til forsøkene på å ”redde” teorien. De hevder at det å trekke inn borgerplikt og andre lignende motivasjonsfaktorer bør anses som en alternativ forklaringsmodell, ikke et supplement til rational choice-teorien (Blais, Young og Lapp 2000).

Det at så mange stemmer, til tross for at det ifølge de rasjonelle forklaringene er irrasjonelt å stemme, betegnes ofte som stemmeparadokset. Men ifølge Aardal (2002) står vi egentlig overfor et dobbelt paradoks: For det første gir det rasjonelle aktørperspektivet en forutsigelse om valgdeltakelse som faktisk ikke stemmer. Til tross for at det er ”irrasjonelt” å stemme, stemmer et flertall av velgerne både i Norge og andre land. For det andre er det paradoksalt at den forklaringsmodellen som best oppfyller ønsket om en eksplisitt teoretisk forankring, faktisk har minst å bidra med rent empirisk (Aardal 2002:26-27).

Det faktum at den rasjonelle modellen har så lite å bidra med, gjør at vi må lete andre steder for å finne forklaringer på variasjoner i valgdeltakelsen. Vi må løsrive oss fra tanken om at folk stemmer avhengig av om det er rasjonelt eller ikke, og heller se på hvilke individuelle trekk som kan forklare hvorfor noen møter opp ved valgurnene, mens andre sitter hjemme.

De *sosiologiske* forklaringene ser valgdeltakelse i sammenheng med sosial bakgrunn og medfødte og tilegnede egenskaper. En stor andel av studiene av valgdeltakelse tar utgangspunkt nettopp i sosiologiske forklaringer. Sosiologiske forklaringer kan både

være forklaringer som går på individets ressurser og forklaringer som går på individets integrasjon i samfunnet.⁷

I den klassiske studien *Who Votes* går Wolfinger og Rosenstone (1980) systematisk gjennom den relative effekten av ulike sosioøkonomiske karakteristikk på valgdeltakelse i USA. Deres hovedkonklusjoner er at utdanning er den sosioøkonomiske variabelen som har størst sammenheng med valgdeltakelse. Personer med høyere utdanning stemmer mer enn dem uten høyere utdanning. Alder er den variabelen som har nest sterkest sammenheng med valgdeltakelse – eldre stemmer mer enn yngre. Minst tre andre sosioøkonomiske karakteristikk har også sammenheng med valgdeltakelse: Offentlig ansatte, mindre geografisk mobile og gifte har større sannsynlighet for å møte opp ved valgurnene.

Blais (2000) har brukt surveymateriale fra Comparative Study of Electoral Systems (CSES) for å undersøke om mønstrene Wolfinger og Rosenstone fant i USA også gjaldt for andre verdensdeler. Han fant at også utenfor USA er alder og utdanning de viktigste faktorene for å forklare hvorfor noen stemmer og andre ikke. Dessuten fant han at valgdeltakelsen var høyere blant svært religiøse, blant gifte og blant folk med god inntekt.

Man kan tenke seg flere grunner til at ovennevnte individtrekk har innvirkning på valgdeltakelsen. Utdanning bidrar til at man forstår betydningen av å avgi stemme – og at man lettere kan skille mellom partiene og hva de står for. Når man blir voksen, blir man mer integrert i samfunnet. Man kommer ut i arbeid og diskuterer gjerne politikk på arbeidsplassen. Dessuten vil flere sider av politikken angå en når man har barn som trenger barnehageplass og foreldre som må ha pleie og omsorg.

Ifølge Mark Franklin er det imidlertid ikke slik at man nødvendigvis begynner å stemme i voksen alder selv om flere sider ved politikken begynner å angå en.

---

⁷ Denne oppdelingen blir problematisert av Elklit m. fl. (2006). Forfatterne skiller mellom ressursteorien, teorien om sosial integrasjon og den rasjonelle teori. De peker på at selv om det teoretisk ikke er noe problem å skille teoriene fra hverandre, viser det seg at empirisk kan de samme konkrete hypoteser formuleres på grunnlag av forskjellige teorier (Elklit m. fl. 2006:47). Jeg anser at særlig ressursteorien og teorien om sosial integrasjon glir over i hverandre i så stor grad at jeg i denne avhandlingen ikke vil opprettholde noe analytisk skille mellom de to.

Franklin hevder at vanen med å stemme i stor grad etableres de første to-tre valgene man har stemmerett (Franklin 2004:12). Dersom man i løpet av disse valgene ikke finner grunn til å stemme, er sjansen liten for at man vil stemme senere i livet. Ifølge Franklin vil en økning i valgdeltakelsen derfor først og fremst komme som følge av langsomme utskiftninger av elektoratet.

En forklaringsfaktor som har vist seg å være særlig viktig i Norge, er individets koblinger til grupper og organisasjoner. Rokkan og Campbell viste på 1960-tallet at sosial klasse og utdanning spilte en mindre viktig rolle for valgdeltakelsen i Norge enn i USA. De forklarte dette med at mange potensielle hjemmesittere (velgere med lav sosial status) i Norge var medlemmer av grupper og organisasjoner med nære koblinger til de politiske partiene, noe som bidro til å mobilisere til deltakelse (Rokkan og Campbell 1970).⁸ På bakgrunn av dette og lignende funn kan man hevde at det finnes to prinsipielt forskjellige mobiliseringsprosesser: Én individuell og én kollektiv (Verba, Nie & Kim 1978). Den individuelle har sammenheng med ressurser og integrasjonsfaktorer, slik som alder og utdanning. Den kollektive forutsetter interaksjon mellom mennesker med forholdsvis ensartede egenskaper og at disse interaksjonsmønstrene er forholdsvis stabile og varige. Ved hjelp av felles aktiviteter og nære relasjoner kan det skapes et samhold og en kollektiv styrke, som kompenserer for de enkelte medlemmers manglende ressurser. Dette var en av forklaringene på et av de mest spennende funnene i tidlig valgforskning: At arbeidere som bodde i arbeidertette områder var mer tilbøyelige til å stemme enn andre arbeidere (Tingsten 1937).⁹

En tredje hovedretning innen individforklaringer er det sosial-psykologiske perspektivet, som legger vekt på holdninger for å forklare politisk deltakelse. Hva man mener, bestemmer hva man gjør. Velgere som interesserer seg for politikk, som

---

⁸ I en nyere studie stiller Pettersen og Rose (2002) spørsmålsteget ved Campbell og Rokkans slutninger. Forfatterne er ikke uenig i at Norge var et mer klassedelt samfunn enn USA i tiden etter andre verdenskrig, men stiller spørsmålsteget ved om dette kan ha vært årsaken til høyere deltakelse i Norge. Pettersen og Rose hevder at forskjeller i deltakelse mellom Norge og USA, både før og nå, heller bør forklares ved å se på andre faktorer – både institusjonelle, holdningsmessige og kulturelle. De konkluderer med at Norge ikke er et spesialtilfelle i dag, og at det trolig aldri har vært det.

⁹ Dette kan også anses som en kontekstforklaring og er således et eksempel på at forklaringsnivåene glir over i hverandre.

kan identifisere seg med de politiske partiene og som har tiltro til det politiske systemet forventes å delta oftere enn andre. Ifølge denne modellen skyldes lav valgdeltakelse politisk fremmedgjøring (Christensen og Midtbø 2001:588). Men folk blir ikke fremmedgjort av seg selv. I forlengelse av dette perspektivet kan man derfor spørre hvilke faktorer som bidrar til politiske interesse, identifikasjon eller fremmedgjøring. For å besvare et slikt spørsmål, må man løfte blikket – fra individene til konteksten som omgir dem.

Forklaringer på mesonivå

Kontekstuelle forklaringer representerer en lang tradisjon og kan føres tilbake til de aller første analyser av valgferd (Siegfried 1913 gjengitt i Aardal 2002:30). Man kan skille mellom sosial og politisk kontekst (Aardal 2002:30). Med sosial kontekst mener jeg alle ikke-politiske trekk ved de nære omgivelsene, også strukturelle trekk som kommunestørrelse og bosetningsmønster. Tingstens ”lov” om sosial gravitasjon, som viser at valgdeltakelsen er høyest blant arbeidere som bor i typiske arbeiderstrøk, og teorier om ”krysspress”, som går ut på at man avstår fra å delta fordi man kommer i en klemme mellom egne oppfatninger og oppfatninger som er dominerende i nærmiljøet, er eksempler på hvordan sosial kontekst påvirker valgdeltakelsen (ibid.). Politisk kontekst er den politiske rammen rundt valget, som for eksempel politiske alternativer og temperatur i valgkampen. Politisk kontekst kan også vise til den politiske rammen i kommunen, for eksempel antall partier og styrkeforholdet mellom dem.

Rokkan og Valen (1962) pekte på en rekke trekk ved den *sosiale konteksten* i kommunene som kan forklare den lave valgdeltakelsen. Trekkene som de to pionerene var opptatt av var i hovedsak strukturelle trekk, som næringsstruktur, bosetningsmønster og geografiske avstander. Men det finnes også andre sosiale kontekst-faktorer som kan bidra til forklaringen.

Man kan for eksempel tenke seg at *størrelse* er viktig. Når det gjelder sammenhengen mellom størrelse og deltakelse, står to oppfatninger mot hverandre. *Mobiliseringsmodellen* hevder at interessen og aktiviteten øker med økende

---

kommunestørrelse. Begrunnelsen er at økende størrelse og befolkningstetthet antas å innebære tettere og hyppigere sosial omgang samt en mer markert eksponering for og forbedret tilgang på politisk informasjon (Baldersheim m.fl. 2003:44). *Forvitringsmodellen* antyder derimot at det er mest sannsynlig at innbyggernes engasjement og deltakelse vil avta med økende kommunestørrelse. Begrunnelsen er en forventning om at lokalt engasjement krever en viss tilknytning til stedet, integrering i lokalsamfunnet og informasjon om og innsikt i det lokale politiske systemet (ibid.). I det klassiske studiet *Size & Democracy* utviklet Dahl og Tufte (1973) et teoretisk rammeverk og formulerte en rekke hypoteser om sammenhengen mellom størrelse og demokrati. På grunn av mangel på data, ble de teoretiske forventningene kun i begrenset omfang testet empirisk, men en empirisk undersøkelse fra Sverige ga støtte til hypotesen om at deltakelsen er større i små kommuner (Dahl og Tufte 1973:63). Sammenhengen mellom kommunestørrelse og deltakelse i Norge er noe uklar, men flere studier peker i retning av at deltakelsen er størst i små kommuner. Schwarz (2002) tok utgangspunkt i mobiliseringsmodellen, men fant ingen støtte til hypotesen om at store kommuner førte til høyere deltakelse i kommunevalg. Bjørklund og Sørensen (1990) fant at sannsynligheten for å stemme ved lokalvalg var noe større i små enn i store kommuner. Forholdet mellom størrelse og valgdeltakelse er ikke nødvendigvis det samme over tid. Bjørklund og Saglie (2000:58) har undersøkt deltakelse ved lokalvalg fra 1945 til 1999. Det fant at i de minste kommunene økte valgdeltakelsen fra 61 til 68 prosent i løpet av perioden som ble studert. For de største kommunene gikk deltakelsen ned fra 68 til 61 prosent i løpet av perioden.

Når man antar at deltakelsen er større i mindre kommuner, er det først og fremst fordi man mener at det i små kommuner er tettere bånd mellom innbyggerne. I sin studie av demokratiet i USA la Alexis de Tocqueville (1969) vekt på at tette naboskap og ulike former for frivillig organisering på det lokale plan ville føre til at man utviklet tillitsfulle relasjoner mellom borgerne, noe som styrket evnen til samarbeid og samhandling. De siste tiårene har begrepet *sosial kapital* blitt stadig mer sentralt innen samfunnsvitenskapene. Robert Putnam definerer sosial kapital som “trekk ved sosial organisasjon som tillit, normer og nettverk som kan forbedre samfunnets

effektivitet ved å lette samordnet handling” (Putnam 1993:169). Vi har begrenset kunnskap om hvordan sosial kapital påvirker valgdeltakelsen, men det er sannsynlig at det er en positiv sammenheng, slik at høy sosial kapital øker sjansen for høy valgdeltakelse. Neil Carlson (1999) fant at *civic engagement* (i form av medlemskap i frivillige organisasjoner) økte sjansen for å delta i det amerikanske presidentvalget i 1996. Kenneth Newton (1999, gjengitt i Hansen m.fl 2002:48) påpeker imidlertid at forekomsten av sosial kapital ikke uten videre kan konverteres til det han betegner som politisk kapital. I praksis innebærer dette at lav valgdeltakelse ikke nødvendigvis er en følge av mangel på sosial kapital. Hansen m.fl. (2002) har vist at kommuner med høy sosial kapital hadde høyere valgdeltakelse enn andre ved kommunevalget i 1999.¹⁰

En *politisk* kontekstforklaring som gang på gang har vist seg å være betydningsfull for valgdeltakelsen er den såkalte jevnt løp-hypotesen. Den sier at jo mer uvisst valgresultatet er, jo høyere blir valgdeltakelsen (Holmberg & Oscarsson 2004:27). Hvis et parti er så stort at det dominerer alle andre partier, kan mange velgere droppe å ta turen til valglokalet. De som ville ha stemt på et av de mindre partiene, vil avstå fordi det ikke er noen vits i å stemme; partiet deres vil uansett ikke vinne. De som ville ha stemt på det største partiet, kan på sin side føle at deres stemme ikke er nødvendig for å sikre valgseieren. I begge tilfeller blir resultatet at valgdeltakelsen synker (Aardal 2002:32). Det er derfor grunn til å tro at valgdeltakelsen er lavere i kommuner der et bestemt parti står svært sterkt over tid.

En annen kontekstforklaring, som delvis står i kontrast til jevnt løp-hypotesen, tar utgangspunkt i oppslutning om Arbeiderpartiet (Ap) for å forklare nivået på valgdeltakelsen. Den sier at stor Ap-oppslutning fører til høy valgdeltakelse. Forholdet ble først diskutert av Rokkan og Valen (1962). De fant at sosialistiske partier generelt og Ap spesielt er mer opptatt av å mobilisere velgere enn andre partier. De pekte imidlertid på at deltakelsen ikke nødvendigvis øker fordi

---

¹⁰ Forfatterne gikk ut fra at den sosiale kapitalen var sterkest i mindre kommuner med en tradisjonell næringsstruktur og tette sosiale bånd. Uavhengige variabler som var ment å måle sosial kapital, var kommunestørrelse, næringsstruktur, religiøs atferd, bidrag til humanitære aksjoner, skilsmissefrekvens og andel unge (18-26 år) i befolkningen.

Arbeiderpartiet selv mobiliserer velgere. Forklaringen kan også ligge i at økt Ap-støtte fører til at konkurrerende partier mobiliserer sine potensielle velgere, for å stoppe ytterligere Ap-fremgang.

Flere har studert sammenhengen mellom Arbeiderpartiets oppslutning og nivået på valgdeltakelsen. Midtbø og Strømsnes (1996) fant at støtte til Arbeiderpartiet så ut til å føre til økt valgdeltakelse. De påpekte også den kausale sammenhengen, at det var Ap-støtten som førte til økt valgdeltakelse, ikke økt valgdeltakelse som førte til økt Ap-støtte (Midtbø og Strømsnes 1996:393).

I Norge varierer Ap-støtten i stor grad - mellom forskjellige landsdeler og fra kommune til kommune - og det er ikke umulig at det kan være en medvirkende årsak til det ulike nivået på valgdeltakelsen. Arbeiderpartiet har tradisjonelt stått svært sterkt her i landet, men har ikke like stor støtte i dag som de hadde i årene etter 2. verdenskrig. At det har foregått en klassesdemobilisering blir trukket fram som en av forklaringene på den synkende valgdeltakelsen i Skandinavia (Goul Andersen & Hoff 2000).

Forklaringer på makronivå

Forklaringer på makronivå er de forklaringene som bidrar mest til å forklare forskjeller i valgdeltakelsen mellom land. Den britiske statsviteren Mark Franklin har foretatt analyser på flere nivåer, og funnet ut at forklaringer som går på institusjonelle spilleregler er rundt fire ganger kraftigere enn individforklaringer (Franklin 2004).

Forskjellene mellom land avhenger av flere institusjonelle faktorer. Systemer med proporsjonal representasjon (PR) har høyere valgdeltakelse enn systemer med flertallsvalg. Anslag over hvor mye høyere valgdeltakelsen er under PR varierer, fra 12 prosent og enda høyere til mer konservative anslag på 3 prosent (Vowles 2002). Hvorvidt man må registrere seg for å stemme har også vist seg å ha stor effekt. Stemmeplikt, valg til flere forsamlinger på samme dag, valg på søndag framfor ukedag og muligheten til å forhåndsstemme har også vist seg å ha positiv virkning på valgdeltakelsen (Holmberg & Oscarsson 2004).

Institusjonelle faktorer er mindre viktige når man skal studere forskjeller innad i et land, fordi de institusjonelle rammebetingelsene stort sett er like for hele landet. Det finnes imidlertid noen ulikheter som kan bidra til å kaste lys over forskjellen i valgdeltakelse i Norge: Antall valgdager varierer mellom norske kommuner (omtrent halvparten har én valgdag, mens den andre halvparten har to – hvorav den første på en søndag), og det samme gjelder antall stemmelokaler innenfor kommunene. Det er lett å tenke seg at sjansen for å finne tid til å stemme øker når man har to dager å velge mellom. Og når det er flere stemmelokaler i forhold til antall velgere, er det sannsynlig at man har kortere vei til valglokalet og at det blir kortere ventetid når man kommer for å stemme. En undersøkelse fra stortingsvalget i 1997 viser imidlertid at det å ha søndagsåpne stemmelokaler ikke har noen positiv effekt på valgdeltakelsen, faktisk tvert imot. Det er usannsynlig at det faktisk at man har to valgdager har negativ effekt på valgdeltakelsen. Mer sannsynlig er det da at det er en bakenforliggende årsak, for eksempel spredt bosetning, som er årsak både til at man har to valgdager og til den lave valgdeltakelsen. Antall stemmelokaler (kontrollert for velgermassens størrelse) har ingen effekt nasjonalt, men synes å spille en viss rolle i de nordnorske kommunene i den forstand at jo flere stemmelokaler man har, desto høyere er deltakelsen (Christensen og Midtbø 2001:593).

Presisering av problemstilling

Gjennomgangen av de viktigste teoretiske forklaringene på variasjoner i valgdeltakelse gir oss flere *mulige* forklaringer på hvorfor noen kommuner har svært lav deltakelse over tid. Vi vet at individuelle ressurser og integrasjon i samfunnet er faktorer som bidrar til å forklare hvorfor noen individer deltar, mens andre sitter hjemme. Det er derfor sannsynlig at noen kommuner har lav deltakelse fordi de har vært ”uheldige” og fått en opphopning av personer med karakteristikk som forbindes med hjemmesitting. Videre vet vi en god del om hvilke sosiale og politiske trekk ved kommunene som kan forklare at nivået på deltakelsen er forskjellig. Typiske periferitrekk, som spredt bosetning og høy andel fiskere, ble brukt som forklaring på begynnelsen av 60-tallet, men det er ikke sikkert disse trekkene er like

aktuelle som forklaringsfaktorer i dag. Konkurransforholdet mellom partiene og størrelsen på Arbeiderpartiet er eksempler på politiske faktorer som kan forklare hvorfor noen kommuner har lav deltakelse. Vi vet at forklaringer på makronivå i stor grad bidrar til å forklare forskjeller i valgdeltakelse. Men fordi de institusjonelle rammene i all hovedsak er lik i de forskjellige kommunene i Norge, er det ikke grunn til å tro at forklaringer på makronivå er spesielt viktige for å forklare forskjellene mellom norske kommuner, og slike forklaringer vil ikke bli vektlagt i denne avhandlingen.

Studiene av valgdeltakelse i Norge er svært forskjellige. Noen tar utgangspunkt i individet og undersøker hvilke personlige egenskaper som kjennetegner henholdsvis velgere og hjemmesittere. Andre ser på forskjeller mellom kommunene, og søker på den måten å forklare hvorfor valgdeltakelsen er spesielt lav noen steder. Men til tross for ulike innfallsvikler og nivåer: Det er fortsatt et ubesvart spørsmål hvorfor noen norske kommuner nesten alltid har svært lav valgdeltakelse.

Man kan tenke seg flere grunner til at en så langt ikke har fått helt taket på dette spørsmålet. For det første er det relativt få kommuner som har gjennomgående svært lav deltakelse. Det gjør at disse kommunene ofte forsvinner i statistisk analyse. For det andre er fenomenet i liten grad undersøkt over tid; undersøkelser av valgdeltakelse tar ofte utgangspunkt i ett eller noen få valg. Det gjør at man kan overse interessante utviklingstrekk, trekk som bare blir tydelige når man studerer en lengre tidsperiode. For det tredje er de fleste studier av valgdeltakelse i Norge på mikronivå. Slike studier er mindre egnet til å gi et helhetlig svar på spørsmålet om hvorfor noen kommuner har lav deltakelse blant annet fordi kun et fåtall studier har sett på betydningen av bosted for valgdeltakelsen. For det fjerde er teorien tvetydig når det kommer til kommuneegenskaper og valgdeltakelse. Forklaringer som er fruktbare i andre land, er ikke nødvendigvis fruktbare her hjemme. Norge er et spesielt land, ikke minst når det gjelder geografi. Derfor er det grunn til å tro at andre faktorer gjør seg gjeldende i Norge enn i andre land. For det femte har valgforskningen i senere tiår hovedsakelig tatt mål av seg til å forklare nedgang i valgdeltakelsen. Man har lett etter samfunnsmessige og andre endringer som fører til

at folk stemmer mindre enn det de har gjort tidligere. Mitt mål er ikke å forklare nedgang, men hvorfor noen kommuner ikke kommer opp på samme deltakelsesnivå som gjennomsnittet, til tross for at mange samfunnsmessige utviklingstrekk tilsier at dette er det man skulle forvente.

I denne avhandlingen ønsker jeg å tette noen av hullene i kunnskapen om kommuner med vedvarende lav valgdeltakelse. Omfanget av oppgaven er begrenset, og jeg kan derfor ikke regne med å finne den hele og fulle forklaringen på dette interessante fenomenet. Jeg skal ikke foreta komplisert statistisk analyse med formål å predikere styrken av noen få forklaringsfaktorer, men heller forsøke å undersøke en rekke mulige forklaringer. På denne måten kan avhandlingen min tjene som en veiviser for videre forskning og et utgangspunkt for studier der mer komplisert statistisk analyse tas i bruk.

I den første delen av oppgaven ønsker jeg å undersøke i hvilken grad etablerte teorier og forklaringer om valgdeltakelse bidrar til å forklare hvorfor noen kommuner har lav deltakelse over tid. I dette kapittelet har jeg gjort rede for rådende teorier om valgdeltakelse. Jeg vil konsentrere meg om de teorier jeg anser som mest fruktbare for denne avhandlingen. Jeg vil spesielt være opptatt av å finne ut om det er trekk på mikronivå eller mesonivå som har mest å bidra med forklaringsmessig. Min første underproblemstilling er:

I hvilken grad og på hvilken måte kan trekk ved befolknings sammensetningen forklare den svært lave valgdeltakelsen i noen kommuner, og i hvilken grad og på hvilken måte kan trekk ved kommunene bidra til forklaringen?

På bakgrunn av teoretiske forklaringer som jeg har gjort rede for, vil jeg formulere et sett hypoteser om hvorfor noen kommuner har svært lav valgdeltakelse. Jeg forventer at jeg ved å undersøke disse hypotesene kommer et stykke nærmere løsningen på mysteriet med den lave deltakelsen. Men som jeg har diskutert tidligere: Det er noe spesielt med disse kommunene. De har ikke den utviklingen man skulle forvente – de er såkalt atypiske case. Etablert teori tar utgangspunkt i de typiske casene. Fordi disse kommunene er atypiske, kan det tenkes at deres særtrekk har blitt oversett når man

har testet hypoteser og utviklet teori. Derfor vil jeg i oppgavens andre del innta et mer eksplorerende perspektiv.

Kommunene jeg studerer er valgt ut av en enkelt grunn: De har spesielt lav valgdeltakelse over flere tiår. Dette er det eneste premisset for utvelgelsen, og det er i utgangpunktet det eneste de har felles. Hvis det viser seg at de også har andre fellestrekk, kan det være grunn til å spørre seg om disse trekkene kan bidra til å forklare den lave valgdeltakelsen. Gjennom inngående studier av de aktuelle kommunene og intervju med kommunenes ordførere, søker jeg å nyansere og utdype funn fra den kvantitative analysen. Samtidig spør jeg om det finnes andre fellestrekk ved kommunene som kan kaste lys over den lave deltakelsen. Den andre underproblemstillingen er:

I hvilken grad er egenforståelsen i kommunene med på å underbygge funnene fra den kvantitative analysen, og i hvilken grad finnes det andre mulige forklaringsfaktorer?

Videre gang i oppgaven

Jeg vil benytte både kvantitativ og kvalitativ metode i denne avhandlingen, og i kapittel 2 vil jeg diskutere ulike aspekter knyttet til valg av metode. I kapittel 3 vil jeg presentere fire hypoteser om sammenhenger med bakgrunn i etablerte teorier. Jeg vil undersøke disse ved hjelp av data fra kommunedatabasen til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). I kapittel 4 vil jeg gå mer eksplorerende til verks. Gjennom intervjuer med ordførerne i hjemmesitterkommunene vil jeg undersøke om ordførernes forklaringer på den lave valgdeltakelsen underbygger funn fra min kvantitative analyse, og om det finnes fellestrekk mellom kommunene som kan bidra til å forklare den lave deltakelsen. I kapittel 5 vil jeg oppsummere de viktigste funnene fra analysen og diskutere hvorvidt det er grunn til å forvente økning av valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene i fremtiden.

Kapittel 2: Atypiske case - atypisk metode

I Norge ble systematiske studier av stortingsvalg igangsatt i 1957, og siden da har alle stortingsvalg med unntak av ett blitt undersøkt (Aardal og Valen 2001). Studier av valg og valgdeltakelse har i hovedsak skjedd i tilknytning til nasjonale valg og i mindre grad til lokalvalg, men siden slutten av 1980-tallet er det også foretatt analyser av norske lokalvalg (Aardal 2002:15). Siden fremveksten av surveystudier på 60-tallet har slike undersøkelser vært svært viktige i studiene av valgdeltakelse.¹¹ De fleste studiene av valgdeltakelse, både i Norge og i andre land, gjør nytte av slike surveyundersøkelser. Ved hjelp av regresjonsanalyse eller lignende metoder tester man ulike uavhengige variablers påvirkning på den avhengige variabelen - deltakelse i valg. På den måten kan man fastslå om alder er viktigere enn utdanning og om interesse for politikk har større påvirkning enn synet på valgdeltakelse som borgerplikt for hvorvidt man stemmer. Det har gjennom årene blitt gjort en mengde slike studier, hvilket gjør at vi i dag sitter med stor kunnskap om hvilke karakteristikk som kjennetegner hjemmesitterne.

Som jeg var inne på i det første kapittelet er det imidlertid noe spesielt med de 12 kommunene jeg studerer. Til tross for at de aller fleste samfunnsmessige utviklingstrekk peker i retning av en utjevning av forskjellene i deltakelsesnivå, ligger disse kommunene svært lavt – i dag som i perioden etter andre verdenskrig. Man kan si at kommunene er atypiske. Dermed er det sannsynlig at man ikke kan forklare den lave deltakelsen i disse kommunene ved hjelp av tradisjonelle teorier og konvensjonell metodebruk.

Jeg nevnte at svært mye av valgforskningen bruker regresjonsanalyse som metode. Enheter som i stor grad skiller seg fra det man skulle forvente, blir i regresjonsanalysen kalt uteliggere (på engelsk *outliers*). De blir ofte fjernet fra

---

¹¹ Valgdeltakelse defineres her som andelen av den stemmeberettigede befolkningen som deltar i stortings- og kommunevalg. Fylkestingsvalg studeres ikke. I Norge blir alle stemmeberettigede automatisk registrert. I andre land, for eksempel i USA, må man selv registrere seg for å få stemme. I land uten automatisk registrering er studier av valgdeltakelse mer komplisert, fordi man må ta stilling til om man skal regne prosentandel av befolkningen eller prosentandel av dem som har registrert seg på forhånd.

---

analysen fordi de representerer et brudd både på normalitetsforutsetningen og forutsetningen om homoskedastisitet (Skog 2004:249).¹² Statistiske uteliggere blir raskt forskningsmessige salderingsposter. Når man har valget mellom å si noe om det store bildet eller de få unntakene, velger man ofte det første.

Denne avhandlingen er imidlertid et forsøk på å si noe om unntakene - de casene som ikke reagerer på den måten man skulle forvente og som på mange måter fremstår som en gåte. I denne studien vil jeg i stor grad gjøre bruk av eksplorerende metode. Ifølge Hellevik (2003:88) er eksplorerende undersøkelser spesielt egnet dersom et godt begrepsskjema mangler. Målsetningen er da å komme fram til en mer presis problemstilling som kan undersøkes i neste fase av prosjektet eller i senere undersøkelser. I mitt tilfelle er det ikke slik at jeg mangler begreper og etablerte teorier. Det er snarere en antakelse om at etablerte teorier ikke kan bidra til den hele og fulle forklaringen som ligger bak det noe uvanlige metodevalget.

Avhandlingen min er en case-studie med 12 case. Formålet er ikke å generalisere; jeg ønsker ikke å trekke universelle slutninger, men snarere å trekke gode slutninger om de 12 kommunene jeg studerer. Jeg håper imidlertid at arbeidet kan bidra til å avdekke sammenhenger som i neste runde kan undersøkes på et større antall kommuner. På den måten kan min studie både utfordre eksistene teori og bidra til teoriutvikling.

Jeg gjør i denne avhandlingen bruk av triangulering. Jeg anvender teoritriangulering, ved at jeg ser den lave valgdeltakelsen i lys av ulike teorier, og jeg bedriver metodetriangulering, ved at jeg undersøker fenomenet ved hjelp av to ulike metoder: statistisk analyse og kvalitativt intervju. Bruk av flere ulike metoder og teorier gjør at en undersøkelse kan oppnå større dybde (Berg 1989:6).

Avhandlingen er todelt. I den første delen undersøker jeg hvorvidt etablerte teorier bidrar til å forklare den lave deltakelsen i kommunene som studeres. I den andre

---

¹² Det finnes også andre måter å behandle uteliggere på enn å fjerne dem fra analysen. Dette faller imidlertid utenfor min oppgave og vil derfor ikke bli diskutert nærmere.

delen søker jeg å utdype og nyansere funn fra den kvantitative analysen ved hjelp av en annen metode - kvalitativt intervju. Før jeg diskuterer metodiske betraktninger knyttet til hver av de to delene, vil jeg kort gjøre rede for hvordan jeg har valgt ut kommunene som studeres.

Utvelging av case

Jeg ønsket å studere de kommunene som hadde gjennomgående svært lav valgdeltakelse over en lengre periode. 1945 var et naturlig startpunkt fordi krigen representerer en politisk unntakstilstand og fordi det er mindre tilgang på relevant data for tiden før krigen. Utvelgingen av case ble gjort ved å lage en oversikt over de 25 kommunene som hadde lavest deltagelse ved samtlige kommune- og stortingsvalg i perioden 1945-2005. Det dreier seg om til sammen 32 valg – 16 stortingsvalg og 16 kommunevalg. Jeg telte antall ganger hver enkelt kommune var å finne på listen, og de 12 kommunene som figurerte flest ganger på listen, er mine utvalgte case i denne oppgaven.¹³ En annen mulighet ville vært å bruke gjennomsnittlig valgdeltakelse i perioden som premiss for utvelgelse. Det er imidlertid ikke gitt at jeg ved denne utvelgelsesmetoden ville fanget opp kommunene som ved flest valg lå svært lavt. Snarere ville jeg fått et utvalg av kommuner som ved de fleste valg lå ganske lavt.

Betraktninger rundt den kvantitative analysen

I oppgavens første analysedel ønsker jeg å undersøke hvorvidt hjemmesitterkommunene skiller seg fra landsgjennomsnittet når det gjelder faktorer som tradisjonelt er viktige for å forklare forskjeller i valgdeltakelse. Metoden er relativt enkel; jeg sammenligner landsgjennomsnittet med gjennomsnittet for de 12

---

¹³ Herøy kommune er kommunen som har figurert flest ganger på listen (27), mens Modalen kommune har figurert færrest ganger (14) av kommunene jeg studerer. Til tross for at det er betydelige variasjoner kommunene imellom når det gjelder antall forekomster på listen, blir de 12 kommunene i denne sammenheng behandlet som en gruppe. Jeg jobber med andre ord ikke ut fra en forventning om at de uavhengige variablene har sterkere utslag jo oftere kommunen har figurert på listen over lav deltagelse.

---

kommunene.¹⁴ Verdiene for enkeltkommuner kommenteres kun der det er spesielt interessant.

Metoden er imidlertid ikke så ukomplisert som det kan se ut til ved første øyekast. Årsaken til dette er at det i løpet av perioden som studeres har vært en lang rekke kommunesammenslåinger. Så godt som alle hjemmesitterkommunene har vært utsatt for større eller mindre grenseendringer i løpet av perioden.¹⁵ De fleste endringene fant sted tidlig på 60-tallet. Grenseendringer kan gjøre det vanskelig å foreta sammenligninger over tid. For å omgå dette problemet har jeg tatt utgangspunkt i et valgt basisår (2003). Data fra andre årstall er omregnet i forhold til grenseendringer som har skjedd mellom 1945 og 2003. Omregningen av data er basert på folketallsoverføringene ved de ulike kommuneendringene, noe som er vanlig prosedyre for å omgå problemet med kommunesammenslåinger. For de fleste variabler blir det dermed uproblematisk å foreta sammenligning over tid. Unntaket er imidlertid opplysninger som er nært knyttet til kommunen som enhet. Disse vil bare kunne regnes om i den grad de sammenslåtte kommunene hadde samme verdi på angjeldende variabel. Dersom dette ikke er tilfelle, vil kommunene få *missing* på variabelen for de årstallene man ikke kan foreta omregning. I min studie gjelder dette variablene bosetningsmønster og fraflytting.

I forhold til mer komplisert statistisk metode, har metoden jeg har valgt i den kvantitative analysen klare begrensninger. Jeg kan ikke si noe om hvem som stemmer og hvem som ikke stemmer, bare under hvilke forutsetninger det er høy eller lav valgdeltakelse. Dette kan belyses med et eksempel: Utdanning har ved gjentatte studier vist seg å ha positiv sammenheng med valgdeltakelse. Gjennom mine analyser kan jeg påvise at utdanningsnivået er lavere i hjemmesitterkommunene enn i resten av landet. Men jeg kan ikke si noe om hvorvidt det virkelig er de som mangler høyere

---

¹⁴ Landsgjennomsnittet er referansepunktet gjennom hele den kvantitative analysen. Fordi det ikke skilles mellom store og små kommuner, kan verdien til gjennomsnittskommunen variere noe fra det reelle landsgjennomsnittet.

¹⁵ For en grundig gjennomgang av endringer av kommunegrenser i Norge, se SSB-rapporten *Historisk oversikt over endringer i kommune- og fylkesinndelingen* (Juvkam 1999).

utdanning som ikke stemmer i hjemmesitterkommunene. Å fastslå dette ville krevd mer kompliserte analyser og variabler på individnivå.

Jeg sammenligner verdien på de uavhengige variablene i hjemmesitterkommunene med gjennomsnittsverdien for alle landets kommuner. Det hadde vært interessant å også sammenligne hjemmesitterkommunene med gjennomsnittet for *landsdelen*, men på grunn av det begrensede omfanget av denne oppgaven har dette ikke latt seg gjøre.

Data og operasjonalisering

I den kvantitative analysen inngår, i tillegg til valgdeltakelse, 10 uavhengige variabler.¹⁶ Data som brukes er fra NSDs kommunedatabase. Mesteparten av data er samlet inn gjennom folketellinger. Mange studier innen samfunnsvitenskapen tar utgangspunkt i utvalgsundersøkelser. Fordi det her hovedsakelig er snakk om reelle tall, er det mindre sjanse for å foreta uriktige slutninger.

Når det gjelder trekk ved befolkningssammensetningen ønsker jeg å undersøke hvordan hjemmesitterkommunene skiller seg ut når det gjelder tradisjonelle forklaringsvariabler som alder, utdanning, sivil status og arbeidsledighet og andel sosialhjelpmottakere.

Alder måles ved å undersøke hvor stor andel av befolkningen som er under 30 år. Det er imidlertid et definisjonsspørsmål når man går fra å være ung til å være voksen, og teorien gir ingen fasitsvar på ved hvilken alder valgdeltakelsen begynner å øke. *Utdanning* måles ved å se på andel av befolkningen som har gymnasutdannelse som høyeste utdannelse. Her kunne man også vurdert å se på andel av befolkningen med utdanning på universitets- eller høgskolenivå, men for store deler av perioden dreier dette seg om en svært liten andel, og gymnasutdannelse gir derfor et bedre bilde av

---

¹⁶ Fordi jeg studerer en lang tidsperiode, vil det for flere av variablene være små forskjeller over tid når det gjelder innsamlingsmetode og konkret ordlyd. Dette kommenteres kun i de tilfeller jeg anser at det vil gi utslag i statistikken. Slike endringer har mindre betydning for min analyse fordi jeg først og fremst er interessert i forskjeller mellom kommunegrupper på konkrete tidspunkt, og ikke utviklingen i den enkelte kommune over tid.

---

situasjonen.¹⁷ *Sivil status* måles ved å se på andel av befolkningen som er gift. Samboere regnes i denne sammenhengen ikke som gifte, hovedsakelig på grunn av vanskeligheter med å på en enkel måte måle andel samboere. Frem til 1972 var ugift samliv forbudt ved lov gjennom den såkalte konkubineparagrafen (NOU 1999:25). I Storbritannia har man forøvrig funnet at gifte er mer tilbøyelige til å stemme enn dem som lever med en partner uten å være gift (Denver 2003:40). *Arbeidsledighet* måles som gjennomsnittlig arbeidsledighet i løpet av året, mens *sosialhjelp* måles som andel av befolkningen som har mottatt sosialhjelp minst en gang i løpet av året. Vi skal være oppmerksomme på at de to variablene kan være overlappende, ved at en person som har vært arbeidsledig også kan ha mottatt sosialhjelp, og dermed blir telt to ganger. Man skal også være oppmerksom på at det varierer fra kommune til kommune hvor lett det er å få innvilget sosialhjelp, og at dette kan ha innvirkning på resultatene.

Vi husker at studier av valgdeltakelse kan deles inn i tre nivåer: mikro-, meso- og makronivå. Variablene som går på befolknings sammensetningen er ment å måle faktorer på mikronivå. På mesonivå vil jeg se på fem variabler. Når det gjelder sosial kontekst vil jeg se på andel av befolkningen som er sysselsatt i fiske, samt bosetningstetthet, innbyggertall og fraflytting. Når det gjelder politisk kontekst vil jeg undersøke oppslutning om Arbeiderpartiet i kommunevalg i perioden som studeres.

Fiske måles som andelen av befolkningen som er sysselsatt i fiskerinæringen. Når det gjelder denne variabelen må vi være oppmerksomme på at det i 1990 er et stort antall missing.¹⁸ Når jeg snakker om *kommunestørrelse*, viser jeg gjennom hele denne oppgaven til folketall. På grunn av stor variasjon i folketall mellom kommunene i

---

¹⁷ En liten ulempe med denne måten å gjøre det på, er imidlertid at andel med høyere utdanning enn gymnas faller utenfor. Man kan derfor, rent hypotetisk, tenke seg at lav andel med gymnasutdanning i hjemmesitterkommunene skyldes at svært mange har universitets- og høyskoleutdanning. Jeg har imidlertid undersøkt om dette er tilfellet og kan fastslå at det er det ikke.

¹⁸ Årsaken til det store antallet missing i 1990 er at folketellingen ikke var en fulltelling, men en stor utvalgsundersøkelse. Tallene for kommuner med 6000 eller flere innbyggere er basert på opplysninger fra ulike statistiske og administrative registre eller skjemaopplysninger fra et *utvalg* av befolkningen på 16 år og oppover. Dette fikk spesielt konsekvenser for befolkning etter yrke og næring. For 1990 er hele 131 kommuner ekskludert. Selv om ingen av hjemmesitterkommunene er ekskludert, vil det høye antallet *missing* gjøre at man kan feste mindre lit til at gjennomsnittsverdien som oppgis er den faktiske gjennomsnittsverdien for alle landets kommuner.

Norge, er det vanskelig å foreta sammenligning med gjennomsnittet på denne variabelen. *Bosetningstetthet* måles som andel av befolkningen som bor i tettbygde strøk. 0-9,9 prosent er kodet 0, 10-20 prosent er kodet 1 og så videre. *Fraflytting* måles som netto tilflytting minus netto utflytting i prosentandel av befolkningen. *Oppslutning* måles som andel av avlagte stemmer som gikk til Arbeiderpartiet ved kommunevalgene i perioden som studeres. Denne variabelen er ment å si noe både om Arbeiderpartiets stilling og om konkurranseforholdene i kommunen.¹⁹

Betraktninger rundt den kvalitative analysen

I mitt andre analysekapittel ønsker jeg å undersøke om ordførernes oppfatning av den lave valgdeltakelsen underbygger funn fra den kvantitative analysen og om det finnes andre fellestrekk ved hjemmesitterkommunene som kan bidra til å forklare den lave valgdeltakelsen. I denne delen bruker jeg kvalitativt intervju som metode. I tillegg har jeg søkt å tilegne meg kunnskap om kommunene ved å lese lokalaviser og se på kommunenes hjemmesider på internett.

Valg av intervjuobjekter

Ordførerne i kommunene med lav valgdeltakelse er i denne sammenheng å anse som nøkkelinformanter. Dette er personer som sitter på mye av den informasjonen som forskeren er ute etter. Tørnquist (2005 [forelesning]) understreker viktigheten av at disse personene er til å stole på og besitter et visst refleksjonsnivå når det gjelder det aktuelle tema. Ordførerne i Norge er eksperter på sine kommuner. De vet sannsynligvis mer enn de fleste om kommunen, og er derfor godt egnet som intervjuobjekter. Til tross for dette er det enkelte utfordringer knyttet til intervju av ordførere.

For det første kan det tenkes at selv om ordførerne har god kunnskap om kommunen, kan de ha dårlig kunnskap om valgdeltakelsen og forhold som påvirker denne. For det

---

¹⁹ Andre måter å måle konkurranse, som å se på forskjellene mellom største og nest største parti, har vært vurdert, men viste seg å være teknisk svært kompliserte.

---

andre er det sannsynlig at ordførerne bare har kunnskap om en liten del av perioden jeg studerer, og i mindre grad kjenner til forhold som ligger langt tilbake i tid. For det tredje kan ordførernes svar bevisst eller ubevisst bli påvirket av at de ønsker å fremstille kommunen på en flatterende måte. Ordførerne har et nært forhold til kommunen de representerer, og det kan også tenkes at de svarer det de skulle ønske var sannheten, og ikke det som virkelig er sant. Et av problemene med å bruke nøkkelinformanter er nettopp at forskeren kan få gal informasjon, og stole blindt på informanten (Mikkelsen 1995:105). Det har derfor vært viktig for meg å hele tiden være våken og kritisk til opplysningene jeg fikk under intervjuene.

Gjennomføring av intervjuene

Jeg gjennomførte telefonintervjuer med ordførerne i alle de 12 kommunene jeg studerer. I to tilfeller var ordføreren selv forhindret fra å delta, og varaordføreren stilte i stedet. Intervjuene varte i 30-60 minutter, og tidspunkt for hvert enkelt intervju var avtalt på forhånd. Intervjuene ble tatt opp på bånd, og jeg tok også notater underveis. Intervjuene var semi-strukturerte. Jeg hadde en liste med på forhånd formulerte spørsmål, men stilte også oppfølgingsspørsmål der det var naturlig. Fordelen med standardiserte spørsmål er at de gir sammenliknbare data fra alle informantene, noe som gjør analysen lettere. Dette er spesielt viktig når jeg foretar såpass mange intervjuer. For å ytterligere øke mulighetene for sammenligning, ble noen av spørsmålene stilt med svaralternativer som var formulert på forhånd. Intervjuguiden er å finne i vedlegg B.

Både reliabilitet og validitet kan bli svekket på grunn av misforståelser som oppstår under intervjuet. Det oppstår lettere misforståelser og uklarheter på telefon enn ved intervjuer ansikt til ansikt. Det faktum at intervjuobjektene og jeg har samme morsmål svekker imidlertid sjansene for misforståelser, og alt i alt anser jeg kravene til reliabilitet og validitet som godt ivaretatt.

Lav valgdeltakelse kan av enkelte oppfattes som et ømfintlig tema, og det var derfor viktig å gå varsomt fram og på forhånd tenke igjennom hvordan jeg formulerte spørsmålene. Jeg har vurdert hvorvidt jeg skal anonymisere ordførerne i teksten. Når

jeg ikke gjør det, er det først og fremst av tre grunner: For det første er ordførerne offentlige personer som må regne med en viss publisitet. For det andre er det ordførerne sier knyttet direkte til kommunen han eller hun representerer, og det er derfor relevant å oppgi hvilken kommune man snakker om. For det tredje anser jeg ikke temaet for å være så ømfintlig at det krever at man gir kildene beskyttelse i form av anonymisering.

Etiske betraktninger

Til tross for at valgdeltakelse ikke er et spesielt ømfintlig tema sammenlignet med mange andre temaer, er det viktig å tenke på etikk knyttet til intervjuene. Det er tre etiske regler for forskning som innbefatter mennesker (Kvale 1996:119-120). Det første er *informert samtykke*, som går ut på at informanten skal vite hva slags forskningsprosjekt han eller hun er med på. Jeg sendte ordførerne en e-post i god tid før intervjuene ble gjennomført. Der fortalte jeg om forskningsprosjektet og hvorfor han eller hun ble spurt om å delta. Jeg åpnet for ytterligere spørsmål, både på e-post på forhånd og på telefon under intervjuene.

Det andre prinsippet er *konfidensialitet*. Dette går ut på at intervjuobjektene holdes hemmelig så sant de som intervjues ikke samtykker i at navn kan offentliggjøres (Kvale 1996:114). Som jeg tidligere har vært inne på, vil jeg i denne oppgaven ikke holde intervjuobjektene hemmelig, og bakgrunnen for dette valget er diskutert overfor. Samtlige ordførere samtykket i at jeg kunne bruke deres sitater for å underbygge poenger i teksten.

Det tredje prinsippet er *konsekvensprinsippet*, som går på at forskeren må vurdere hvorvidt det vil skade informanten å gi den informasjonen som forskeren søker. Igjen viser jeg til at valgdeltakelse ikke er et konfidensielt tema, i hvert fall ikke sammenlignet med mange andre temaer som studeres innen samfunnsvitenskapene.

Kapittel 3: Befolknings sammensetning eller kommunetrek?

I kapittel 1 redegjorde jeg for ulike teoretiske forklaringer knyttet til valgdeltakelse. I dette kapitlet skal jeg undersøke i hvilken grad disse forklaringene gir svar på spørsmålet om hvorfor noen norske kommuner har svært lav valgdeltakelse i hele etterkrigstiden. Jeg vil særlig være opptatt av om det er trekk ved befolknings sammensetningen eller trekk ved selve kommunen som best forklarer den lave deltakelsen. Jeg vil formulere fire hypoteser om sammenhenger. Disse vil jeg belyse ved hjelp av data fra NSD.²⁰ Problemstillingen jeg søker å besvare i dette kapitlet er:

I hvilken grad og på hvilken måte kan trekk ved befolknings sammensetningen forklare den lave valgdeltakelsen i noen kommuner, og i hvilken grad og på hvilken måte kan trekk ved kommunene bidra til forklaringen?

Jeg vil først presentere de fire hypotesene som skal belyses i dette kapitlet. Som vi husker fra det første kapitlet, er en stor del av forskningen på valgdeltakelse på individnivå. Derfor vet man mye om hva som skiller de som deltar i valg fra de som velger å sitte hjemme. Jo bedre integrert man er i samfunnet, jo større er sjansen for at man stemmer. Folk som er godt voksne, har høyere utdanning og er gift, deltar ofte i valg. På den andre siden kan man tenke seg at de som er arbeidsledige eller mottakere av sosialhjelp føler seg satt på siden av samfunnet og derfor deltar i mindre grad. På bakgrunn av dette er det sannsynlig at befolknings sammensetningen i en kommune kan bidra til å forklare den lave valgdeltakelsen fordi grupper som i liten grad deltar er overrepresentert. Hvorvidt dette er tilfellet kan jeg undersøke ved å sammenligne alders sammensetning, utdanning, sivil status, inntekt og andel arbeidsledige og sosialhjelpsmottakere i de 12 hjemmesitterkommunene med gjennomsnittet for resten av landet. Den første hypotesen er: *Kommunene med lav valgdeltakelse skiller seg ut*

---

²⁰ Data som er benyttet i denne analysen er hentet fra Norsk samfunnsvitenskapelig datatjenestes kommunedatabase. NSD er ikke ansvarlig for analyse av dataene eller for de tolkninger som er gjort.

når det gjelder befolkningssammensetningen, ved at de har større andel unge, flere ugifte, færre med gymnasutdanning og en større andel som er arbeidsledige eller mottar sosialhjelp.

Da Rokkan og Valen studerte forskjeller i valgdeltakelse på begynnelsen av 60-tallet, brydde de seg ikke om karakteristikk ved innbyggerne i de ulike landsdelene. Pionerene var mer opptatt av hvordan trekk ved selve kommunen kunne forklare forskjeller i deltakelsesnivået. I den andre hypotesen vil jeg undersøke hvorvidt slike trekk kan forklare den lave deltakelsen i kommunene jeg studerer. Siden Rokkan og Valen gjorde sine studier på 50- og 60-tallet har det vært en rivende utvikling og modernisering. Periferiområdene har på mange måter blitt mer og mer like sentrum. Derfor er det interessant å undersøke om kommunene fortsatt har de samme særtrekkene som på Rokkan og Valens tid, og dersom de har det, om disse trekkene fortsatt spiller en rolle for å forklare den lave valgdeltakelsen.

Høy andel fiskere og spredt bosetning var viktige forklaringsfaktorer for 50 år siden, og jeg vil undersøke om dette fortsatt er viktig i dag. Videre vil jeg undersøke om hjemmesitterkommunene er like når det gjelder folketall. Jeg forventer at små kommuner er det gunstigste for valgdeltakelsen, blant annet fordi små forhold fører til tettere bånd mellom innbyggerne. I tillegg til andel fiskere, bosetningstetthet og størrelse vil jeg se på en annen faktor som går på selve kommunen, nemlig fraflytting. Det er nærliggende å tro at kommuner som har stor fraflytting er kommuner som opplever vanskelige tider, for eksempel ved at arbeidsplasser forsvinner, og at dette vil prege kommunen på en negativ måte. Den andre hypotesen er: *Kommunene med lav valgdeltakelse skiller seg ut ved å ha større andel sysselsatt i fiske, samt å være små, ha spredt bosetning og betydelig fraflytting.*

Et spesielt trekk ved Norge er at Arbeiderpartiet (Ap) tradisjonelt har stått svært sterkt, og flere studier har vist at høy oppslutning om Ap fører til høy valgdeltakelse. Rokkan og Valen (1962) fant at sosialistiske partier, spesielt Arbeiderpartiet, var mer opptatt av å mobilisere velgere enn andre partier. Arbeiderpartiets sterke binding til LO har vært viktig i så måte. Rokkan og Campbell (1970) argumenterte for at klasse

---

og utdanning hadde mindre betydning for valgdeltakelsen i Norge enn i USA. Årsaken var at mange potensielle hjemmesittere i Norge var medlemmer av grupper og organisasjoner med nære koblinger til de politiske partiene, noe som bidro til å mobilisere til deltakelse. Stor oppslutning om Ap kan også øke deltakelsen ved at konkurrerende partier mobiliserer sine velgere for å stoppe ytterligere Ap-fremgang (Rokkan og Valen 1962).

Et sterkt Ap har altså vist seg å være positivt for valgdeltakelsen på ulike måter. Derfor skulle man anta at fraværet av et slikt sterkt Ap kunne være en mulig forklaring på lav valgdeltakelse i de 12 kommunene jeg studerer. Den tredje hypotesen er: *Arbeiderpartiet har lavere oppslutning i kommunene med lav valgdeltakelse enn i landet forøvrig.*

Det er imidlertid ikke sikkert at et sterkt og mobiliserende Ap bare har positiv innvirkning på valgdeltakelsen. En rekke studier har nemlig vist at skarp partikonkurrans bidrar til å mobilisere velgere. Det er lett å tenke seg hvorfor det er slik. Hvis det er klart før valgdagen hvilket parti som blir valgets vinner, kan det føre til at både tilhengerne og motstanderne av partiet sitter hjemme. Motstanderne fordi det uansett ikke er noen vits i å stemme, tilhengerne fordi deres stemme ikke er nødvendig for å sikre valgseieren. Det er derfor sannsynlig at ett parti er svært dominerende i kommunene jeg studerer, og at det kan være noe av forklaringen på at mange sitter hjemme på valgdagen. Spenning knyttet til valget kan undersøkes ved å se på hvor stort det største partiet er, og i hvilken grad dette partiets styrke endrer seg fra valg til valg. Hypotesen jeg vil teste er langt på vei en alternativ hypotese til den forrige, og jeg vil bruke samme variabel for å belyse de to.²¹ Den alternative hypotese tre er: *Kommunene med lav deltakelse skiller seg ut ved at ett parti dominerer og at det derfor er liten spenning knyttet til valgene.*

---

²¹ De to hypotesene er imidlertid ikke gjensidig utelukkende. Dersom opposisjonen står samlet og er tilstrekkelig sterk, kan man få spennende valg på tross av et sterkt Ap.

Før jeg undersøker hypotesene, vil jeg presentere hjemmesitterkommunene og redegjøre for valgdeltakelsen i disse kommunene i perioden jeg studerer.

Dette er hjemmesitterkommunene

Da Stein Rokkan og Henry Valen studerte regionale forskjeller i valgdeltakelsen tidlig på 60-tallet, fant de et tydelig mønster: Valgdeltakelsen var 15-20 prosentpoeng lavere i primærkommuner langs kyst og fjorder enn i kommuner som var urbane og industrialiserte (Rokkan og Valen 1962). Mønsteret pionerene fant for nesten 50 år siden, har vist å holde seg, i hvert fall når det gjelder kommunene med svært lav valgdeltakelse. Samtlige av de 12 kommunene jeg studerer i denne oppgaven ligger ved kyst og fjorder. Og samtlige ligger i Nord-Norge eller på Vestlandet – de to landsdelene som tradisjonelt har hatt lav valgdeltakelse.

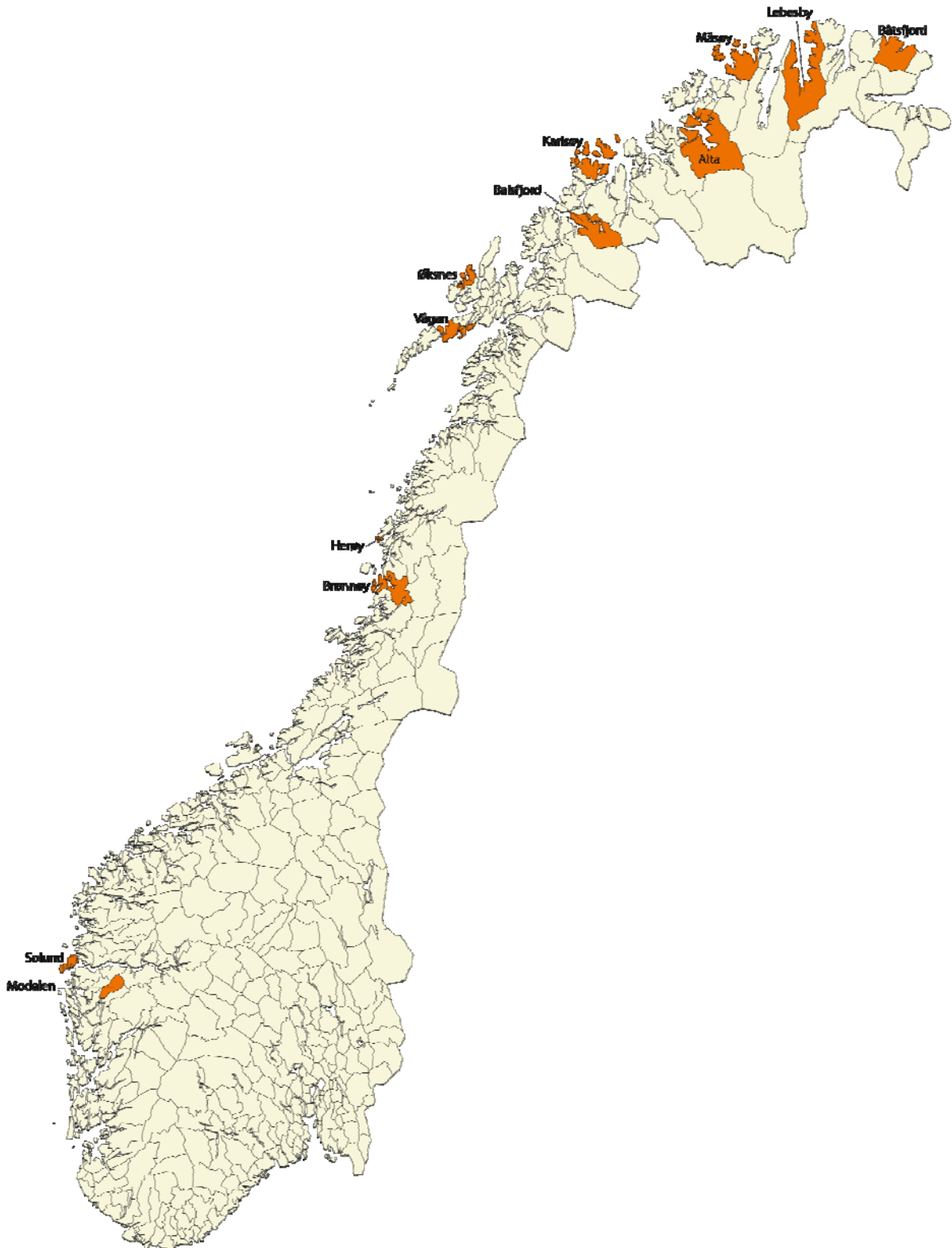
Selv om alle de 12 kommunene ligger ved kysten i Nord-Norge og på Vestlandet, er det ved første øyekast ingen ensartet gruppe som her studeres. Noen er veldig små, slik som Hordaland-kommunen Modalen. Andre er store, som Alta i Finnmark og Vågan²² i Nordland. I mange av kommunene, for eksempel i Herøy og Solund, har fiske tradisjonelt vært en svært viktig næringsvei. Andre er jordbrukskommuner, eller, som Brønnøy, kommuner der størsteparten av befolkningen er sysselsatt i tertiærnæringene. Karlsøy i Troms, og flere av de andre kommunene som studeres, er øykommuner med svært grisgrendt bosetning. I andre kommuner, for eksempel i Båtsfjord, bor så godt som alle innbyggerne i tettbygde strøk. Men én ting har alle kommunene felles: De har veldig lav valgdeltakelse ved svært mange av valgene som har vært avholdt etter andre verdenskrig.

---

²² Vågan er forøvrig fødekommunen til Stein Rokkan, en av pionerene innen norsk valgforskning og forfatter av *Mobilization of the Periphery* (1962), som på mange måter er utgangspunktet for denne oppgaven.

Kart 3.1: Kart over hjemmesitterkommunene

Kartet er utarbeidet av NSD

Deltakelse ved stortingsvalg

Tabell 3.1: Deltakelse ved stortingsvalg. Landsgjennomsnittet og differanse i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og gjennomsnittet for hjemmesitterkommunene.

Stortingsvalgår	45	49	53	57	61	65	69	73	77	81	85	89	93	97	01	05
Deltakelse i hele landet	76,4	82	79,3	78,3	79,1	85,4	83,8	80,2	82,9	83,2	84	83,2	75,8	78,3	75,5	77,4
Differanse	-25,6	-17,5	-16,1	-14	-14,2	-13,2	-11,8	-17,4	-12,1	-11	-9,4	-10,2	-7,8	-8,4	-6,3	-6,9
Standardavvik landsgjennomsnitt	10,6	7,1	6,9	7	7,2	6	5,6	5,9	4,6	4,1	3,6	3,8	4,1	3,7	3,4	3,3

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

De 12 kommunene som studeres ligger klart lavere enn landsgjennomsnittet i alle de 16 stortingsvalgene i perioden som studeres. Differansen mellom hjemmesitterkommunene og de øvrige kommunene var størst ved de første valgene etter krigen, og blir gradvis mindre i løpet av perioden som studeres. Standardavviket²³ for alle landets kommuner var relativt høyt (10,6 prosentpoeng) i 1945, men blir gradvis mindre i løpet av perioden (3,3 prosentpoeng i 2005). Det indikerer at forskjellene i stortingsvalgdeltakelse mellom landets kommuner jevner seg ut i løpet av perioden jeg studerer.

I det første valget etter krigen var det særlig de tre Finnmark-kommunene Måsøy, Lebesby og Alta som utmerket seg i negativ retning, med en valgdeltakelse på henholdsvis 28, 31 og 36 prosent.²⁴ Det er mindre enn halvparten av landsgjennomsnittet på 76,4 prosent deltakelse.²⁵ Valgdeltakelsen i landet som helhet varierer i perioden som studeres. Fra en valgdeltakelse rundt 80 prosent ved de første fem valgene etter krigen, økte deltakelsen til rekordhøye 85,4 prosent i 1965. Den

²³ Standardavvik er et mål på hvor stor variasjonen det er i valgdeltakelsen mellom ulike kommuner, eller mer konkret, hva som er gjennomsnittlig avvik fra gjennomsnittet.

²⁴ For detaljert oversikt over valgdeltakelsen i den enkelte kommune og grafisk fremstilling av deltakelse for hele perioden, se vedlegg C.

²⁵ Deltakelse i enkeltkommuner vil bli gjengitt uten desimaler. Landsgjennomsnitt vil gjengis med én desimal fordi dette er tall som er godt kjente for alle som studerer norsk valgdeltakelse.

---

høye deltakelsen kan skyldes flere forhold. Valget ble holdt i kjølvannet av Kings Bay-ulykken, som førte til at Gerhardsen-regjeringen måtte gå etter mistillitsvotering og til en samling av den borgerlige opposisjonen (Pettersen 1988). Valget i 1965 var dessuten det første stortingsvalget med TV-dekning. Fjernsynet brakte stortingsdebatten og valgkampen inn i velgernes stue, noe som vakte en enorm politisk interesse (Valen og Narud 1995:51).

Valget i 1965 mobiliserte også kommunene med lav valgdeltakelse. Samtlige av de nordnorske kommunene opplevde sin på det tidspunkt høyeste valgdeltakelse etter krigen nettopp i 1965. Deltakelsen var på langt nær så høy som i landet forøvrig, men flere av kommunene opplevde en økning på opp mot 10 prosentpoeng ved dette valget. For de fire Finnmark-kommunene står dette valget i en særstilling; samtlige opplevde bare ett annet stortingsvalg i hele perioden der valgdeltakelsen var like høy som i 1965.

Valget i 1965 er et eksempel på et såkalt mobiliseringsvalg, der konteksten rundt valget bidrar til å lokke flere til valgurnene. I perioden som studeres har det vært flere slike mobiliseringsvalg. Men det har også vært demobiliseringsvalg, der flere enn vanlig sitter hjemme. Et eksempel på sistnevnte er stortingsvalget i 1993, da valgdeltakelsen gikk tilbake så mye som 7 prosentpoeng – til rekordlave 76 prosent. På forhånd uklare regjeringsalternativer var hovedforklaringen på den lave deltakelsen (Valen og Narud 1995:64). Gjennomsnittet i hjemmesitterkommunene økte mer enn landsgjennomsnittet ved mobiliseringsvalget i 1965 (7,2 prosent økning mot et snitt på 6,3), men går mindre tilbake enn gjennomsnittet ved demobiliseringsvalget i 1993 (5,1 prosent mot et snitt på 7,2). Når det gjelder stortingsvalg, har kommunene som studeres i all hovedsak de samme svingningene som landet forøvrig, men de har hele tiden ligget merkbart lavere enn landsgjennomsnittet.

Deltakelse ved kommunevalg

Tabell 3.2: Deltakelse ved kommunevalg. Landsgjennomsnittet og differanse i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og gjennomsnittet for hjemmesitterkommunene.

Kommunevalgår	45	47	51	55	59	63	67	71	75	79	83	87	91	95	99	03
Deltakelse i hele landet	65,5	71,5	72,7	71,5	72,9	81	76,3	73	70,8	72,8	72,1	69,4	66	62,8	60,4	59
Differanse	-21,2	-25,9	-20,8	-15,8	-15,2	-17,9	-14,9	-13,1	-10,8	-12,6	-8,5	-10,2	-7,5	-4,1	-3,8	-3,1
Standardavvik landsgjennomsnitt	9,2	11,1	9,4	8,1	7,8	7,7	7,3	6,4	5,7	5,3	5,1	5,3	5,5	5,9	5,9	5,6

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Ved stortingsvalg er det hovedsakelig de samme sakene som preger valgkampen i ulike deler av landet, og det er derfor ikke så underlig at deltakelsesmønsteret i hjemmesitterkommunene følger landet som helhet. For kommunevalg er det annerledes. Mens det avholdes ett stortingsvalg, med 19 forskjellige valgkretser, avholdes det i realiteten ikke ett, men over 400 lokalvalg – ett i hver kommune. Valgkampen har ulik intensitet, og den politiske konteksten varierer fra kommune til kommune. Det er derfor ingen overraskelse at valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene varierer mer fra valg til valg, og er mindre avhengig av nivået på valgdeltakelsen nasjonalt, ved kommunevalg enn ved stortingsvalg.

Valgdeltakelsen ved kommunevalg i landet som helhet lå over 70 prosent fram til 1983. Deretter sank den jevnt og trutt og nådde et foreløpig bunnivå i 2003, da så få som 59 prosent deltok i valget. Differansen mellom deltakelsen i hjemmesitterkommunene og i landet forøvrig er som ved stortingsvalg størst i begynnelsen av perioden. I 2003 har hjemmesitterkommunene i snitt 3,1 prosentpoeng lavere deltakelse enn landsgjennomsnittet. Standardavviket for kommunevalgdeltakelse for alle landets kommuner blir mindre i perioden som studeres, noe som indikerer at det blir mindre forskjell i deltakelse mellom kommunene. Standardavviket er 9,2 prosentpoeng i 1945. I 2003 har det sunket til 5,6 prosentpoeng. Det er verdt å merke seg at standardavviket er høyere for

---

kommunevalg enn for stortingsvalg (5,6 mot 3,3 prosentpoeng). Det indikerer at det er større forskjell i deltakelsesnivået i landets kommuner ved kommunevalg enn ved stortingsvalg. Et annet interessant moment er at standardavviket ved de siste to kommunevalgene som studeres har vært større enn differansen mellom hjemmesitterkommunene og gjennomsnittet. Det indikerer at hjemmesitterkommunene som gruppe ikke hadde unormalt lav valgdeltakelse ved disse valgene.

Solund kommune har ikke over 65 prosent deltakelse ved noe kommunevalg bortsett fra i 1999, da en konflikt i administrasjonen førte til rekordhøy valgdeltakelse.²⁶ Herøy kommune lå svært lavt i begynnelsen av perioden og hadde valgdeltakelse helt nede på 30-tallet fram til valget i 1959, da den opplevde en merkbar økning.

Til tross for at forskjellene mellom hjemmesitterkommunene og landsgjennomsnittet har blitt mindre i perioden som studeres, skiller de 12 hjemmesitterkommunene seg fortsatt ut i negativ forstand hva valgdeltakelse angår. I begynnelsen av dette kapittelet presenterte jeg fire hypoteser om hvorfor det er slik. Disse hypotesene vil jeg nå teste.

---

²⁶ Hele 73,9 prosent deltok ved kommunevalget i Solund i 1999. Det gjorde at kommunen mottok lokaldemokratiprisen, fordi det var kommunen med størst økning i deltakelsen fra ett valg til det neste. I etterkant av prisutdelingen kom det fram at det ikke var et blomstrende lokaldemokrati, men en tilspisset konflikt i administrasjonen som var årsaken til den økte deltakelsen. Hendelsen førte til man sluttet å dele ut lokaldemokratiprisen (Bjørklund 2005:207).

Kan trekk ved befolknings sammensetningen bidra til forklaringen?

Den første hypotesen er at *kommunene med lav valgdeltakelse skiller seg ut når det gjelder befolknings sammensetningen, ved at de har større andel unge, flere ugifte, færre med utdanning og en større andel som er arbeidsledige eller mottar sosialhjelp.*

Alder

Tabell 3.3: Differanse i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og hjemmesitterkommunene på andel av befolkningen som er under 30 år. Avvik i forventet retning er uthevet.

	1950	1970	1990	2000
Modalen	0,4	-4,2	2,9	4,4
Solund	-0,8	-5,3	-2,2	-2,8
Brønnøy	1,4	0,9	1,4	2,1
Herøy	2,9	-3,5	-1,3	-0,3
Vågan	3,8	0,7	0,6	0,2
Øksnes	9,9	8,8	2,7	1,8
Balsfjord	6,8	2,5	-1,1	-3
Karlsøy	7,9	7,2	1,1	-1,6
Alta	10,3	10	8,9	7,7
Måsøy	9,2	8,4	0,4	-4
Lebesby	11	8,8	0,4	-3
Båtsfjord	8,8	15,2	6,5	3,5
Gjennomsnittsdifferanse	6	4,1	1,7	0,4
Landsgjennomsnitt	47,7	46,5	41,6	39,1
Standardavvik landsgjennomsnitt	4,2	5,1	3,5	3,2

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Statistikken viser at andelen yngre er noe høyere i hjemmesitterkommunene enn i landet som helhet i begynnelsen av perioden. I 1950 var det 6 prosentpoeng flere unge i hjemmesitterkommunene enn i den norske gjennomsnittskommunen. Andelen unge var høyere jo lenger nord i landet du kom, og høyest i Finnmark-kommunene, der nærmere seks av ti innbyggere var under 30 år. Dette kan ha sammenheng med at Finnmark og Nord-Troms ble spesielt hardt rammet under krigen. I løpet av perioden som studeres, ser vi en gradvis utjevning, og i år 2000 er det så godt som ingen forskjell mellom andelen unge i de 12 kommunene jeg studerer og i de andre kommunene i landet. Standardavviket blir også lavere, noe som indikerer at det blir mindre forskjell mellom kommunene i landet. Jeg vil derfor argumentere for at alder kan ha vært en av forklaringene på den lave valgdeltakelsen, særlig langt nord, i begynnelsen av perioden, men at ingenting tyder på at det spiller noen viktig rolle i dag.

Alder har vanligvis en kurvelineær sammenheng med valgdeltakelse. Det er ikke bare de unge som deltar i liten grad, eldre personer har også større sannsynlighet for å sitte hjemme enn middelaldrede. Jeg har også undersøkt hvorvidt hjemmesitterkommunene har en større andel av befolkningen over 70 år. Her er mønsteret mindre tydelig, og de 12 kommunene som studeres har ikke noe systematisk avvik fra gjennomsnittet.

Sivil status

Tabell 3.4: Differanse i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og hjemmesitterkommunene på andel av befolkningen som er gift. Avvik i forventet retning er uthevet.

	1950	1970	1990	2000
Modalen	-2	-6,8	-2,4	-3,6
Solund	-0,4	-4,4	1,1	-1,2
Brønnøy	0,2	-1	-3,9	-5,2
Herøy	-1,6	-2,2	-5,4	-6,9
Vågan	1,4	-0,3	-3,3	-4,3
Øksnes	-1,2	-2	-4,6	-4,7
Balsfjord	-5,3	-3,9	-3,1	-3,7
Karlsøy	-4,7	-6,9	-7,8	-5,1
Alta	-4,4	-3,1	-7,9	-6,8
Måsøy	-5,5	-8	-9,6	-7
Lebesby	-6,8	-9,8	-11,8	-9,1
Båtsfjord	-4,3	-8	-10,8	-6,3
Gjennomsnittsdifferanse	-2,9	-4,7	-5,8	-5,3
Landsgjennomsnitt	41,7	46,7	42,3	38,6
Standardavvik landsgjennomsnitt	3,5	3,8	3,3	3,2

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Vi vet fra tidligere studier at gifte bruker stemmeretten hyppigere enn enslige, blant annet fordi gifte ofte er bedre integrert i samfunnet. Man skulle derfor tro at andelen gifte er lavere i kommunene med lav deltakelse enn i landet forøvrig. Denne antakelsen får støtte. En mindre andel av befolkningen er gift i hjemmesitterkommunene enn i resten av landet. Differansen mellom de 12 hjemmesitterkommunene og landsgjennomsnittet øker i perioden som studeres, fra 2,9 prosent i 1950 til 5,3 prosent i 2000. Med noen få unntak skiller hjemmesitterkommunene seg negativt ut alle årene som studeres. Man skulle kanskje tro at det var svært store forskjeller i sivil status mellom kommuner i ulike landsdeler,

---

fordi Norge er et fragmentert land hva religion og verdier angår. Standardavviket er imidlertid relativt lavt – mellom 3 og 3,8 prosentpoeng for perioden som studeres. Det lave standardavviket tyder på at det ikke er spesielt store forskjeller mellom kommunene i landet, og det får differansen mellom hjemmesitterkommunene og gjennomsnittskommunen til å fremstå som betydelig.

Også når det gjelder sivil status er det Finnmark-kommunene som har størst avvik fra landsgjennomsnittet. Flere er ugifte i Finnmark-kommunene enn i hjemmesitterkommunene i de andre fylkene. Sivil status har ofte sammenheng med alder, men mens vi ser en utjevning av forskjellene når det gjelder aldersfordeling, ser vi altså en økning i forskjellene i sivil status.

Ut fra de analysene som her er foretatt er det ikke mulig å fastslå hvorvidt den lave andelen gifte skyldes at en stor andel av befolkningen i hjemmesitterkommunene lever i samboerforhold. Tall fra folketellingen i 2001 viser at det er Oslo og fylkene nord for Trøndelag som har den høyeste andelen samboere, og at det er aller størst samboerandel i Finnmark (SSB 2002). Den lave andelen gifte kan med andre ord også skyldes at befolkningen i hjemmesitterkommunene velger å bo sammen som samboere fremfor å bli smidd i hymens lenker. Man skulle tro at samboerskap ga de samme positive effektene som det å være gift. En engelsk studie (Denver 2003:40) viser imidlertid at gifte deltar mer i valg enn samboende. En interessant detalj når det gjelder sammenhengen mellom sivil status og valgdeltakelse i Norge er at Kvitsøy i Rogaland var den kommunen som hadde lavest andel samboere ved folketellingen i 2001 – og høyest valgdeltakelse ved stortingsvalget fire år senere.

Utdanning

Tabell 3.5: Differansen i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og hjemmesitterkommunene på andel av befolkningen som har gymnas som høyeste utdanning. Avvik i forventet retning er uthevet.

	1950	1970	1990	2000
Modalen	0,1	-1,5	1,1	2,1
Solund	-0,7	-0,8	-2,5	-0,9
Brønnøy	-0,2	-0,5	0,4	-0,6
Herøy	-1	-1,7	-7,3	-7
Vågan	0,4	-0,2	-0,5	-1
Øksnes	-0,8	-1,5	-3,9	-7,1
Balsfjord	-1,1	-1,6	-2,6	-2,6
Karlsøy	-1,1	-1,9	-6,4	-10,1
Alta	-0,5	-0,5	0,9	-4
Måsøy	-1	-1,2	-5,8	-7
Lebesby	-0,8	-1,2	-4,4	-4,4
Båtsfjord	-0,4	-1,6	-5	-6,6
Gjennomsnittsdifferanse	-0,6	-1,2	-3	-4,1
Landsgjennomsnitt	1,3	2,5	17,8	45,1
Standardavvik landsgjennomsnitt	1	1,3	2,5	3,4

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Utdanning er blant variablene som har sterkest sammenheng med valgdeltakelse.²⁷ Det gjennomsnittlige utdanningsnivået i de 12 kommunene som studeres er lavere enn for landet som helhet i hele perioden jeg studerer. Utdanningsnivået øker i løpet av perioden som studeres, både i hjemmesitterkommunene og i landet forøvrig. Andelen som har utdanning varierer en del hjemmesitterkommunene imellom.

²⁷ Utdanningsvariabelen viser andel av befolkningen som har videregående skole som høyeste utdanning. De som har universitets- eller høgskoleutdanning faller derfor utenfor. Jeg har undersøkt differansen mellom hjemmesitterkommunene og gjennomsnittet også når det gjelder universitetsutdanning. Hjemmesitterkommunene har lavere andel med slik utdanning, men differansen er relativt liten (lavere enn standardavviket for hele perioden). Også i landet som helhet er det kun en liten andel som har høyere utdanning (snau 3 prosent i 1970 og cirka 12 prosent i 2000). Operasjonalisering av denne variabelen er også diskutert i kapittel 2.

Differansen fra landsgjennomsnittet er minst for de største kommunene og vestlandskommunene. Øykommunene Herøy og Karlsøy skiller seg ut i negativ retning i hele perioden, mens Brønnøy og Vågan skiller seg ut i positiv retning, og ligger rundt landsgjennomsnittet for hele perioden som studeres. Alta ligger nært landsgjennomsnittet fram til 2000, da kommunen skiller seg tydelig negativt ut. En av årsakene til det kan være at Alta de siste årene har opplevd en betydelig tilflytting fra andre kommuner i Finnmark. Mange Finnmark-kommuner har svært lavt utdanningsnivå i befolkningen, og tilflytting av lavt utdannede kan ha vært med på å dra snittet ned i Alta. Standardavviket øker noe i perioden. Det er ikke unaturlig, gitt den markante økningen i prosentandel som har utdanning.

Det kunne vært interessant å også undersøke om innbyggerne i hjemmesitterkommunene hadde lavere inntekt enn i landet forøvrig, da inntekt er en faktor som ofte sees i sammenheng med valgdeltakelse. Det har imidlertid vært vanskelig å finne et godt mål over tid på gjennomsnittlig inntekt i kommunen, så denne variabelen må derfor utelates. Inntekt har vanligvis høy grad av korrelasjon med utdanning, slik at andelen som har høy utdanning også kan gi en pekepinn om andelen som har høy inntekt. I fiskerikommuner er det imidlertid ikke alltid like enkelt. Å være fisker er nemlig et eksempel på et yrke der man kan tjene svært godt, til tross for manglende utdanning.

Andel arbeidsledige

Tabell 3.6: Differanse i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og hjemmesitterkommunene på andel av befolkningen som er arbeidsledig. Avvik i forventet retning er uthevet.

	1952	1970	1990	2000
Modalen	-0,2	0,2	-0,9	-0,2
Solund	-0,2	-0,1	-1,4	-0,6
Brønnøy	-0,1	0,2	-0,5	0
Herøy	0,4	0,3	0,2	0,2
Vågan	0,9	0,5	0,2	0,9
Øksnes	-0,1	-0,3	0,8	1,2
Balsfjord	0	-0,2	0,9	0,2
Karlsøy	-0,2	-0,4	1,4	1,0
Alta	0,1	0,1	0,7	1,1
Måsøy	-0,2	-0,2	3,6	1,9
Lebesby	0,1	0,4	1,8	1,9
Båtsfjord	0,2	0,5	1,6	1,4
Gjennomsnittsdifferanse.	0,1	0,1	0,7	0,8
Landsgjennomsnitt	0,2	0,5	2,1	1,3
Standardavvik landsgjennomsnitt	0,4	0,4	0,8	0,6

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Arbeidsledighet er ikke den variabelen som oftest trekkes fram i studier av valgdeltakelse. Jeg synes likevel det er interessant å undersøke om kommunene jeg studerer skiller seg ut når det gjelder andel arbeidsledige. Jeg antar at det å være en del av arbeidslivet er en mobiliserende faktor, og forventer derfor at arbeidsledigheten er høyere i kommunene med lav valgdeltakelse. Midtbø og Christensen (2001) fant at nasjonal arbeidsledighet fostret politisk passivitet i den forstand at jo høyere arbeidsledighet, jo lavere valgdeltakelse. Det er imidlertid mulig å tenke seg en motsatt sammenheng – at høy arbeidsledighet skaper misnøye og ønske om maktskifte – noe som meget vel kan virke mobiliserende. Jeg vil imidlertid gå ut fra at lav arbeidsledighet er det gunstigste for valgdeltakelsen.

Det er en noe større andel arbeidsledige i hjemmesitterkommunene enn i landet som helhet. Differansen er imidlertid liten, og bare i år 2000 er differansen større enn standardavviket. Det kan tyde på at det ikke er systematiske, men snarere tilfeldige, forskjeller mellom hjemmesitterkommunene og gjennomsnittet. Bare fem av kommunene skiller seg negativt på alle måletidspunktene. Det er derfor ingen grunn til å tro at høy arbeidsledighet er en viktig faktor for å forklare den lave valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene.

Andel sosialhjelpsmottakere

Tabell 3.7: Differanse i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og hjemmesitterkommunene på andel av befolkningen som mottar sosialhjelp. Avvik i forventet retning er uthevet.

	1970	1980	1990	2000
Modalen	-0,1	1,9	0,6	0,9
Solund	-0,5	-0,5	-2,1	-0,7
Brønnøy	0	0,1	0,8	-0,1
Herøy	0,4	0,7	1,1	1
Vågan	0,7	0,7	1,6	1,8
Øksnes	-	-0,6	-0,5	0,3
Balsfjord	-0,1	-0,2	0,6	0,1
Karlsøy	1,1	0,5	3,4	0,6
Alta	-	0,1	-0,7	0,5
Måsøy	0,4	1	3,6	0,4
Lebesby	1,4	1,2	2,8	3,1
Båtsfjord	1,4	5,1	7,3	5,2
Gjennomsnittsdifferanse	0,5	0,8	1,5	1,1
Landsgjennomsnitt	0,9	1,2	3,1	2,8
Standardavvik landsgjennomsnitt	0,7	0,8	1,3	1,1

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Høy andel sosialhjelpsmottakere antas å påvirke valgdeltakelsen på mye av den samme måten som høy arbeidsledighet. Men mens en viss arbeidsledighet *kan* virke positivt på valgdeltakelsen, er det liten grunn til å tro at det samme gjelder høy andel

sosialhjelpsmottakere. Dette er fordi nivået på arbeidsledigheten, i mye større grad en andel sosialhjelpsmottakere, er et trekk ved samfunnet, og dermed noe politikerne kan forventes å gjøre noe med.

Andelen sosialhjelpsmottakere er høyere i de 12 kommunene enn i gjennomsnittskommunen. For denne variabelen finnes det bare tall for perioden 1970 til 2000. I løpet av perioden øker forskjellen mellom de 12 kommunene og gjennomsnittskommunen. Differansen er størst i 1990. Det er spesielt Vågan og Finnmark-kommunene som skiller seg negativt ut. I en særstilling står Båtsfjord, som i 1990 hadde mer enn én av ti innbyggere på sosialhjelp. Det er verdt å merke seg at Solund skiller seg ut med lavere andel av både arbeidsledige og sosialhjelpsmottakere enn landsgjennomsnittet i hele perioden som studeres.

Det er forskjeller mellom hjemmesitterkommunene og landsgjennomsnittet når det gjelder andel sosialhjelpsmottakere, men forskjellene er små, og kun et fåtall av kommunene skiller seg negativt ut på alle måletidspunktene. Dessuten vet vi at terskelen for å bevilge sosialhjelp varierer fra kommune til kommune. På bakgrunn av dette er det ingen grunn til å anse andel sosialhjelpsmottakere som en spesielt viktig variabel for å forklare lav valgdeltakelse. Et mulig unntak må imidlertid gjøres når det gjelder Båtsfjord og Lebesby, som skiller seg markant negativt ut i hele perioden.

Jeg har nå vist at hjemmesitterkommunene skiller seg fra gjennomsnittskommunen, i større eller mindre grad, på alle variablene som går på befolkningssammensetningen. De skiller seg tydeligst ut når det gjelder andel av befolkningen som har utdanning og andel enslige. Hjemmesitterkommunene fremstår i stor grad som en enhetlig gruppe når det gjelder trekk ved befolkningssammensetningen. Et interessant spørsmål er derfor om de er tilsvarende like når det gjelder trekk ved selve kommunen.

Kan trekk ved kommunene bidra til forklaringen?

Hittil har jeg konsentrert meg om trekk ved befolknings sammensetningen, men nå vil jeg løfte blikket og se på trekk ved selve kommunene. Den andre hypotesen er: *Kommunene med lav valgdeltakelse skiller seg ut ved å ha større andel sysselsatt i fiske, samt å være små, ha spredt bosetning og betydelig fraflytting.*

Andel fiskere

Tabell 3.8: Differanse i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og hjemmesitterkommunene på andel av befolkningen som har fiske som hovednæring. Avvik i forventet retning er uthevet.

	1950	1970	1980	1990
Modalen	-3,4	-1,8	-1,4	-1,8
Solund	22,8	15,3	9,1	11,2
Brønnøy	2,7	0,9	0,6	-0,1
Herøy	17,2	12,1	8,1	7,3
Vågan	4,1	2,9	2,6	1,2
Øksnes	12,3	9,1	7,2	6,4
Balsfjord	2,7	1,8	1,2	-0,7
Karlsøy	20,3	13,5	9,7	6,6
Alta	3	0	-0,2	-0,9
Måsøy	18,9	15,2	9,9	7,1
Lebesby	15,2	7,2	7,2	3,4
Båtsfjord	9,7	7,3	3,1	2,1
Gjennomsnittsdifferanse	10,5	7	4,7	3,5
Landsgjennomsnitt	3,6	1,8	1,4	1,8
Standardavvik landsgjennomsnitt	5,9	3,5	2,8	2,9

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Å tilbringe lange perioder hjemmefra er ingen god forutsetning for å delta i valg. Det er en av forklaringene på at utpregede fiskerikommuner tradisjonelt har hatt lav valgdeltakelse. Ikke uventet er andelen som har fiske som hovedyrke mye større i hjemmesitterkommunene enn i landet som helhet. I 1950 var det 13 prosent som

levde av fiske i kommunene med lav deltakelse, mot bare 3 prosent i landet forøvrig. Dette til tross for at det blant hjemmesitterkommunene er fire kommuner som ikke har spesielt høy andel fiskere. Differansen mellom hjemmesitterkommunene og gjennomsnittet er betydelig større enn standardavviket i hele perioden som studeres.

Fiskeri som næring har vært i sterk nedgang i etterkrigstiden, men er fortsatt en viktig næringsvei i flere av hjemmesitterkommunene. Av kommunene som studeres er det bare i landbrukskommunene Modalen og Balsfjord og bykommunene Brønnøy og Alta at fiske ikke fremstår som en viktig næring.²⁸ Karlsøy i Troms var kommunen med størst andel fiskere i 1950 (23,5 prosent). Vestlandskommunen Solund er kommunen med størst andel fiskere i dag. 13 prosent av befolkningen i øykommunen lever av fiske.

Andelen som livnærer seg av fiske går ned i hjemmesitterkommunene i perioden som studeres, men det betyr ikke nødvendigvis at man kan forvente at valgdeltakelsen går opp. Ifølge Franklin (2004:12) er vanen med å stemme noe man tilegner seg i løpet av de første valgene man har stemmerett. Det er derfor lite trolig at fiskere som ikke har ”lært seg” å stemme i ung alder, tilegner seg denne vanen i voksen alder. Et annet spørsmål er hva som skjer med de tidligere fiskerne når det ikke lenger er jobb til dem på havet. Det er sannsynligvis ikke bare lett å gå over til en vanlig jobb etter et langt liv på sjøen, og det er derfor trolig at noen av de tidligere fiskerne ender som arbeidsledige. Studerer vi arbeidsledighetstallene, ser vi at av de utpregede fiskerikommunene som opplever nedgang i fiske, er det bare Herøy som ikke opplever en oppgang i arbeidsledigheten. Som jeg drøftet tidligere er høy arbeidsledighet heller ikke spesielt positivt for valgdeltakelsen.

Det er godt mulig at høy andel fiskere kan være en medvirkende årsak til å forklare den lave valgdeltakelsen i de kommunene som er typiske fiskerikommuner. Men det

---

²⁸ Vågan fremstår ikke som en fiskerikommune, til tross for at fiske tradisjonelt har vært viktig i kommunen. Årsaken kan være at Vågan er relativt stor sammenlignet med de andre fiskerikommunene, og at det derfor ikke er en prosentvis stor andel fiskere, selv om reelt antall fiskere er stort.

er flere grunner til å være forsiktig med å trekke for bastante slutninger. For det første finnes det også fiskerikommuner som ikke har lav valgdeltakelse.²⁹ For det andre er det nødvendig å undersøke flere detaljer før man trekker slutninger. Det finnes mange ulike former for fiske. Man kan skille mellom tradisjonelt fiske, der man reiser ut tidlig om morgenen og kommer tilbake på ettermiddagen, og sesongfiske, som kan innebære at man må oppholde seg hjemmefra over en lengre periode. Ulike former for fiske og betydningen for lokalsamfunnet vil bli nærmere diskutert i kapittel 4.

Størrelse

Tabell 3.9: Differanse mellom landsgjennomsnittet og hjemmesitterkommunene på folketall. Avvik i forventet retning er uthevet.

	1950	1970	1990	2000
Modalen	-7128	-8203	-9459	-9965
Solund	-5707	-7178	-8646	-9360
Brønnøy	-758	-1965	-2886	-2886
Herøy	-4355	-6034	-7730	-8438
Vågan	3121	996	-441	-1090
Øksnes	-2602	-3218	-4969	-5561
Balsfjord	-340	-1760	-3468	-4570
Karlsøy	-3890	-5434	-7065	-7823
Alta	1401	2716	5383	6518
Måsøy	-5033	-5892	-7969	-8842
Lebesby	-5116	-6250	-8088	-8856
Båtsfjord	-5610	-5689	-7450	-7849
Gjennomsnittsdifferanse	-3001	-3993	-5232	-5727
Landsgjennomsnitt	7554	8494	9787	10319
Standardavvik landsgjennomsnitt	23286	25380	26979	29594

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

²⁹ Træna i Nordland og Troms-kommunen med det talende navnet Torsken er eksempler på fiskerikommuner som ikke har lav valgdeltakelse. Begge kommunene befinner seg høyt oppe på listen over kommunevalgdeltakelse fra 1987 til 1995 (NHO 2000).

Det er ingen unison enighet om sammenhengen mellom kommunestørrelse og valgdeltakelse, men jeg vil i denne sammenhengen gå ut fra at små kommuner er det gunstigste for å oppnå høy valgdeltakelse, og at hjemmesitterkommunene derfor skiller seg ut ved å være større enn landsgjennomsnittet. Små kommuner er kommuner med lavt folketall.

De 12 kommunene jeg studerer er ingen ensartet gruppe, heller ikke når det kommer til størrelse. Modalen er en av Norges minste kommuner, med sine drøye 350 innbyggere. I den andre enden av lista finner vi bykommunen Alta med over 18.000 innbyggere. Alta er den eneste kommunen som er mer folkerik enn landsgjennomsnittet i hele perioden.

Gjennomsnittsfolketallet for de 12 hjemmesitterkommunene er like over 4.500 i hele perioden. Hjemmesitterkommunene er mindre folkerike enn gjennomsnittskommunen i hele perioden, og forskjellen blir større i løpet av perioden som studeres. Gjennomsnittskommunen hadde 7.554 innbyggere i 1950. I år 2000 hadde dette tallet økt til 10.319. De økte forskjellene mellom hjemmesitterkommunene og gjennomsnittet kan skyldes fraflytting eller at kommunene som studeres ikke har vært utsatt for kommunesammenslåinger i samme omfang som andre kommuner.

Det er imidlertid vanskelig å sammenligne kommunestørrelse fordi noen kommuner, for eksempel Oslo, er svært store. Disse gjør at gjennomsnittet blir unaturlig høyt. En indikator på at det er stor spredning er at standardavviket er svært høyt (nesten 30.000 i år 2000). Det at hjemmesitterkommunene er så forskjellige med tanke på størrelse gjør det lite trolig at dette er en viktig forklaring på den lave valgdeltakelsen. Men selv om folketall ikke ser ut til å være viktig, kan det ha betydning hvor tett man bor.

Bosetningsmønster ³⁰

Tabell 3.10: Bosetningstetthet i hjemmesitterkommunene og gjennomsnittet for landet. Resultater som er i tråd med forventningen er uthevet.

	1970	1980	1990
Modalen	0	0	0
Solund	0	0	0
Brønnøy	-	5	5
Herøy	1	3	4
Vågan	6	6	6
Øksnes	3	5	5
Balsfjord	1	1	2
Karlsøy	0	0	1
Alta	5	6	6
Måsøy	-	-	7
Lebesby	6	7	7
Båtsfjord	9	9	9
Landsgjennomsnitt	2,9	3,8	4
Standardavvik landsgjennomsnitt	2,8	2,8	2,8

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Bosetningstetthet måles her som andel av befolkningen som bor i tettbygde strøk. 0-9,9 prosent er kodet 0, 10-20 prosent er kodet 1 og så videre. Man skulle tro at valgdeltakelsen var høyere i mer tettbygde strøk. For det første fordi de som bor i tettbygde strøk sannsynligvis har mer kontakt med sine sambygdinger og derfor har større anledning til å diskutere politikk og for det andre fordi det sannsynligvis er kortere vei til valglokalet når man bor i tettbygde strøk. Men heller ikke når det gjelder bosetningsmønster fremstår de 12 kommunene som en ensartet gruppe. Forventningen var at hjemmesitterkommunene skulle være mer spredtbygde enn

³⁰ Denne tabellen inneholder reelle tall, ikke differanser, da det gir liten mening å analysere differanser av en konstruert indeks.

gjennomsnittet, men denne antakelsen får ikke støtte. Tallene fra 1990 viser at fem av hjemmesitterkommunene ligger likt med eller under landsgjennomsnittet, mens resten ligger over, altså er de mer tettbygde enn gjennomsnittskommunen. Finnmarkkommunene er mer tettbygde enn de andre kommunene som studeres. Mest tettbygde er Båtsfjord, som har maksverdien 9 ved alle tre måletidspunkt.

Til tross for at kommunene ikke skiller seg ut som mer spredtbygde, kan det hende at geografien spiller en rolle. Man kan for eksempel tenke seg at infrastrukturen i nord er dårligere utbygd og at avstandene er større, slik at det å bo utenfor tettbygde strøk får større konsekvenser. På bakgrunn av datamaterialet som her foreligger kan jeg imidlertid ikke trekke den slutning at spredt bosetning bidrar til å forklare den lave valgdeltakelsen i kommunene jeg studerer.

Fraflytting

Tabell 3.11: Differanse i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og hjemmesitterkommunene på nettotilflytting per år i tiårsperioden i prosent av innbyggertallet. Avvik i forventet retning uthevet.

	1960 ³¹	1970	1990	2000 ³²
Modalen	-1,8	0,6	0,6	-0,4
Solund	-1,8	-1	-0,5	-0,4
Brønnøy	-	-0,1	0,4	0,1
Herøy	-1,7	-1,2	-0,1	-1,3
Vågan	-1,3	-0,5	-0,1	-0,2
Øksnes	-0,6	-1,1	-0,3	-0,7
Balsfjord	-0,7	-0,2	-0,3	-0,2
Karlsøy	-1,8	-0,9	-0,4	-0,5
Alta	0,7	0,6	0,1	0,2
Måsøy	-1,9	-2,3	-0,9	-1,1
Lebesby	-1,5	-2,2	-0,4	-1,8
Båtsfjord	1,3	-1,6	-0,2	-2,6
Snittdifferanse	-0,9	-0,8	-0,3	-0,7
Landsgjennomsnitt	-0,5	0,3	-0,1	-0,1
Standardavvik landsgjennomsnitt	1,3	1,1	0,3	0,7

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Fraflytting er ikke en mye brukt indikator for å forklare valgdeltakelse. Det er imidlertid ikke usannsynlig at fraflytting kan bidra til å forklare den lave deltakelsen i kommunene jeg studerer. Vi husker fra den teoretiske gjennomgangen at geografisk mobilitet hadde negativ sammenheng med valgdeltakelse (Wolfinger og Rosenstone 1980). Folk som flytter på seg har mindre sannsynlighet for å delta i valg fordi de har løsere tilknytning og mindre kjennskap til lokalsamfunnet når de akkurat har kommet

³¹ Ikke alle tallene for 1960 er for hele tiåret.

³² Tallene er kun for perioden 2000-2006.

til et nytt sted. Men mens tilflytting først og fremst er en variabel på individnivå (det er de nyinnflyttede individene som avstår fra å stemme), er fraflytting å anse som en variabel på kommunenivå, og bør således bli behandlet som et trekk ved kommunen. Bak dette ligger en tankegang om at fraflyttingskommuner har visse særtrekk og at fraflytting ikke kommer av seg selv, men skyldes bestemte samfunnsmessige forhold. Det kan dreie seg om nedlegging av større arbeidsplasser, vanskelig kommuneøkonomi og en generell misnøye i befolkningen. Dette er faktorer som kan være med på å bidra til at mange avstår fra å stemme ved valg. Når en kommune først begynner å få et fraflyttingsproblem, kan det gi negative virkninger på lokalmiljøet, noe som kan føre til en selvforsterkende sentralisering (Langørgen 2007). Det kan tenkes at det faktum at politikerne ikke klarer å gjøre noe med fraflyttingsproblemet, kan svekke legitimiteten til de folkevalgte, hvilket igjen kan føre til lavere valgdeltakelse.

De aller fleste hjemmesitterkommunene opplever fraflytting i perioden som studeres. Unntaket er Brønnøy, som har tilflytting i hele perioden, og Alta, som har tilflytting hvert tiår bortsett fra 1990-tallet. Som jeg var inne på kan tilflytting også være negativt for valgdeltakelsen, om enn av andre grunner enn fraflytting. Det at alle hjemmesitterkommunene så nær som to opplever fraflytting i perioden som studeres er et svært interessant trekk. Vi må imidlertid være oppmerksomme på at fraflytting er et problem for svært mange kommuner i Nord-Norge, også for kommuner som ikke har lav valgdeltakelse. Videre er det viktig å være klar over at det neppe er fraflyttingen i seg selv, men snarere faktorene som ligger bak fraflyttingen, som gir utslag på valgdeltakelsen.

Studier av den sosiale konteksten viser at fraflytting og det faktum at en stor andel av befolkningen er sysselsatt i fiske, er de kommunetrekene som mest trolig har sammenheng med valgdeltakelsen. Jeg vil nå flytte fokus fra den sosiale til den politiske konteksten.

Kan lav Ap-oppslutning bidra til forklaringen?

I begynnelsen av kapitlet redegjorde jeg for ulike årsaker til at man kan forvente høyere valgdeltakelse i kommuner der Arbeiderpartiet (Ap) har stor oppslutning. Det er ikke bare én, men en rekke årsaker til at det tradisjonelt har vært høyere valgdeltakelse i slike kommuner. På bakgrunn av dette er en nærliggende tanke at hjemmesitterkommunene skiller seg ut ved å ha lavere Ap-oppslutning enn landsgjennomsnittet. Det vil jeg undersøke ved å se på Aps oppslutning ved kommunevalg sammenlignet med oppslutningen i landet forøvrig. Den tredje hypotesen er: *Arbeiderpartiet har lavere oppslutning i kommunene som har lav valgdeltakelse enn i landet forøvrig.*

Tabell 3.12: Differanse i prosentpoeng mellom landsgjennomsnittet og hjemmesitterkommunene på oppslutning om Arbeiderpartiet ved kommunevalg.³³

	45	47	51	55	59	63	67	71	75	79	83	87	91	95	99	03
Modalen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Solund	-36,8	-34,9	-37,2	-37,9	-37,9	-40,6	-39,8	-38,8	-20,1	-13,4	-20,1	-22,1	-1,2	12,7	2,9	-20,7
Brønnøy	10,1	10,8	14,3	3	0,4	3,2	2,9	1,4	-4	1,9	4	10,7	8,6	10,2	-3,4	-8,4
Herøy	-14,2	-6,2	-1,8	-6,7	-2,1	7,1	19,5	15,7	22,2	23,4	26,6	17,9	24,4	19,6	25,2	21,7
Vågan	0,8	-1	-4,9	1,2	-8,8	5,6	2,8	6,6	3,2	-1,8	3,2	3,6	10,3	7,3	-5	-1,1
Øksnes	31	7,2	7,8	-18,8	-10,3	4	3,8	0,9	-5,2	-11,3	-4,9	-7,6	-3,1	-2,2	5	-13,5
Balsfjord	10,7	9,9	9,2	13,9	14,1	12,3	13,3	9,5	4,7	7,1	7,2	5,7	5	4,1	-0,8	1,8
Karlsøy	-11,3	3,9	-18,4	-9,8	-9	-2,8	28,6	14,7	9,1	19,6	10	9,6	-1,6	-5,2	-1,1	-1,3
Alta	4,3	15,9	10,8	11,5	6,1	12,9	11,5	0,8	3,3	-0,6	4,2	17,4	6,3	10	4,6	10,7
Måsøy	25,1	20,4	21,6	11,6	26,7	48,4	44,4	22,8	16,5	14	12,1	15,4	11,9	15,9	28,4	18,5
Lebesby	27,8	28,1	36,5	33,4	28,3	32,7	22	39,6	20,1	18,8	23,9	23	21,8	14,9	19,9	19,4
Båtsfjord	9,3	5,5	3,4	16,9	22,9	18,5	22,8	35	22,1	24,1	26	23,8	24,1	18,1	10,3	34,2
Gjennomsnit ts-differanse	5,2	5,4	3,6	1,7	2,8	9,2	12	5,8	3	3,9	4,5	5	6,3	6,2	3,4	2,6
Landssnitt- gjennomsnitt	37,2	35,9	38	38,6	38,4	40,6	39,8	38,8	35,4	34,8	38,8	37,3	30,9	30,7	29,7	29,1
Standardav vik, landssnitt	16,4	15,8	16,6	17	16,7	17,1	15,6	15,5	14,6	13,7	13,4	12,2	10,8	11,3	11,2	12,3

Kilde: Kommunedatabasen, NSD

Resultatene fra kommunevalgene i perioden som studeres vitner om alt annet enn et svakt Ap. I flere kommuner oppnår partiet rent flertall i så godt som alle valgene som er avholdt siden 1945. Partiet har stått spesielt sterkt i Herøy, Måsøy, Lebesby og Båtsfjord. I Måsøy kommune i Finnmark har partiet på det meste 89 prosent oppslutning, og oppslutningen ligger aldri lavere enn 43 prosent.

De to vestlandskommunene er mindre Ap-dominerte enn kommunene i nord. Ap har ingen oppslutning i partiløse Modalen, og begrenset oppslutning i Solund. Men

³³ Denne tabellen skal brukes til å belyse to alternative hypoteser, og jeg har derfor ikke uthevet sammenhenger som er i tråd med forventningen.

---

partiet har svært høy oppslutning i såpass mange av kommunene at denne hypotesen må forkastes.

Hva kan være årsaken til at høy oppslutning om Ap ikke virker mobiliserende i kommunene som studeres? En årsak kan ligge i næringsstrukturen i kommunene. De fleste kommunene er utpregede fiskerikommuner. Det er trolig at fiskere har mindre kontakt med meningsfeller enn folk som jobber på fabrikk, og at de derfor ikke har blitt mobilisert gjennom samtaler i lunsjpausen og fagforeningsmøter på arbeidsplassen. I teorikapittelet var jeg inne på skillet mellom kollektiv og individuell mobilisering. Kollektiv mobilisering forutsetter interaksjon mellom mennesker med forholdsvis like egenskaper og at disse interaksjonsmønstrene er stabile og varige (Verba, Nie og Kim 1978). Mangel på en slik kollektiv mobilisering gjennom arbeidsplassen kan være en medvirkende årsak til at det er lav valgdeltakelse i fiskerikommuner. Opposisjon til kapitaleierne har tradisjonelt mobilisert arbeidere, men blant fiskere er det ikke kapitaleiere som har bestemt om man har til salt i grøten. Det er været og naturforholdene – og dem overvinner man ikke ved å delta i valg. Man kan selvsagt også tenke seg at sammenhengen mellom Ap-støtte og valgdeltakelse ikke lenger er den samme som tidligere, og at denne teorien må tas opp til ny vurdering. Hadde det vært sånn, burde imidlertid hypotesen fått støtte når det gjelder den første delen av perioden. Det er ikke tilfelle, og jeg har derfor ikke belegg for å hevde at teorien har mistet sin gyldighet, snarere at den ikke er gyldig for de spesifikke kommunene jeg studerer, verken nå eller tidligere. Videre kan man tenke seg at Ap-oppslutning kun virker positivt inntil et visst nivå. Når støtten blir for stor, fører den ikke til økt oppslutning og skjerpet mobilisering fra opposisjonen, men snarere til apati, både blant opposisjonspartier og velgere. Dette bringer meg videre til neste hypotese.

Kan manglende spenning bidra til forklaringen?

Jo mer spennende valget oppleves, jo større er sjansen for at mange tar seg bryet med å stemme, og det er derfor sannsynlig at mangel på spenning rundt valgene kan være en av forklaringene på den lave valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene.

Arbeiderpartiet har alltid stått spesielt sterkt i det klassepolariserte Nord-Norge, og hypotesen kan belyses ved å undersøke hvorvidt oppslutningen om Ap er høy og stabil. Jeg bruker derfor samme variabel som for den forrige hypotesen. Den alternative hypotese tre er: *Kommunene med lav deltagelse skiller seg ut ved at ett parti dominerer og at det derfor er liten spenning knyttet til valgene.*

I tabell 10 kommer det tydelig fram at Arbeiderpartiet står svært sterkt i flere kommuner i hele etterkrigstiden, så sterkt at man kan snakke om et Ap-hegemoni. Selv om det er endringer i partiets oppslutning fra valg til valg, er det grunn til å tro at velgerne føler det er lite spenning knyttet til valgene. En nedgang på fem-seks prosentpoeng betyr lite eller ingenting for et parti som uansett får over 50 prosent av stemmene. I flere kommuner er ikke spørsmålet hvem som blir valgets vinner, men om Arbeiderpartiet får rent flertall eller ikke. Spenningen knyttet til om Ap får rent flertall virker sannsynligvis ikke mobiliserende, all den tid lokalpolitikken er relativt konsensuspreget og det å inngå kompromiss med andre partier er lettere enn i rikspolitikken.

Den alternative hypotese tre får sterkere støtte enn den opprinnelige hypotesen. Ut fra valgresultatene ved kommunevalg, ser det ut til at mangel på konkurranse kan være en medvirkende årsak til den lave deltagelsen i mange av hjemmesitterkommunene. Jeg vil imidlertid være forsiktig med å trekke for bastante slutninger i denne omgang. For det første fordi langt fra alle kommunene som studeres opplever en slik mangel på konkurranse. Solund, Herøy, Øksnes og Karlsøy har opplevd både valg med markant høyere og valg med markant lavere Ap-oppslutning enn landet forøvrig.³⁴ For det andre fordi det også finnes kommuner, blant annet flere i Hedmark, som har høy Ap-oppslutning, men ikke lav valgdeltakelse av den grunn. For det tredje fordi det sannsynligvis er større konkurranse knyttet til stortingsvalg, men uten at det fører til høy valgdeltakelse ved denne typen valg. Det kan tyde på at konkurranseforhold i

---

³⁴ Markant høyere eller lavere Ap-oppslutning defineres her som en differanse fra landsgjennomsnittet på mer enn 10 prosentpoeng. Senker man kravet til en differanse på minst åtte prosentpoeng, har også Vågan og Brønnøy opplevd både valg med markant høyere Ap-oppslutning og valg med markant lavere Ap-oppslutning enn landet forøvrig.

hvert fall ikke er den eneste faktoren som spiller inn for å forklare den lave valgdeltakelsen i de 12 kommunene jeg studerer.

Oppsummering og konklusjon

I begynnelsen av dette kapitlet stilte jeg spørsmålet om hvordan trekk ved befolkningssammensetningen og trekk ved kommunene bidro til å forklare den lave valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene. Ut fra analysen jeg nå har foretatt kan jeg ikke slå fast hvilken forklaringstype som er den viktigste; både trekk ved befolkningssammensetningen og trekk ved kommunene ser ut til å bidra til forklaringen.

Av trekk ved befolkningssammensetningen kan det at hjemmesitterkommunene har lavere andel innbyggere med utdanning og større andel ugifte være viktige forklaringsfaktorer. Når det gjelder trekk ved selve kommunen er det mest fremtredende at hjemmesitterkommunene har en stor andel av befolkningen sysselsatt i fiske, og at de fleste av kommunene opplever betydelig fraflytning i perioden som studeres. Jeg hadde to alternative hypoteser som gikk på politisk kontekst. Jeg måtte forkaste hypotesen om at fraværet av et sterkt Ap kan forklare den lave valgdeltakelsen. Da er det mer sannsynlig at Arbeiderpartiets sterke stilling kan ha ført til at det er lite spenning knyttet til valgene, og den manglende spenningen har bidratt til at mange blir sittende hjemme.

Kapittel 4: Kommunenes egen oppfatning av valgdeltakelsen

Så langt har jeg benyttet statistikk for å finne forklaringer på hvorfor noen kommuner har gjennomgående lavere valgdeltakelse enn gjennomsnittet. I dette kapittelet søker jeg å finne forklaringer på den lave deltakelsen ved hjelp av en annen metode, nemlig kvalitativt intervju. Jeg har intervjuet ordførerne i alle de 12 kommunene som studeres. Formålet med intervjuene var todelt: For det første ønsket jeg å undersøke om kommunenes egen oppfatning underbygget mine funn fra den kvantitative analysen. For det andre ønsket jeg å undersøke om det finnes andre trekk ved kommunene som kan bidra til å forklare den lave deltakelsen - trekk jeg ikke selv har tenkt på å undersøke og som ikke har vært vektlagt i eksisterende valgforskning. I kapittel 3 hadde jeg klare forventninger om sammenhenger, og jeg undersøkte på forhånd formulerte hypoteser. I dette kapittelet vil jeg gå mer eksplorerende til verks. Analysen er imidlertid fortsatt teoristyr, i den forstand at jeg bruker etablert teori som utgangspunkt. Problemstillingen jeg skal belyse i dette kapittelet er:

I hvilken grad er egenforståelsen i kommunene med på å underbygge funnene fra den kvantitative analysen, og i hvilken grad finnes det andre mulige forklaringsfaktorer?

Fra teorikapittelet husker vi at forklaringer på valgdeltakelse kan søkes på ulike nivåer. Vi skiller mellom mikro-, meso- og makronivå. Først i dette kapittelet vil jeg gjøre rede for hvordan ordførerne selv forklarer den lave valgdeltakelsen og diskutere på hvilket nivå de mener man finner de mest fruktbare forklaringene. Deretter vil jeg redegjøre for og diskutere hvilke tiltak man har gjort for å øke deltakelsen i hjemmesitterkommunene. I kapittelets hoveddel vil jeg diskutere hvilke fellestrekk ved kommunene som kan bidra til å forklare den lave deltakelsen.

Det første jeg vil se på er *utdanning*. Vi vet at utdanning vanligvis har sterk sammenheng med valgdeltakelse ved at de som har høyere utdanning gjør bruk av stemmeretten sin i større grad enn dem uten utdanning. I kapittel 3 så vi at utdanningsnivået i befolkningen var lavere i hjemmesitterkommunene enn i landet forøvrig, og i dette kapittelet vil jeg gå videre på dette temaet.

Det andre jeg vil se nærmere på er betydningen av strukturelle trekk ved kommunene, som bosetningsmønster og geografi. Dette er tildels trekk som vanskelig lar seg belyse gjennom statistisk analyse, enten fordi det mangler data eller fordi dataene som foreligger ikke er detaljerte nok. Ved å studere statistikk kan man for eksempel finne ut om kommunen har en stor andel av befolkningen sysselsatt i fiske, men man må ta andre metoder i bruk for å finne ut på hvilke måter kommunen bærer preg av å være en fiskerikommune.

Det tredje jeg vil diskutere er hvorvidt lav sosial kapital kan være en av forklaringene på den lave valgdeltakelsen i kommunene jeg studerer. De siste tiårene har det innen samfunnsvitenskapene vært rettet økt oppmerksomhet mot sosial kapital, som er trekk ved sosial organisasjon slik som tillit, normer og nettverk (Putnam 1993:169) Det er sannsynlig at høy sosial kapital øker sjansen for høy valgdeltakelse og på bakgrunn av dette kan man forvente at den sosiale kapitalen er lav i kommunene jeg studerer. Aktiviteten i det frivillige foreningslivet er en av de mest brukte indikatorene på sosial kapital, og jeg vil undersøke om det er et fattig foreningsliv i kommunene med lav valgdeltakelse. Det finnes også andre aktuelle indikatorer på sosial kapital, men de er ikke vektlagt i denne oppgaven.

Det fjerde jeg vil se på er den *politiske konteksten*. I kapittel 3 viste jeg at Arbeiderpartiet var det dominerende partiet i hele etterkrigstiden i de fleste kommunene jeg studerer. Jeg slo fast at Arbeiderpartiets sterke stilling kan være en av forklaringene på den lave valgdeltakelsen fordi Aps styrke kan gjøre at det er lite spenning knyttet til valgene. Nyansene i det politiske spillet er imidlertid vanskelige å fange opp ved kun å se på valgstatistikken. Hvorvidt valgene virkelig er en spennende avhenger blant annet av om det eksisterer en samlet opposisjon. Dessuten er den politiske konteksten mellom valg viktig. Hvorvidt det er stor forskjell på politikken som de ulike partiene fører, om det politiske livet er preget av konflikt eller konsensus og hvilke saker som skaper debatt og engasjement i kommunen kan være interessant i så måte. Jeg vil derfor se på de politiske spenningsforholdene både under valgkampen og mellom valg.

Ordførernes forklaringer på den lave valgdeltakelsen

Jeg har gjennomført telefonintervju med ordføreren eller varaordføreren i alle de 12 hjemmesitterkommunene.³⁵ De aller fleste av ordførerne var kjent med at deres kommune gjennomgående har ligget svært lavt hva valgdeltakelse angår. Noen av ordførerne påpekte at kommunen også har hatt valg med svært høy deltakelse. Én ordfører kjente ikke til at deltakelsen var betydelig lavere enn landsgjennomsnittet. Hovedinntrykket var at ordførerne så på den lave deltakelsen som uheldig for kommunen.

Ingen av ordførerne mente å ha et fullgodt svar på hvorfor deres kommune har gjennomgående lav valgdeltakelse. Flere, men langt fra alle, hadde gjort seg tanker om hva som kan ligge bak. Mange av ordførerne pekte på at man har det veldig godt i kommunen, og mente mange avstod fra å stemme fordi de ikke har noe å klage på. På direkte spørsmål om hvorvidt det er tilfredshet eller utilfredshet som preger hjemmesitterne i kommunen, svarte alle så nær som én at de tror folk lar være å stemme fordi de er tilfredse med tingenes tilstand. Det er imidlertid ting som tyder på at tilfredsheten ordførerne opplever skyldes ønsketenkning fremfor faktiske forhold. I 1999 foretok NHO en uoffisiell kåring av Norges beste kommune, der innbyggernes tilfredshet var én av flere indikatorer som ble langt til grunn. Rapporten viste at hjemmesitterkommunene ikke skiller seg ut når det gjelder innbyggernes vurdering av kommunens attraktivitet. Tre av kommunene (Modalen, Herøy og Lebesby) er å finne blant den halvdelen av kommunene med mest tilfredse innbyggere, mens de øvrige hjemmesitterkommunene plasserer seg blant halvdelen med minst tilfredse innbyggere (NHO 1999).³⁶

---

³⁵ For flere detaljer rundt gjennomføringen av intervjuene og betraktninger om intervju som metode, se avhandlingens metodekapittel. For en liste med navn på ordførerne som er intervjuet, se vedlegg A.

³⁶ Blant de andre indikatorene som ble brukt for å kåre "Norges beste kommune", var blant annet utdanningsnivå, arbeidsledighet og valgdeltakelse. Kommunene ble rangert i fire grupper, der de beste kommunene ble plassert i gruppe 1. De aller fleste hjemmesitterkommunene ble rangert i gruppe 4, som er det laveste rangeringen. Unntaket var Alta (gruppe 2) og Båtsfjord og Herøy (gruppe 3). Modalen og Brønnøy var utelatt fra rangeringen på grunn av manglende data. Hvorvidt den lave valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene skyldes tilfredshet vil bli nærmere diskutert i kapittel 5.

Ordførernes forklaringer på den lave valgdeltakelsen spenner over et bredt spekter. Listen inneholder forklaringer på mikro-, meso- og makronivå. På mikronivå er det den nevnte forklaringen om at folk har det så godt at de ikke stemmer som går igjen hos flest informanter. 5 av de 12 ordførerne trakk fram det at innbyggerne var fornøyde som en av de mest sannsynlige forklaringene på kommunens lave valgdeltakelse. Flere ordførere var også inne på at det er lavt utdanningsnivå i kommunen, og at det kan være en forklaring på at det er liten interesse knyttet til valgene og lav valgdeltakelse.

Flesteparten av ordførernes forklaringer er på mesonivå. Vi kan skille mellom sosial og politisk kontekst. Sosial kontekst inkluderer også trekk ved kommunestrukturen, slik som folketall og trekk ved geografien. Når det gjelder sosial kontekst trakk flere ordførere fram at det er vanskelig geografi og store avstander i kommunen. Én ordfører nevnte at en stor andel av befolkningen tradisjonelt har tilbrakt lange perioder hjemmefra på grunn av fiske. Et annet fenomen som ble trukket fram er pendling. En stor andel av arbeidstakerne i flere av kommunene er enten dag- eller ukependlere. Ordføreren i Øksnes mente noe av forklaringen kan ligge i en generell negativ tendens i kommunen, som kommer som en følge av at arbeidsplasser blir flyttet til mer sentrale områder.

Flere ordførere trakk fram forskjellige politiske faktorer som mulige forklaringer. Ordføreren i Modalen mente det faktum at det overhodet ikke drives valgkamp i kommunen kan være en medvirkende årsak til den lave valgdeltakelsen. Varaordføreren i Karlsøy pekte på at de politiske forholdene i kommunen så å si ikke dekkes i avisa Nordlys, og at det bidrar til at valgkamp er nærmest fraværende, også i Karlsøy. Ordføreren i Båtsfjord fortalte at de har store problemer med å engasjere kvinner i lokalpolitikken, og han tror mangel på kvinner i styrer og utvalg kan føre til at færre kvinner møter opp ved valgurnene. Fire av ordførerne trakk dessuten fram fraværet av politiske stridssaker som setter sinnene i kok. Ordføreren i Måsøy sa det slik: *Jeg tror nok en skikkelig krangel rett før valget hadde hjulpet på valgdeltakelsen. Men det er jo ikke sikkert det er heldig for det store bildet.*

Ordførerne trakk også fram mulige forklaringer på makronivå. Blant disse var den generelle velstandsutviklingen i landet den mulige forklaringen som oftest ble nevnt. Noen av ordførerne nevnte dessuten det faktum at kommunevalg og stortingsvalg ikke arrangeres på samme dag. Mange av ordførerne mente det var negativt for valgdeltakelsen at det ikke lenger er mulig å stemme på Posten,³⁷ og flere sa de tror at valgdeltakelsen ville økt dersom det var mulig å stemme via internett. Det er mulig at dette er faktorer som slår sterkere ut i kommunene jeg studerer, men det er likefullt forhold som er like for hele landet, og de vil derfor ikke bli vektlagt i denne oppgaven.

Hva er gjort for å øke deltakelsen?

Til tross for at de fleste ordførerne sa at de gjerne skulle sett at det var høyere deltakelse i kommunen, har ikke valgdeltakelsen vært noe stort tema i hjemmesitterkommunene. I omlag halvparten av kommunene har den lave valgdeltakelsen blitt diskutert, enten i kommunestyret eller i partiene, mens i halvparten av kommunene har valgdeltakelsen aldri vært noe tema. Det har vært gjort relativt lite for å øke den lave valgdeltakelsen, men noen tiltak er gjennomført:

Mange av ordførerne fortalte at de under valgkampen har lagt stor vekt på å oppfordre folk til å stemme, uansett hvilket parti de ønsker å stemme på. I Måsøy kommune ble det ved forrige valg sendt brev til alle førstegangselgere med oppfordring om å ta ansvar og delta i valget.³⁸ I flere av kommunene har partiene tilbudt velgerne skyss til valglokalet, forøvrig et tilbud så godt som ingen benytter seg

---

³⁷ Ordningen med poststemmegivning ble innført i 1997 og avvirket etter valget i 2001. Ifølge lokalvalgsundersøkelsen for 1999 ville valgdeltakelsen vært 2,4 prosentpoeng lavere dersom det ikke hadde vært mulig å forhåndsstemme på Posten (Bjørklund og Saglie 2000:104). De fleste hjemmesitterkommunene opplevde oppgang i valgdeltakelsen fra 1993 til 1997, men det kan like gjerne ha sammenheng med at 93-valget var et lavmobiliseringsvalg. Det at nesten alle kommunene som opplevde oppgang i 1997 fikk ny nedgang i 2001 kan tyde på at poststemmegivningen ikke betydde all verden for valgdeltakelsen. Dette underbygges av at vi ikke ser noen økning i kommunevalgdeltakelsen i de årene man kunne stemme på Posten.

³⁸ Til tross for at kommunevalget i 2003 er det siste valget som er med i oversikten over valgdeltakelse, vil jeg trekke inn erfaringer og interessante trekk også ved valget i 2007. Siden dette er det siste valget som ble avholdt, er det valget ordførerne husker best, og derfor det valget de oftest trakk fram i samtalen. Jeg ser ingen metodiske problemer med å trekke inn et valg som er utenfor tidsperioden som studeres, fordi tanken bak at jeg studerer disse kommunene er at de har en lav deltakelse som er vedvarende over tid.

---

av. Solund kommune har startet et prosjekt med "Røystebåten", som drar fra øy til øy for å samle inn forhåndsstemmer. Også i andre kommuner har bedre mulighet til å forhåndsstemme vært blant tiltakene. I Alta kunne man ved forrige kommunevalg stemme ved det største kjøpesenteret i kommunen, og ytterligere økning av antall steder man kan forhåndsstemme er et tiltak man vurderer fram mot neste valg. Modalen kommune skiller seg ut ved at den innførte forholdstallsvalg med lister først i 2003. Før den tid hadde befolkningen selv ført opp dem som de anså som egnede kandidater. Ønsket om å øke valgdeltakelsen var en av årsakene til at valgordningen ble endret.³⁹

I Vågan kommune forsøkte man ved siste stortingsvalg å skape større interesse for valget ved å fokusere tydeligere på politiske saker. Saker som angikk ungdom, slik som en ny vei til et alpinanlegg, ble særlig vektlagt. I tillegg ble det arrangert ordførerdebatt på et av utstedene i kommunen. Ordføreren forklarte ideen slik: *Vi prøvde å få politikken til å bli mer fengende, ved å sette aktuelle spørsmål på dagsorden. Vi satte tydelige politiske prosjekter i fokus, slik at politikken ikke bare ble et spørsmål om ideologi og de rikspolitiske og trøtte diskusjonene mellom Siv og Jens og Erna.*

Mye tyder på at tiltakene fungerte etter intensjonen. Ved valget i 2007 økte valgdeltakelsen i Vågan med nesten 10 prosentpoeng, til en deltakelse på 59,5 prosent. Det er kommunens største økning i deltakelse fra et kommunevalg til et annet i løpet av perioden som studeres. Tiltakene i Vågan skiller seg markant fra dem som har blitt gjennomført i de andre kommunene. Politikerne i Vågan prøvde å gjøre selve politikken mer relevant for innbyggerne. En av årsakene til at flere stemte i 2007 var sannsynligvis en opplevelse av at mer sto på spill, samt at partiene var ulike, slik at det virkelig spilte en rolle hvilket parti som ble valgets vinner.⁴⁰ Tiltakene i de andre kommunene har en annen karakter. Her har man forsøkt å mobilisere velgere

---

³⁹ En annen årsak var at mange av dem som ble valgt inn i kommunestyret slett ikke hadde noe ønske om å drive lokalpolitikk, til tross for at de var populære blant sine sambygdinger (Haugan 2007).

⁴⁰ Dette er kun én av flere mulige forklaringer på økt valgdeltakelse. Dersom jeg skulle fastslått med større sikkerhet en årsak til den store økningen i deltakelse i 2007, måtte jeg studert forholdene rundt valget i mye større detalj.

ved å gjøre det lettere å stemme. Man har med andre ord forsøkt å senke kostnadene framfor å øke det potensielle utbyttet. Det er vanskelig å måle konkrete effekter av ulike tiltak, men mye tyder på at senkede kostnader ikke er spesielt virkningsfullt med tanke på å øke valgdeltakelsen.⁴¹ Blant annet viser analyser at muligheten til å stemme per brev ikke har noen entydig effekt på valgdeltakelsen. Noen steder har deltakelsen gått opp, mens andre steder har den vært helt upåvirket (Qvortrup 2005, gjengitt i Elektronisk stemmegivning 2006:46). Ut fra tiltakene som er gjort kan det virke som om det er en oppfatning i disse kommunene om at det er fysiske hinder som holder folk borte fra urnene på valgdagen, og at løsningen ligger i å senke kostnadene knyttet til det å stemme. Inntrykket av at ordførerne mener senkede kostnader er veien å gå forsterkes av at flere trekker frem muligheten til å stemme på internett som en potensiell løsning på problemet med lav deltakelse.

Utdanning – fravær av videregående skole

Utdanning er en variabel som er nært knyttet til valgdeltakelse, og den kvantitative analysen min viste at utdanningsnivået er lavere i hjemmesitterkommunene enn i resten av landet. Et svært interessant trekk er derfor at flesteparten av kommunene jeg studerer ikke har videregående skole. Bare 5 av de 12 kommunene har tilbud om treårig videregående opplæring til sine ungdommer (Brønnøy, Vågan, Balsfjord, Alta og Båtsfjord). Den videregående skolen i Båtsfjord ble etablert så sent som i 2002, og er den eneste videregående skolen i Norge som drives av kommunen, ikke fylkeskommunen. Ungdommene i de andre kommunene må reise til andre kommuner i fylket for å gå på videregående.⁴² I noen tilfeller er det mulig å dagpendle, men i de fleste tilfellene må 16-åringene flytte på hybel eller internat. Kommunene som

---

⁴¹ Når det er sagt fører heller ikke forsøk på å øke utbyttet nødvendigvis til høyere valgdeltakelse. Et eksempel på det er forsøkene med direktevalg av ordfører, som ikke har hatt betydning for valgdeltakelsen i kommunene det gjelder (Larsen 2002:237).

⁴² Øksnes og Måsøy har tilbud om å gjennomføre det første året av videregående opplæring (for noen linjer) i kommunen. Dette er imidlertid ikke tillag noen vekt, da elevene uansett må flytte før de er i stemmealder.

---

studies er ikke de eneste som ikke har videregående skole. Det er videregående skole bare i 254 av Norges 430 kommuner (Christensen 2008). Et spesielt trekk ved Nord-Norge er imidlertid at de geografiske avstandene er store. Det er derfor grunn til å tro at fravær av videregående skole i kommunen vil ha større betydning, fordi dette betyr at ungdommene må flytte hjemmefra i stedet for å pendle.

Mangel på videregående skoler kan være uheldig for valgdeltakelsen av flere årsaker. For det første er det grunn til å tro at færre tar videregående utdannelse når dette innebærer at de må flytte på hybel i en fremmed by. Kommunene jeg studerer har tradisjonelt hatt lavt utdannelsesnivå i befolkningen. Når det ikke er noen videregående skole i kommunen, vil terskelen for å velge å gå på videregående bli enda høyere. Som varaordføreren i Karlsøy kommune sa det: *Skole er ikke noe som blir oppfattet som noe spesielt positivt. De fleste i disse fiskerimiljøene vil nok mene at det beste er å komme seg ned på kaia og ut i båten så fort som mulig. De som gjør nettopp det, tjener jo masse penger, og det inspirerer ungdommen.*

Den andre grunnen til at fraværet av videregående skole kan være negativt for valgdeltakelsen, er at ungdommene flytter fra hjembygda før de har lært seg vanen med å stemme. Når det første valget der de har mulighet til å delta avholdes, bor de i en annen kommune. Fordi de går på skole på valgdagen (mange kommuner har kun en valgdag i mange av kretsene), må de forhåndsstemme. Når man bor et annet sted, er det imidlertid vanskeligere å holde seg oppdatert om hva som skjer på den politiske arena i hjemkommunen. I tillegg kan det tenkes at man mister noe av tilhørigheten til kommunen man kommer fra. Når man ikke lenger bor der, angår ikke kommunepolitikk en på samme måte. Ordføreren i Båtsfjord måtte i sin tid reise til Tromsø for å gå på videregående skole: *Jeg er selv en av dem som måtte bort for å gå på videregående skole. Som førstegangsvælger stemte jeg ikke på grunn av dette. Det hele ble litt for fremmed for meg. Det var en lokal valgkamp, og jeg var i Tromsø.*

Problemet er like reelt i dag, skal man tro varaordføreren i Solund: *Mine tre ungdommer hadde mye styr med å få til å forhåndsstemme. De hadde nok ikke lagt seg i selen for å få det til hvis det ikke var for at jeg var ordførerkandidat. De er på*

skole fra mandag til fredag, og lokalet der man kan forhåndsstemme er stort sett stengt på lørdager. Dessuten har de fått tilhørighet til et annet sted.

En tredje grunn til at mangelen på videregående skole kan virke negativt inn på valgdeltakelsen er at kommuner uten videregående skole har dårligere forutsetninger for å få politiske ungdomsorganisasjoner. Svært få av kommunene jeg studerer har aktive politiske ungdomsorganisasjoner. Unntakene er Brønnøy (Senterungdommen), Alta (AUF) og Båtsfjord (Unge Høyre og AUF). Balsfjord har tidligere hatt AUF-lag. Det å ha politiske ungdomsorganisasjoner i kommunen kan være viktig for å mobilisere unge velgere. For det første vil det føre til debatt, som i neste rekke kan føre til politisk bevisstgjøring blant førstegangsvelgere. For det andre vil det være en måte å bringe politikken ”nærmere” på. Hvis vennene dine engasjerer seg i en politisk ungdomsorganisasjon, er det større sjanse for at politikk vil oppfattes som noe viktig og meningsfylt. For det tredje kan aktive ungdomsorganisasjoner bidra til å sette saker som angår ungdom på den politiske dagsorden. Fokus på konkrete ungdomssaker, vil sannsynligvis føre til at flere ungdommer, også de som i utgangspunktet er lite interessert i politikk, møter opp på valgdagen.

Vi vet at valgdeltakelsen i utgangspunktet er lav blant førstegangsvelgere. De sannsynlige konsekvensene av fravær av videregående skole (lavere utdanningsnivå, svakere tilknytning til kommunen og fravær av politiske ungdomsorganisasjoner) bidrar sannsynligvis til svært lav valgdeltakelse blant førstegangsvelgerne i kommunene det gjelder. Man kan imidlertid spørre seg hvor stort utslag dette gir på den totale valgdeltakelsen. Førstegangsvelgere utgjør bare en liten andel av elektoratet, og denne gruppen har som kjent lav deltakelse også i andre kommuner. Derfor kan man hevde at om førstegangsvelgerne har noe lavere deltakelse i kommunene uten videregående skoler, vil det ikke bety all verdens for det totale bildet.

Jeg vil likevel argumentere for at det er viktig. Hovedårsaken til det er at hvorvidt man stemmer ved de første valgene man har stemmerett har vist seg å være svært viktig for om man bruker stemmeretten senere i livet. De som finner grunn til å

---

stemme i et av de første valgene der de har stemmerett, vil stort sett fortsette å stemme i senere valg, selv om disse valgene er mindre viktige. På den andre siden vil de som ikke stemmer i de første valgene de har stemmerett vanligvis heller ikke stemme i senere valg, selv om disse skulle være viktigere (Franklin 2004:12). Fordi de første valgene er avgjørende for at man skal lære seg vanen med å stemme, er det grunn til å tro at kommunene som ikke har videregående skole får en større andel personer som aldri deltar i valg.

Strukturelle trekk

Den kvantitative analysen viste at hjemmesitterkommunene skiller seg ut ved at en stor andel av befolkningen er sysselsatt innen fiske og at det tildels er betydelig fraflytting. Under intervjuene var jeg ute etter å få vite mer om strukturelle trekk i kommunene. Jeg ønsket å tilegne meg kunnskap som vanskelig lar seg innhente ved hjelp av statistikk. Interessante spørsmål er om det er ett eller flere samlende kommunesenter, om kommunegrensene er logiske, om innbyggerne føler sterk identitet til kommunen og om mange av innbyggerne tilbringer lange perioder hjemmefra.

De fleste kommunene jeg studerer har *ett samlende sentrum*, der mesteparten av befolkningen bor, men noen av kommunene skiller seg ut ved å ha flere små sentra. Dette gjelder først og fremst Alta i Finnmark og Balsfjord i Troms. Jeg har tidligere vært inne på at de fleste kommunene har vært gjenstand for kommunesammenslåinger i perioden som studeres. Dette betyr imidlertid ikke nødvendigvis at dagens kommunegrensener er logiske. Flere av kommunegrensene i Nord-Norge bærer preg av å være fra en tid da båt var det viktigste fremkomstmiddelet. Flere av ordførerne var inne på dette aspektet. Ordføreren i Balsfjord sa det slik: *Kommunegrensene bærer preg av å være fra en tid da folk reiste med båt. Flere steder er grensene kunstige. Folk i samme bygd kan tilhøre forskjellige kommuner.* Det samme gjelder i Lebesby: *Det er 270 kilometer til kommunesenteret Kjøllefjord for dem som bor lengst unna. Noen bruker servicetilbud i andre kommuner og kommer kun til Kjøllefjord når de skal flytte på gamlehjem. I*

Brønnøy kommune går 60 skoleelever fra den sørlige delen av kommunen på skole i nabokommunen Sømna. Og i Karlsøy kommune ble kommunegrensene endret i 2008. Fram til da hadde sørdelen av Reinøya tilhørt Tromsø kommune, mens norddelen tilhørte Karlsøy.

Manglende tilhørighet til kommunen og kommunesenteret kan være en årsak til at mange avstår fra å stemme i kommunene dette gjelder. Dersom man bor nærmere et annet kommunesenter, og benytter seg av servicetilbud (og sågar skole til barna) på dette stedet, kan det føles rart å stemme i en kommune der man bor "bare på papiret". Hvis man føler tilhørighet til én kommune, men bor i en annen, kan resultatet bli at man avstår fra å delta i valg.

På direkte spørsmål om hvorvidt folk flest følte sterkest identitet til bygda eller til kommunen, svarte halvparten av ordførerne at de trodde folk i kommunen følte sterkest tilknytning til bygda, mens den andre halvparten svarte at folk hadde like sterk identitetsfølelse for bygda som for kommunen. Hvis det er riktig som ordførerne mener, at mange føler sterk tilknytning til bygda, og ikke like sterk tilknytning til kommunen, kan det bidra til at man avstår fra å stemme ved kommunevalg, fordi man ikke føler noen naturlig tilknytning til det organ som velges.

Flere ordførere påpekte det faktum at utbygging av veier og annen infrastruktur skjedde sent i kommunen. Varaordføreren i Solund mener geografien har vært en av de aller viktigste årsaken til den lave valgdeltakelsen: *Jeg er 46 år, og da mannen min gikk på ungdomsskolen, fantes det ikke veier på øya. Det var en jordomseiling å komme seg til kommunesenteret.* Også flere av de andre ordførerne har vært inne på at de geografiske avstandene er store.

Alle kommunene jeg studerer har i dag valglokalene spredt godt utover, man trenger ikke å reise til kommunesenteret for å stemme. Er man forhindret fra å delta på selve valgdagen, er situasjonen imidlertid en annen. De fleste kommunene har forhåndsstemming kun i kommunesenteret. Valglokalene utenfor kommunesenteret har dessuten ofte bare åpent én dag, mot to i kommunesenteret. Å forhåndsstemme kan derfor bli et tiltak, som er større jo vanskeligere geografien er i kommunen.

Ordføreren i øykommunen Karlsøy sier at for mange vil det gå med en hel dag dersom de skal reise til kommunesenteret Hansnes for å forhåndsstemme. Når avstandene blir så betydelige, er det naturlig å tenke seg at kostnadene blir så store at det spiller inn på avgjørelsen om å ikke stemme.

Fiskernes såkalte yrkeshandikap ble trukket fram av Rokkan og Valen (1962) som en av årsakene til at valgdeltakelsen var lavere i periferien i nord. Det er imidlertid ingen grunn til å tro at det er en betydelig andel som blir forhindret fra å stemme fordi de er på sjøen selve valgdagen. For det første drives det i de fleste av kommunene jeg studerer såkalt tradisjonelt fiske, det vil si at fiskerne reiser ut på natten og kommer tilbake tidlig på ettermiddagen. I noe mindre omfang drives det sesongfiske på andre steder slik at fiskerne må oppholde seg hjemmefra i lengre perioder. Dette dreier seg først og fremst om Lofotfisket og Finnmarksfisket. Begge disse finner sted om vinteren eller våren. Valgmåneden september er lavsesong for sesongfiske.

Men selv om fiskerne ikke er ute selve valgdagen, kan det at de er borte hjemmefra i lengre perioder på andre tider av året føre til at de får en løsere tilknytning til lokalsamfunnet. Fiskerne er også i en spesiell situasjon ved at de ofte er selvstendig næringsdrivende og at de jobber spredt. Dermed sosialiserer de mindre med sambygdinger i jobbsammenheng. Ordføreren i Måsøy påpekte at det er veldig vanskelig for fiskerne å delta i regulerte aktiviteter, fordi man har et så lite regulert liv: *Fiskerne jobber lange dager i sesongen. Utenom fiskesesongen er de stort sett ikke sysselsatt. På en måte er det et "av og på-samfunn".*

En beslektet forklaringsfaktor er høy andel pendlere. I likhet med fiskerne tilbringer pendlere mye tid utenfor kommunen, og kan dermed utvikle en svakere identitetsfølelse. Også for pendlere kan det være vanskeligere å finne tid til å stemme, særlig gjelder dette ukependlere. Flere av ordførerne fortalte at det i perioder var en betydelig andel av befolkningen som pendlet til andre kommuner for å jobbe. Særlig var dette et fremtredende trekk i Balsfjord, Øksnes og Karlsøy.

I *Mobilization of the Periphery* (1962) trakk Rokkan og Valen fram mange av momentene jeg har nevnt og presenterte dem som *fysiske* hindringer. Det er imidlertid

grunn til å spørre seg om de i dag like gjerne kan omtales som *mentale* hindringer. Veier og infrastruktur er bygget ut, og muligheten til å forhåndsstemme er utvidet. Selv om det er store avstander mange steder, er det ikke lenger en ”jordomseiling å komme seg til kommunesenteret”. Det er sannsynlig at de strukturelle trekkene i dag først og fremst utgjør mentale hinder, eller at det er et samspill mellom det fysiske og det mentale som gjør at disse faktorene påvirker valgdeltakelsen.

Rikt foreningsliv – ikke-politiske organisasjoner

De siste tiårene er det gjort mye forskning på hvordan *sosial kapital* i form av religiøse og kulturelle normer, verdier og strukturer kan påvirke atferd (se for eksempel Durlauf og Fafchamps 2004 for en oversikt). Det har imidlertid ikke vært forsket like mye på hvordan sosial kapital påvirker sannsynligheten for å delta i valg. Et unntak er bidraget til Carlson (1999), som viser at medlemskap i frivillige organisasjoner økte sjansen for å delta i det amerikanske presidentvalget i 1996. Selv om det ikke finnes store studier som slår fast sammenhengen mellom sosial kapital og valgdeltakelse, legger jeg her til grunn at sosial kapital har positiv innvirkning på valgdeltakelsen.

Hvorvidt folk engasjerer seg i frivillige organisasjoner er en av de mest brukte indikatorene på sosial kapital. Dersom det er sammenheng mellom sosial kapital og valgdeltakelse, skulle man tro at kommunene som sliter med lav valgdeltakelse har et lite aktivt foreningsliv. Denne antakelsen medfører imidlertid ikke riktighet. Foreningslivet er langt fra fattig, i hvert fall ikke i ordførernes målestokk. Samtlige ordførere betegner foreningslivet i positive ordelag, de fleste som svært eller veldig aktivt. Fra den internasjonale litteraturen kjenner vi historier om forvitring av organisasjonslivet i USA, om foreninger som står igjen uten medlemmer og amerikanere som drar i bowlinghallen alene i stedet for å være med i en klubb. Slik er det ikke i kommunene jeg studerer, i hvert fall ikke hvis man skal legge ordførernes bedømmelse til grunn.

Idrettslag, husmorlag, kor og korps. Fiskerlag, fiskerkvinnelag, skytterlag og vellag. Kunstlag, bridgeklubb, Røde Kors, ungdomslag, sanitetsforening, husflidslag, historielag og gourmetklubb. Dette er bare noen av organisasjonene som er representert i kommunene med lav valgdeltakelse. Tar vi organisasjonene litt nærmere i øyesyn, er det et trekk som er spesielt fremtredende: Det er ikke-politiske organisasjoner som ikke søker innflytelse over større saker i samfunnet, men som snarere er et tilbud til innbyggerne.

Organisasjoner kan deles inn i fire idealtyper, med utgangspunkt i om de er medlems- eller samfunnsorienterte og konflikt- eller konsensusorienterte.⁴³ Av de samfunnsrettede kan man skille mellom *folkerørsler*, som er konfliktorienterte og *kommunitære organisasjoner*, som er konsensusorienterte. Av de medlemsrettede kan man skille mellom *interesseorganisasjoner*, som er konfliktorienterte og *serviceorganisasjoner*, som er konsensusrettede. De aller fleste lagene som er aktive i de 12 hjemmesitterkommunene er konsensusorienterte og medlemsrettede, og plasserer seg dermed i gruppen av serviceorganisasjoner. Det at de fleste organisasjonene plasserer seg i denne gruppen er i tråd med utviklingen av organisasjonslivet generelt, som går fra å være konfliktorientert og samfunnsrettet til å bli konsensusorientert og medlemsrettet. Putnam mener at organisasjoner uten noe klart politisk eller ideologisk program er viktigere enn de konfliktorienterte organisasjonene. Årsaken til dette er at Putnam først og fremst vektlegger struktur, og upolitiske nettverk vil være mindre preget av makt og dominans (de er ”horisontale” snarere enn ”vertikale”), de vil vanligvis føre til mer direkte interaksjon mellom deltakerne og de vil oftere krysse etablerte konfliktlinjer i samfunnet. Wollebæk og Selle er uenig i Putnams fremstilling og argumenterer for at organisasjoner som søker å påvirke verden rundt seg, og som har strukturer og formål som peker ut av lokalsamfunnet, spiller en viktigere rolle. Disse såkalte folkerørslene har gitt mulighet til innvirkning fra lokalt til nasjonalt nivå og skapt kryssende lojaliteter slik at konflikt på et nivå har betydd integrasjon på et annet. I en større studie viste

---

⁴³ Dette avsnittet bygger dersom ikke annet er nevnt på fremstillingen i boken *Det nye organisasjonssamfunnet – Demokrati i omforming* (Wollebæk og Selle 2002a).

Wollebæk og Selle (2002b) at deltakelse i ikke-politiske foreninger alene ikke førte til økt sosial kapital i Norge. Medlemskap i ikke-politiske organisasjoner måtte kombineres med medlemskap i semi-politiske eller politiske organisasjoner for å ha noen betydning (Wollebæk og Selle 2002b:54).

På bakgrunn av dette kan man tenke seg at de organisasjonene som finnes i kommunene jeg studerer ikke bidrar til økt sosial kapital, og dermed heller ikke til økt valgdeltakelse.⁴⁴ De er ikke skoler i politikk og bidrar ikke til å skape engasjement og politisk bevisstgjøring. Det er ikke dermed sagt at de ikke er viktige og meningsfulle for dem som deltar. Men som mobiliseringsagenter er de nærmest ubrukelige, i hvert fall hvis man følger Wollebæk og Selles argumentasjon.

Man kan også snu på det hele og argumentere for at noen engasjerer seg i organisasjoner i stedet for å delta i valg. I kommunene som studeres finnes det minst to interessante eksempler på organisasjoner som kan tenkes å fremstå som et alternativ til politisk organisering og engasjement. Det ene er *lyslagene* i Øksnes, som samler inn penger til gatelys i lokalsamfunnet, og det andre er *innbyggerlagene* i Vågan, som kjemper for bygdas interesser og som blir brukt som høringsinstans av lokale politikere. Disse foreningene plasserer seg sammen med vellag i gruppen av såkalte *kommunitære lag* – lag som er samfunnsrettede og konsensusorienterte. Det kan tenkes at lokalbefolkningen oppfatter at de får mer igjen ved å engasjere seg i slike organisasjoner enn ved å stemme. Når man blir brukt som høringsinstans får man en direkte kontakt med politikerne, som sannsynligvis føles mer virkningsfullt enn å putte en stemmeseddel i en urne. Man kan imidlertid innvende at det ene ikke utelukker det andre. Det er sannsynlig at når man engasjerer seg for lokalsamfunnet og blir tatt med på råd av politikerne, øker det politiske engasjementet, noe som i neste rekke gjør at man deltar i valg.

---

⁴⁴ Et interessant apropos i den anledning er at man i Sverige har funnet at de nordligste delene av landet fremviser høyere organisasjonsdeltakelse, men lavere sosial kapital på andre mål enn borgerne ellers i landet (Rothstein og Stolle 2003, gjengitt i Wollebæk og Selle 2004).

Det kan også tenkes at organisasjoner som de i Øksnes og Vågan bidrar til å skjerpe skillelinjene mellom bygdene på bekostning av de politiske skillelinjene i kommunene. Som jeg har vært inne på tidligere i dette kapittelet, er identiteten til bygdene i mange tilfeller sterkere enn til selve kommunen. Aktive bygdeforeninger kan bidra til å forsterke dette fenomenet og føre til at politikk blir en ”konkurranses” mellom bygdene fremfor mellom ulike ideologiske oppfatninger. Det man engasjerer seg i, er også det man blir opptatt av. Man kan tenke seg at folk blir mer opptatt av å beholde sin egen grendeskole enn at nabobygda skal få flere sykehjemsplasser, for eksempel. Dette kan bidra til at det politiske livet blir ”mindre politisk” – og på sikt svekke oppslutningen om politikere og partier. Det bringer meg videre til neste tema – den politiske konteksten.

Konsensuspreg og mangel på spenning

I den kvantitative analysen undersøkte jeg oppslutningen om Arbeiderpartiet, og brukte dette som et utgangspunkt for å se på politisk konkurranse. Arbeiderpartiet står svært sterkt i mange av kommunene og at ett parti er selvskreven vinner før valget er avholdt, kan være negativt for valgdeltakelsen. Et beslektet tema dreier seg om konsensuspreg i kommunen. Dersom konfliktnivået er lavt, skillelinjene svake og forskjellene mellom partiene små, kan mange avstå fra å stemme fordi det rett og slett er likegyldig hvem som vinner, siden resultatet målt i praktisk politikk uansett blir det samme.

Jeg vil først rette blikket mot konkurransen rundt selve valget: Ordførerne fikk noen spørsmål med svaralternativer, og ett av disse var knyttet til resultatet av valget, og hvorvidt det var ett parti som alltid vant valget, to partier som byttet på å sitte med makten eller helt åpent fra valg til valg. I åtte av kommunene var det ett parti som alltid vant valget. Dette partier har et navn: Arbeiderpartiet.⁴⁵

---

⁴⁵ Modalen regnes som en av kommunene der ett parti alltid vinner. Kommunen har riktignok ikke partier, og valget har frem til 2003 vært flertallsvalg. Ordføreren i Modalen fortalte imidlertid at det har vært liten kamp om politiske verv. Dette underbygde han med at politikerne stort sett får fortsette i kommunestyret dersom de ønsker og med at han var ordfører kandidat til begge de to konkurrerende listene ved forrige kommunevalg.

I én kommune (Brønnøy) veksler Arbeiderpartiet og Senterpartiet på å sitte med makta og i tre kommuner (Solund, Øksnes og Båtsfjord) er det helt åpent fra valg til valg. I to av disse kommunene har situasjonen endret seg de siste årene: I Solund vekslet tidligere Krf og Høyre på å sitte med makten, mens i Båtsfjord var Ap klart det dominerende partiet fram til 1999. En utvikling i flere av kommunene, blant annet i Karlsøy og Balsfjord, er at Ap har gått fra å ha rent flertall til få lavere oppslutning, og dermed være nødt til å samarbeide med andre partier. Ap er fortsatt det største partiet, men avstanden til de andre partiene har skrumpet inn.

Det er grunn til å tro at økt spenning knyttet til valgene vil være viktig for å mobilisere førstegangselgere. For mer erfarne velgere er det imidlertid mer tvilsomt om økt spenning vil ha noen betydelig innvirkning. Jeg har tidligere vært inne på at de mønstrene man etablerer ved de første valgene man kan stemme, følger en resten av livet. Derfor er det grunn til å tro at spennende valg kun vil mobilisere de som ikke har rukket å "lære" at valg ikke er spennende. Det at politisk spenning ikke er en variabel som slår umiddelbart ut på valgdeltakelsen, ser vi også ved å studere valgstatistikken. Dersom det var slik at man fikk en umiddelbar effekt, ville vi sett kraftige hopp i deltakelsen i de valgene som har vært mest spennende i den enkelte kommune. Det er ikke tilfellet. Det at det har vært hard kamp om makten, og sågar maktskifte etter mange år med Arbeiderparti-styre i enkelte kommuner, har ikke ført til merkbar økning i valgdeltakelsen ved de valgene dette gjelder.

Det er ikke bare spenning i forbindelse med selve valget som er viktig. Hvordan spenningsforholdet mellom partiene er mellom valg spiller også en rolle. Flere av kommunene med lav valgdeltakelse fremstår som svært *konsensusorienterte*. På spørsmålet om hvorvidt folk flest er enige eller uenige når det gjelder lokalpolitiske saker, svarte alle ordførerne at det er enighet som preger kommunen. Noen av dem påpekte imidlertid at dette varierer fra sak til sak, og at det også finnes saker som skaper stor debatt – både i kommunestyret og blant velgerne.

Modalen er sannsynligvis den av kommunene som er mest konsensuspreget. I den partiløse kommunen, er det nærmest tilfeldig hvem som står på hvilken liste.

Ordføreren i kommunen er Høyre-medlem – men det bør han helst ikke snakke høyt om: *Den dagen jeg går ut og begynner å flagge Høyre-politikk, er jeg politisk død. Her i Modalen skal man jobbe for det som tjener bygda.*

Ordføreren i Lebesby fortalte om et kommunestyre som er svært samstemt, til tross for at fire partier er representert: *Når det er avstemning i kommunestyret, er det stort sett enstemmighet. Og er det ikke det, kan uenigheten like gjerne gå på tvers av partiene. Det kan nok være vanskelig for velgerne å se at det er de helt store forskjellene mellom partiene.*

Det er imidlertid ikke alle kommunene som er like konsensuspregede. Ordførerne i Vågan, Balsfjord, Alta og Båtsfjord forteller om tidvis svært opphetede debatter, som følger politiske skillelinjer. Ordføreren i Alta sa det slik: *Vi står sammen i 70-80 prosent av sakene. I de siste 20 prosentene er det rykende uenighet. Det er sånn det skal være!*

Det er sannsynlig at hvis partiene fremstår som svært like, vil valgdeltakelsen lide under dette. Det kan være vanskelig å motivere seg for en tur til valglokalet hvis hvilket parti som vinner valget ikke betyr noe for hva slags politikk som vil bli ført. Et annet moment er at partier som fremstår som motstandere i valgkampen, inngår allianser når vervene skal fordeles etter valget (Ringkjøb 1999, Lesjø 2001). Det kan ytterligere styrke inntrykket av at det ikke betyr noe hvilket parti man stemmer på, og at resultatet uansett blir det samme.

En annen ting som kan svekke inntrykket av at det er store forskjeller mellom partiene, er at man i flere av kommunene jeg studerer har sett eksempler på nokså spesielle partibytter. I etterkant av valget i Båtsfjord i 2007 hoppet to av Ap-toppene av og sluttet seg til Senterpartiet, hvilket medførte at Ap mistet ordførervervet til Høyre (Olsen 2007). I en politisk kommentar i avisen Nordlys blir Karlsøy betegnet som ”konvertittenes kommune”, ikke uten grunn: ”Dagens ordfører Thor Tøllefsen gikk sjøl den lange veien fra SF til Sp og så til Kystpartiet. Kjell Lekang, årets førstekandidat for Kystpartiet, kom fra Høyre. Frp-presten Bjørn Lian har bakgrunn fra SV. Og Hanny Ditlefsen, tidligere Ap-ordfører, stiller nå til valg for Reinøylista”

(Fjellheim 2007). Det at ikke engang politikerne er sikre i sin sak, kan lett virke forvirrende på potensielle velgere og dermed være negativt for valgdeltakelsen.

Når det gjelder hvilke saker som skaper størst engasjement, er det noen sakstyper som går igjen. I fire av kommunene (Modalen, Balsfjord, Karlsøy og Lebesby) er det lokaliseringssaker, altså spørsmålet om hvor ting skal ligge, som skaper størst engasjement. I to av kommunene (Solund og Herøy) er samferdsel den saken som gjør at folk virkelig engasjerer seg. Begge er øykommuner, og kampen for å få broer til fastlandet og mellom øyene har vært et stadig tilbakevendende tema. Det er en viss tendens til at det i de største av kommunene jeg studerer er konfliktsaker med utgangspunkt i den tradisjonelle høyre/venstre-skillelinjen, mens det i mindre kommuner er konflikter med utgangspunkt i geografiske motsetninger (bygd mot bygd). I Karlsøy kommune var den siste store stridssaken hvor traseen for en ny tunnel mellom øyene skulle gå. Saken skapte ifølge varaordføreren et voldsomt engasjement, og det ble arrangert store folkemøter i de store bygdene. Varaordføreren beskriver de politiske forholdene i kommune slik: *Det er til tider ganske store motsetninger mellom bygdene, men i kommunestyret er vi stort sett enige. Når det kommer til praktisk politikk, er det farsken så liten forskjell.*

En annen tendens er at de sakene som skaper aller størst engasjement, er saker der kommunen står sammen, ofte mot sentrum. Det kan dreie seg om å beholde goder, som ambulanseflyet i Brønnøy og lokalsykehuset i Alta, eller å bli tildelt goder, som broer for å binde sammen øyer. Når kommunen står sammen i slike viktige saker, kan det være med å underminere politiske forskjeller og bidra til et økende konsensuspreg. Det kan føre til lavere valgdeltakelse ved kommunevalg. I slike saker som her er nevnt, er det ofte Stortinget som tar avgjørelser som får betydning for kommunen. Man kan tenke seg to mulige måter dette kan slå ut på. Det ene er at valgdeltakelsen i kommunene øker, fordi man ønsker å stemme inn folk fra fylket for å tale kommunenes viktige sak. Det andre er at befolkningen i kommunen føler seg overkjørt av sentrale politikere, og avstår fra å stemme. Enten fordi de føler at stemmen uansett ikke teller, eller som protest, slik tilfellet var i Modalen i 1973.

Gjelder de samme faktorer for stortingsvalg og kommunevalg?

Kommunene jeg studerer skiller seg ut med lav valgdeltakelse både ved kommune- og stortingsvalg, men som i resten av landet er valgdeltakelsen spesielt lav ved kommunevalg. Ordførerne er kommunepolitikere, og det er naturlig at det i samtalen ble lagt mest vekt på forhold knyttet til kommunevalg. Derfor kan noen av momentene jeg har diskutert i dette kapitlet være fruktbare for å forklare valgdeltakelse ved kommunevalg, men mindre viktige når det gjelder stortingsvalg. Til tross for at enkelte faktorer i første rekke er viktige for å forklare kommunevalgdeltakelse, kan de i neste rekke ha innvirkning også når det gjelder deltakelse i stortingsvalg. Fra før vet vi at det å stemme er noe man lærer seg – en vane man enten tilegner seg eller ikke. Det er stor sannsynlighet for at de som sitter hjemme ved kommunevalg heller ikke stemmer ved stortingsvalg. Vi vet at det er større sannsynlighet for at man stemmer ved et valg dersom man stemte ved det forrige valget som ble avholdt, også etter at sammenhengen er kontrollert for andre faktorer som vanligvis påvirker valgdeltakelse (Wattenberg 2003:162).

Man kan også tenke seg at det er faktorer som gjør seg gjeldende *kun* ved stortingsvalg. Jeg skal diskutere to slike ”tilleggsfaktorer” som kan bidra til å forklare den lave stortingsvalgdeltakelsen i kommunene jeg studerer. Den første går på avstanden til Oslo og Stortinget, mens den andre går den ekstremt sterke Arbeiderparti-lojaliteten i enkelte av kommunene som studeres.

Det er store geografiske avstander mellom Oslo og hjemmesitterkommunene på Vestlandet og i Nord-Norge. Det er ikke usannsynlig at mange velgere i periferistrøkene kan føle at det som skjer i maktens korridorer i hovedstaden er noe fjernt og at politikerne i Oslo ikke skjønner hvordan virkeligheten er i periferien. Flere av ordførerne var inn på dette, blant annet ordføreren i Vågan: *Jeg føler av og til at avstanden blir stor. Den er ikke så stor rent fysisk. Jeg kan ta flyet fra Svolvær klokka seks og ha et møte i Oslo halv ti. Men avstanden er stor mentalt sett. Makta er*

konsentrert i Oslo. Når man får mye makt konsentrert, kan følelsen av periferi bli forsterket. Slik tror jeg mange oppfatter det.

På direkte spørsmål om hvorvidt ordførerne mente befolkningen følte sterkest identitet knyttet til kommunen, fylket eller landet, svarte samtlige ordførere, de fleste uten betenkningstid, at kommuneidentiteten var sterkest. Dersom identitetsfølelse påvirker valgdeltakelse er det imidlertid et paradoks at den sterke kommuneidentiteten ikke har ført til høyere valgdeltakelse ved kommunevalg i kommunene jeg studerer.

En annen faktor som kan ha utspring i lokale forhold og innvirkning på deltakelse i nasjonale valg, er partitilknytning. Arbeiderpartiet har hatt makten sammenhengende siden krigen i mange av kommunene jeg studerer. På samme måte som man lærer seg vanen med å stemme, er også partipreferanser noe som etableres ved de første valgene man kan stemme (Franklin 2004:12). Om man da av en eller annen grunn er misfornøyd med Ap-regjeringens politikk, og ikke ønsker å gi partiet støtte, kan løsningen være å sitte hjemme framfor å orientere seg i den politiske jungelen for å finne et annet parti å støtte. Det er imidlertid ikke utenkelig at dette kan være et aktuelt moment også når det gjelder deltakelse ved kommunevalg.

Oppsummering og konklusjon

I begynnelsen av dette kapittelet stilte jeg spørsmålet om hvorvidt kommunenes egenoppfatning av den lave valgdeltakelsen underbygger funnene fra den kvantitative analysen og hvorvidt det finnes andre mulige forklaringsfaktorer. Hovedinntrykket er at intervjuene med ordførerne underbygger og støtter det jeg fant i den kvantitative analysen.

I den kvantitative delen viste jeg at andelen som har gymnasutdannelse er lavere i hjemmesitterkommunene enn i resten av landet. I intervjuene med ordførerne kom det fram at flesteparten av hjemmesitterkommunene mangler videregående skole, og at utdannelse er ansett som lite viktig i flere av kommunene. Mangelen på videregående skole kan ha flere negative konsekvenser. For det første fører det trolig til at færre tar videregående utdannelse. For det andre vil de som flytter for å gå på videregående få

en svakere binding til hjemkommunen. Og for det tredje bidrar det til at det ikke etableres politiske ungdomsorganisasjoner i kommunene det gjelder.

Mangel på politisk spenning og konkurranse mellom partiene er et annet av temaene fra den kvantitative analysen som også ble tatt opp av ordførerne. Ordførerne fortalte om fravær av valgkamp, lite spenning knyttet til valgresultatet og konsensuspreget politikk i tiden mellom valg. Flere av ordførerne pekte også på strukturelle trekk ved kommunen, som den høye andelen fiskere og pendlere.

Trekk ved det frivillige organisasjonslivet i hjemmesitterkommunene ble ikke undersøkt i den kvantitative analysen, men etter intervjuene med ordførerne fremstår dette som et interessant moment. Ordførerne forteller om et svært aktivt organisasjonsliv. Et interessant trekk er imidlertid at så godt som alle foreningene er såkalte serviceorganisasjoner. Slike organisasjoner bidrar ifølge Wollebæk og Selle (2002a) ikke til økt sosial kapital.

Kapittel 5: Deltakelsens mekanismer

Formålet med denne avhandlingen var å forklare hvorfor noen kommuner har gjennomgående lavere valgdeltakelse enn gjennomsnittet. Jeg har hatt to underordnede problemstillinger. For det første har jeg ønsket å finne ut om det er trekk ved befolkningssammensetningen eller trekk ved selve kommunen som best forklarer den lave valgdeltakelsen. For det andre har jeg søkt å finne ut om oppfatningen kommunen selv har av den lave deltakelsen underbygger funnene fra den kvantitative analysen og om det finnes andre fellestrekk ved kommunene som kan bidra til forklaringen.

Tre funn peker seg ut som de mest interessante: Det første er at de fleste hjemmesitterkommunene mangler videregående skole og at utdanningsnivået er lavere enn i resten av landet. Det andre er at kommunene har et rikt organisasjonsliv, men at dette er fullstendig dominert av serviceorganisasjoner. Det tredje er at det er lite spenning knyttet til politikken, både i valgkampen og i tiden mellom valg.⁴⁶ I dette avslutningskapittelet vil jeg gå nærmere inn på disse tre momentene og diskutere hvordan de sammen bidrar til å forklare den lave valgdeltakelsen. Jeg vil også diskutere om den lave deltakelsen har betydning for demokratiet og hvorvidt det er utsikter til økt valgdeltakelse i hjemmesitterkommunene i fremtiden.

Samspill mellom ulike forklaringsnivåer

Utdanning har tradisjonelt vært en av de faktorene som har sterkest sammenheng med valgdeltakelse. Derfor er det ingen overraskelse at utdanningsnivået er betydelig lavere i hjemmesitterkommunene enn i landet forøvrig. Det lave utdanningsnivået kan ha flere forklaringer. Det er sannsynlig at det har sammenheng med det faktum at bare fem av de 12 hjemmesitterkommunene har videregående skole. I de øvrige

---

⁴⁶ Jeg har vist at strukturelle trekk ved kommunen også kan bidra til å forklare den lave valgdeltakelsen, men slike trekk vil ikke bli diskutert spesifikt i denne avslutningsdelen. Hovedårsaken til det er at strukturelle trekk, for eksempel geografiske avstander, trekkes inn i diskusjonen av de andre forklaringsfaktorene.

---

kommunene må ungdommene reise til en av nabokommunene for å ta videregående utdanning, hvilket i de fleste tilfeller betyr å flytte hjemmefra i en alder av 16 år. Fraværet av videregående skole kan virke negativt på valgdeltakelsen av flere årsaker: De som velger å bli i kommunen, går glipp av denne grunnleggende utdanningen, mens de som forlater hjemkommunen i ung alder får en løsere binding til kommunen, noe som kan gjøre det mindre sannsynlig at de deltar i valg – også senere i livet.

I begynnelsen av denne oppgaven argumenterte jeg for at kommunene jeg studerer er atypiske case, og at studier av slike fordrer bruk av atypisk metode. Kombinasjonen av statistisk analyse og kvalitative intervjuer har gjort det mulig for meg å studere samspillet mellom forklaringer på ulike nivåer, og dermed få en bedre forståelse for deltakelsens mekanismer. Dette er etter min mening oppgavens styrke.

En av årsakene til at tidligere forskning ikke har klart å forklare hvorfor noen kommuner har gjennomgående lav valgdeltakelse kan være at man har vært for ensidig opptatt av forklaringer på individnivå, og i liten grad sett på individenes nære kontekst – såkalte mesoforklaringer. Nivåene glir over i hverandre og påvirker hverandre gjensidig. Dette kan belyses med utdanning som eksempel: Mange har vektlagt utdanning i studier av valgdeltakelse, men fokus har i stor grad vært på betydningen av utdanning for enkeltindividet og forskjellene i deltakelse mellom de med og de uten høyere utdanning. I denne avhandlingen har jeg i tillegg lagt vekt på hvordan et viktig trekk ved utdanningssituasjonen, nemlig fravær av videregående skole, påvirker samfunnet.

Fraværet av videregående skole har etter alt å dømme flere følger for lokalsamfunnet. For det første er det en sannsynlig forklaring på at nesten ingen av hjemmesitterkommunene har politiske ungdomsorganisasjoner. Fraværet av videregående skoler og politiske ungdomsorganisasjoner kan videre ha påvirkning på det faktum at organisasjonslivet er fullstendig preget av ikke-politiske foreninger – såkalte serviceorganisasjoner.

Det at man verken har politiske ungdomsorganisasjoner eller organisasjoner som er konfliktorienterte og samfunnsrettede, kan igjen være med å påvirke den politiske konteksten i kommunen; det politiske livet i hjemmesitterkommunene er i stor grad preget av konsensus. Dessuten er strukturelle trekk ved kommunene avgjørende for hvor mye fraværet av videregående skole betyr. Det er mange kommuner i Norge som mangler videregående skole, men det er sannsynlig at mangelen på et slikt tilbud får større utslag i Nord-Norge enn ellers i landet, fordi avstandene er større i denne landsdelen.

Det at hjemmesitterkommunene er fullstendig dominert av serviceorganisasjoner og at disse ikke har påvirket valgdeltakelsen i positiv retning, kan anses som et innspill i debatten om hvilke type organisasjoner som bidrar til å skape sosial kapital. Putnam tar til orde for at såkalte serviceorganisasjoner er det gunstigste, mens Wollebæk og Selle avviser at serviceorganisasjoner alene har positiv innvirkning på lokalsamfunnet og produksjon av sosial kapital (Wollebæk og Selle 2002a). Mine funn heller i retning av å støtte Wollebæk og Selles forståelse, fordi det rike foreningslivet ikke har ført til høy valgdeltakelse i kommunene jeg studerer.

Det finnes som jeg har vist ulike teoretiske oppfatninger av hvorvidt et sterkt Ap virker mobiliserende. Mine analyser tyder ikke på at stor Ap-støtte fører til høy valgdeltakelse, i hvert fall ikke i de 12 kommunene jeg studerer. Funn fra denne analysen støtter heller jevnt løp-hypotesen, som sier at valgdeltakelsen blir høyere jo mer uvisst valgresultatet er. Aps sterke posisjon, kombinert med en svært konsensuspreget kommunepolitikk, kan være en forklaring på den lave valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene. Man kan innvende at sterkt et Ap, svake politiske skillelinjer og tydelig konsensuspreg ikke er noe særegent for hjemmesitterkommunene. Det er imidlertid sannsynlig at disse faktorene, i samspill med trekk ved kommunen og befolkningssammensetningen, kan være med å forklare den lave deltakelsen i hjemmesitterkommunene.

Denne avhandlingen reiser flere spørsmål som fortjener videre undersøkelse. De viktigste er etter min mening hvordan fraværet av videregående skole påvirker

---

valgdeltakelsen og om det er noen klar sammenheng mellom det frivillige organisasjonslivet, sosial kapital og valgdeltakelse når et større antall kommuner undersøkes.⁴⁷ I tillegg mener jeg man vil være tjent med i større grad å se forklaringer på ulike nivåer i sammenheng, for på den måten å få en bedre forståelse av deltakelsens mekanismer.

Avhandlingens begrensninger

I denne avhandlingen har jeg pekt på en rekke områder der de 12 hjemmesitterkommunene skiller seg fra resten av landet. Slik jeg ser det, er det hovedsaklig to svakheter ved måten jeg har gjennomført studien på. Den første svakheten er at jeg i den kvantitative delen kun har sammenlignet hjemmesitterkommunene med landsgjennomsnittet og ikke har hatt mulighet til å sammenligne dem med gjennomsnittet for *landsdelen*. Dermed kan jeg ikke si hvorvidt også andre kommuner i samme landsdel skiller seg ut på de samme variablene. Dersom andre kommuner deler hjemmesitterkommunenes særtrekk, men ikke har lav valgdeltakelse, svekkes sannsynligheten for at disse variablene er viktige.

Mange av de mest spennende funnene i avhandlingen kom fram under ordførerintervjuene i kapittel 4. Den andre svakheten ved avhandlingen er at jeg ikke har hatt mulighet til å sammenligne disse funnene med landsgjennomsnittet. Jeg har for eksempel pekt på at organisasjonslivet i hjemmesitterkommunene er preget av serviceorganisasjoner, og at det kan være med på å kaste lys over den lave valgdeltakelsen. Men skal jeg kunne trekke robuste slutninger om dette, må jeg også ha kjennskap til organisasjonslivet i andre kommuner i landet, både de med lav og de med høy valgdeltakelse. Også når det gjelder de andre funnene, er det behov for

---

⁴⁷ Et utredningsutvalg ble i 2005 oppnevnt av Norges forskningsråd for å utrede hva som kan oppnås med forskning i utgangspunkt i begrepet sosial kapital. Konklusjonen fra utvalget er at sosial kapital er et felt det bør forskes mer på. I begrunnelsen (Wollebæk og Selle 2004) blir den geografiske fordelingen av sosial kapital og betydningen av endringene i organisasjonslivet trukket frem som to av feltene som bør prioriteres i videre forskning.

større studier av flere kommuner. Først når det er gjort, kan man med rimelig sikkerhet slå fast om hjemmesitterkommunene er så spesielle som det kan se ut til.

Er den lave valgdeltakelsen et demokratisk problem?

I begynnelsen av oppgaven diskuterte jeg ulike syn på hvorvidt lav valgdeltakelse er et demokratisk problem. De som oppfatter lav valgdeltakelse som problematisk, trekker vanligvis frem to grunner til dette. For det første kan lav valgdeltakelse *svekke demokratiets legitimitet* og for det andre kan det bidra til *brist i representativiteten*.

På bakgrunn av analysene jeg har gjort i denne avhandlingen er det vanskelig å trekke noen slutninger om hvorvidt legitimiteten til demokratiet er lavere i hjemmesitterkommunene. Dette kunne for eksempel blitt undersøkt gjennom landsomfattende surveyundersøkelser med et stort antall respondenter. At lav valgdeltakelse fører til brist i representativiteten er et mye brukt argument for at lav valgdeltakelse er uheldig, og det hevdes at det er partiene på venstresiden som taper på lav valgdeltakelse. På bakgrunn av Aps sterke stilling i mange av hjemmesitterkommunene er det imidlertid vanskelig å finne hold for dette argumentet. Da er det mer sannsynlig at det kan være geografiske skjevheter i valgdeltakelsen innad i den enkelte kommune. Dersom det er svært lav valgdeltakelse i noen bygder, kan det føre til at disse bygdenes interesser ikke blir tatt hensyn til i kommunestyret, noe som igjen kan føre til at befolkningen blir mer fremmedgjorte og deltar i enda mindre grad ved neste valg.

De som mener lav valgdeltakelse er uproblematisk, trekker vanligvis frem tre grunner til dette. De er opptatt av at rask økning i valgdeltakelsen kan føre til *sterk oppslutning om ekstreme partier*, at lav valgdeltakelse er *et tegn på at folk er fornøyde* og at det er minst like relevant om folk *deltar på andre måter enn i valg*.

Det er lite sannsynlig at en eventuell økning i valgdeltakelsen vil føre til stor oppslutning om ekstreme partier, men det er likevel verdt å være oppmerksom på hvilke partier som tjener på en slik rask økning. Dersom populistiske partier, protestpartier eller partier som bygger sin eksistens på enkeltsaker plutselig får stor

---

oppslutning, kan det få politiske følger fordi disse kan bli et fremmedelement i lokalpolitikken.

Mange av ordførerne hevdet at den lave valgdeltakelsen skyldtes at folk var fornøyde med tingenes tilstand. Et betimelig spørsmål er imidlertid om ordførerne peker på et faktisk trekk, eller om det er ønsketenkning som ligger bak utspillet. Ordførernes oppfatning underbygges delvis av det faktum at det i de fleste kommunene er liten endring i resultatet fra valg til valg, i hvert fall når det gjelder hvilket parti som vinner valget, noe som kan indikere at velgerne er trofaste og fornøyde. Argumentet underbygges også av at vi har sett at økt valgdeltakelse i disse kommunene har kommet som følge av misnøye og konflikt. Det finnes imidlertid også momenter som taler *mot* stor tilfredshet i hjemmesitterkommunene. For det første vet vi fra surveyundersøkelser at valgdeltakelsen er lavest blant de som er minst fornøyde. Det er vanskelig å finne argumenter for at dette skal være annerledes i hjemmesitterkommunene. For det andre har jeg i den kvantitative analysen vist at hjemmesitterkommunene opplever betydelig fraflytting, noe som henger dårlig sammen med en særdeles fornøyd befolkning. For det tredje viser NHOs kommunerapport at hjemmesitterkommunene ikke skiller seg ut når det gjelder innbyggernes vurdering av kommunens attraktivitet (NHO 1999).

Et tredje argument for at høy valgdeltakelse ikke er viktig er at hjemmesitterne velger andre kanaler for deltakelse. Ordførerne i hjemmesitterkommunene fortalte om et svært aktivt organisasjonsliv og om folkemøter med stor deltakelse. Dette kan indikere at andre, på mange måter mer direkte deltakelsesformer kan være et mer naturlig valg for befolkningen i hjemmesitterkommunene.

På direkte spørsmål om hvordan de oppfattet kommunens lave valgdeltakelse, svarte de fleste ordførerne at de ikke synes det var særlig hyggelig og at de gjerne skulle sett at deltakelsen var høyere. Det faktum at de fleste kommunene har gjort få konkrete tiltak for å øke valgdeltakelsen kan imidlertid være en indikator på at man har slått seg til ro med den lave deltakelsen.

Vil valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene øke?

De 12 kommunene som studeres i denne avhandlingen skiller seg ut ved at de har hatt svært lav valgdeltakelse i hele perioden etter andre verdenskrig. De nærmer seg riktignok landsgjennomsnittet, og noen av dem har sågar hatt høyere deltagelse i enkelte kommunevalg. Utjevningen av deltagelsesnivået ved kommunevalg de siste årene skyldes imidlertid i stor grad at deltagelsen går ned i de øvrige kommunene, og i mindre grad at den har økt i hjemmesitterkommunene. Deltakelsen i de 12 kommunene er fortsatt klart lavere enn landsgjennomsnittet ved alle stortingsvalg og ved så godt som alle kommunevalg, også de siste årene, og det gjør at de fortsatt kan betegnes som hjemmesitterkommuner. Et interessant spørsmål er om vi kan forvente at valgdeltakelsen i disse kommunene øker ved fremtidige valg.

Det er usannsynlig at vi vil se noen umiddelbar økning i valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene. Jeg har vært inne på ulike årsaker til at økning i valgdeltakelse er en langsom prosess. Hvis man ikke "lærer" å stemme i et av de første valgene man har stemmerett, vil man sannsynligvis heller ikke stemme i senere valg. Politiske eller samfunnsmessige endringer som gjør det mer sannsynlig at folk deltar i valg vil dermed kun mobilisere unge velgere, og valgdeltakelsen vil øke ved at elektoratet skiftes ut og nye, mer engasjerte velgere kommer til. Ifølge denne teorien er det avgjørende å mobilisere førstegangselgere dersom man på sikt skal øke deltagelsen. Fraværet av videregående skoler i mange av hjemmesitterkommunene kan være en viktig forklaring på at deltagelsesmønsteret opprettholdes over tid.

Som vi har sett, er det mange ulike faktorer som påvirker valgdeltakelsen. Hvordan hjemmesitterkommunene selv søker å møte utfordringen som den lave valgdeltakelsen utgjør, vil ha betydning for om deltagelsesnivået øker i fremtiden. De fleste kommunene som har gjennomført tiltak for å øke valgdeltakelsen, har fokusert på å senke kostnadene knyttet til det å stemme. Et unntak er Vågan, som før forrige kommunevalg gjennomførte en rekke tiltak knyttet til selve innholdet i politikken. Dette var sannsynligvis en av årsakene til at valgdeltakelsen steg merkbart ved dette

valget. Å fokusere mindre på tiltak knyttet til kostnadene ved å stemme og mer på tiltak knyttet til politikkenes innhold kan være et skritt på veien mot høyere valgdeltakelse i hjemmesitterkommunene i fremtiden.

Litteraturliste

Berg, Bruce L. (1989). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Boston: Pearson.

Bjørklund, Tor (2000). "Fallende valgdeltakelse – kommunale variasjoner og mulige forklaringer". I Audun Offerdal og Jacob Aars (red.): *Lokaldemokratiet. Status og utfordringer* (s.47-65). Oslo: Kommuneforlaget.

Bjørklund, Tor (2002). "Den stadig synkende deltakelsen ved lokalvalg – noen årsaker og konsekvenser". Kapittel 3 i Bernt Aardal (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.

Bjørklund, Tor (2005). "Maktutredningens diagnose av lokaldemokratiet". Kapittel 11 i Jo Saglie og Tor Bjørklund (red.): *Lokalvalg og lokalt folkestyre*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Bjørklund, Tor og Jo Saglie (2000): Lokalvalget i 1999. *Rekordlav og rekordhøy deltakelse*. Rapport 12:2000. Institutt for samfunnsforskning, Oslo.

Bjørklund, Tor og Rune J. Sørensen (1990). Kommunalpolitisk deltakelse - avhengig av kommunestørrelse? Sandvika: Handelshøyskolen BI, forskningsrapport 1990/3.

Blais, André (2000). *To Vote or Not to Vote – The Merits and Limits of Rational Choice Theory*. Pittsburg: University of Pittsburg Press.

Blais, André og Agnieszka Dobrzynska (1998). "Turnout in electoral democracies". *European Journal of Political Research* 33 (2), 239-261.

Blais, André, Robert Young og Miriam Lapp (2000). "The Calculus of Voting: An Empirical Test". *European Journal of Political Research* 37 (2) 181-201.

Carlson, Neil (1999). "The Rationality of Political Culture – Voter Turnout and Social Capital". Forberedt til det årlige møtet for the American Political Science Association, Atlanta 2.-5. september. Paper.

Christensen, Dag Arne og Tor Midtbø (2001). "Norsk valgdeltakelse i et makroperspektiv". Vedlegg 4 i NOU 2001:03 *Velgere, valgordninger, valgte*. Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

Christensen, Thorkild (2008). "Antall videregående skoler i Norge" (e-post til Hege Paulsen 17. april 2008). Tilgjengelig via e-post: hegepaul@yahoo.com.

Dahl, Robert A. og Edward R. Tufte (1973). *Size and Democracy*. Stanford: Stanford University Press.

Denver, David (2003). *Elections and Voters in Britain*. New York: Palgrave Macmillan.

Elklit, Jørgen, Birgit Møller, Palle Svensson og Lise Togeby (2006). *Gensyn med sofavælgerne – Valgdeltakelse i Danmark*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.

Fjellheim, Sjalg (2007). "Avhopperne". *Nordlys* 29. august.

Franklin, Mark N. (2004). *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.

Goul Andersen, Jørgen og Jens Hoff (2000). *Democracy and Citizenship in the Scandinavian Welfarestate*. Hampshire: Macmillan.

Hauguan, Bjørn (2007). "Vi trenger ikke partier – Ingen valgkamp i rike Modalen". *VG* 26. august.

Hansen, Tore, Ingunn Opheim Ellis og Anne Lise Fimreite (2002). "Spiller egenskaper ved kommunene noen rolle for valgdeltakelsen ved kommunevalg?". Kapittel 2 i Bernt Aardal (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.

Hansen, Tore og Lawrence E. Rose (2006). "Lokaldemokratiets tilstand: Hvilke forhold gjelder?". Forberedt til den 15. nasjonale fagkonferansen i statsvitenskap, Trondheim 3-5. januar 2007. Konferansepaper.

Heidar, Knut (1999). "Civil Society and the Mobilization of Bias: Comparing Political Participation in the U.S. and in Norway" (Working Paper 5/1999): Department of Political Science, University of Oslo.

Hellevik, Ottar (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hjellum, Torstein (1967). *Partiene i lokalpolitikken*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Holmberg, Sören og Henrik Oscarsson (2004). *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts juridik.

Juvkam, Dag (1999). *Historisk oversikt over endringer i kommune- og fylkesinndelingen*. Statistisk sentralbyrå, rapport 1999:13.

Kvale, Steinar (1996): *InterViews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. London: Sage.

Lafferty, William M. (1983): "Deltakelse og demokrati. Momenter i en uendelig dialog". Side 30-50 i Trond Bergh (red.): *Deltakerdemokratiet*. Oslo: Universitetsforlaget.

Larsen, Helge O. (2002). "Direkte valg av ordfører – et virkemiddel for økt valgdeltakelse?". Kapittel 9 i Bernt Aardal (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.

Lesjø, Jon Helge (2000). "Folk har det pinadø for godt!". Kapittel 7 i Offerdal, Audun og Jacob Aars (red.). *Lokaldemokratiet – Status og utfordringer*. Oslo: Kommuneforlaget.

Lipset, Seymour Martin (1981). *Political Man. The Social Bases of Politics. Expanded and updated edition*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

Lijphart, Arend (2007). "Turnout". Side 314-321 i Rose, Richard (red.): *International Encyclopedia of Elections*. London: Palgrave Macmillan.

Listhaug, Ola (1989). "Gamle og nye modeller i valforskninga – eit oversyn". *Tidsskrift for samfunnsforskning* 30.

Midtbø, Tor (2006). "Valgdeltakelsen ved kommunevalg: Bedre enn sitt rykte?". Vedlegg 4 i NOU 2006:7 *Det lokale folkestyret i endring?* Oslo: Kommunal- og regionaldepartementet.

Midtbø, Tor og Kristin Strømsnes (1996). "Voter Turnout in Norway: Time, Space and Causality". *Scandinavian Political Studies* 19: 379-400.

Mikkelsen, Britha (1995). "Semi-Structured Interviews and Questions". I *Methods for Development Work and Research: A Guide for Practitioners*. London: Sage Publications.

Newton, Kenneth (1999). "Social Capital and Democracy in modern Europe". I: J.W. van Deth, M. Maraffi, K. Newton og P. F. Whiteley (red.): *Social Capital and European Democracy*. London: Routledge /ECPR Studies in European Political Science.

NHO (1999). "Norges beste kommuner". Rapport.

Olsen, Ingalill (2007). "Båtsfjord og demokratiet"(debattinnlegg). *Altaposten* 21. november.

Pattie, Charles og Ron Johnston (1998). "Voter turnout at the British General Election of 1992. Rational Choice, social standing or political efficacy?". *European Journal of Political Science* 33: 263-283.

Pettersen, Per Arnt (1988). "Hjemmesitterne: Hvor – Hvem og Hvorfor". *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* 4 (4), 291-316.

Pettersen, Per Arnt og Lawrence E. Rose (2002). "Campbell and Rokkan Revisited. Is Norway Still a 'special' case?". Presentert på det årlige møtet til American Political Science Association. Boston, 29. august-1. september. Konferansepaper.

Putnam, Robert (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.

Qvortrup, Matt (2005). "First past the Postman: Voting by Mail in Comparative Perspective", *The Political Quarterly* 76: 414-419.

Riker, William H. og Peter C. Ordenshook (1968). "A theory of the calculus of voting". *American Political Science Review* 62, 25-43.

Ringkjøb, Hans-Erik (2000). "Tar partiene representativitet på alvor?". Kapittel 6 i Offerdal, Audun og Jacob Aars (red.). *Lokaldemokratiet – Status og utfordringer*. Oslo: Kommuneforlaget.

Rokkan, Stein og Angus Campbell (1970). "Citizen Participation in Political Life". I Stein Rokkan (red.): *Citizens, Elections, Parties*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rokkan, Stein og Henry Valen (1962). "Mobilization of the Periphery" i Stein Rokkan (red.): *Approaches to the Study of Political Participation*. Chr. Michelsens Institutt, Bergen.

Rothstein, Bo og Dietlind Stolle (2003). "Introduction: Social capital in Scandinavia". *Scandinavian Political Studies*, 26 (1) 1-26.

Ryssevik, Jostein (1997). *I samfunnet. 3, Det norske politiske systemet: lærebok: samfunnskunnskap studieretningsfag VKII*, Oslo: Universitetsforlaget.

Schumpeter, Joseph A. (1942). *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York: Harper.

Schwarz, Martin (2002). *Size and Participation in Norway*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave.

Siegfried, Andre (1913). *Tableau politique de la France de l'Ouest sous la Troisième République*. Paris: Librairie Armand Colin.

Skog, Ole Jørgen (2004). *Å forklare sosiale fenomener*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Strömblad, Per (2003). *Politik på stadens skuggsida*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Tingsten, Herbert (1937). *Political Behavior: Studies in Election Statistics*. London: P. S. King & Son.

de Tocqueville, Alexis (1969). *Om demokratiet i Amerika*. Oslo: Gyldendal.

Tørnquist, Olle (2005). "Det kvalitative intervjuet". Forelesning ved UiO i STV 4020, 21. september.

Valen, Henry og Hanne Marthe Narud (1995). "Nedgangen i valgdeltakelsen". I Bernt Aardal og Henry Valen (red.): *Konflikt og opinion* (s. 46-68). Oslo: NKS-forlaget.

Verba, Sidney, Norman H. Nie og Jae-On Kim (1978). *Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison*. New York: Cambridge University Press.

Vowles, Jack (2002). "Offsetting the PR effect? Party Mobilization and Turnout Decline in New Zealand 1996-99". *Party Politics* 8, 587-605.

Wattenberg, Martin W. (2003). "Electoral Turnout: The New Generation Gap", i Rallings, Colin, Roger Scully, Jonathan Tonge og Paul Webb, *British Elections and Parties Review, Volume 13*. London: Frank Cass Publishers.

Wollebæk, Dag og Per Selle (2004). *Hvorfor studere sosial kapital i Norge?* Notat til Norsk forskningsråd.

Wollebæk, Dag og Per Selle (2002a). *Det nye organisasjonssamfunnet*. Bergen: Fabokforlaget.

Wollebæk, Dag og Per Selle (2002b). "Does Participation in Voluntary Associations Contribute to Social Capital? The Impact of Intensity, Scope and Type". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 2002;31;32.

Wolfinger, Raymond E. og Steven J. Rosenstone (1980). *Who votes?* New Haven, Mass: Yale University Press.

Aardal, Bernt (2002). "Demokrati og valgdeltakelse – en innføring og oversikt". Kapittel 1 i Bernt Aardal (red.): *Valgdeltakelse og lokaldemokrati*. Oslo: Kommuneforlaget.

Baldersheim, Harald og Per Arnt Pettersen, Lawrence Rose og Morten Øgård (2003). *Er smått så godt? Er stort så flott? Analyser av kommunestrukturens betydning*. Universitetet i Oslo. Forskningsrapport.

Internett

Kommunal- og Regionaldepartementet (2006). *Elektronisk stemmegivning – utfordringer og muligheter*. Tilgjengelig fra <http://home.online.no/~b-aardal/Rapport>. Besøkt 2. mai 2008

Durlauf, Steven N. og Marcel Fafchamps (2004). "Social Capital," NBER Working Papers 10485, National Bureau of Economic Research, Inc. Tilgjengelig fra <http://ideas.repec.org/e/pfa2.html>. Besøkt 29. april 2008.

Langørgen, Audun (2007). "Sentralisering – årsaker, virkninger og politikk" i SSB: Samfunnsspeilet nummer 2, 2007. Tilgjengelig fra <http://www.ssb.no/ssp/utg/200702/06/>. Besøkt 3. mai 2008.

NOU 1999:25. *Samboerne og samfunnet*. Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/NOUer/1999/nou-1999-25.html?id=116616>. Besøkt 17. april 2008.

NOU 2001: 03. *Velgere, valgordning, valgte*. Tilgjengelig fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/NOUer/2001/NOU-2001-03.html?id=143453>. Besøkt 15. mars 2008.

Aardal, Bernt og Henry Valen (2001). *Notat om norsk valgforskning*. Tilgjengelig fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/NOUer/2001/NOU-2001-03/27.html?id=363503>. Besøkt 15. mars 2008.

Fiskeridirektoratet. Opplysninger om fiskere fra fiskermanntallet. Tilgjengelig fra http://www.fiskeridir.no/fiskeridir/fiskeri/statistikk/fiskere_fart_y_og_tillatelser/opplysninger_om_fiskere_fra_fiskermanntallet. Besøkt 23. februar 2008.

SSB (2002) Husholdninger. Folke- og bolig tellingen 2001. Tilgjengelig fra: <http://www.ssb.no/fobhushold/> (Sist besøkt 5. mai 2008)

SSB (2005). Likestillingsindeks for kommunene. Tilgjengelig fra <http://www.ssb.no/likekom/arkiv/tab-2005-12-19-03.html>. Besøkt 23. Februar 2008.

Vedlegg A: Liste over kommuner og ordførere

Kommunenummer og partitilknytning står i parantes.

Modalen (1252): Ordfører Knut Moe (Samlingslista/Høyre)

Solund (1412): Varaordfører Aud Wesenlund Ødejord (Ap)

Brønnøy (1813): Ordfører Kjell Harald Trælnes (Sp)

Herøy (1818): Ordfører Arnt Frode Jensen (Ap)

Vågan (1865): Ordfører Hugo Bjørnstad (Ap)

Øksnes (1868): Ordfører John Danielsen (Ap)

Balsfjord (1933): Ordfører Gunda Johansen (Ap)

Karlsøy (1936): Varaordfører Svein-Egil Haugen (SV)

Alta (2012): Ordfører Geir-Ove Bakken (Ap)

Måsøy (2018): Ordfører Ingalill Olsen (Ap)

Lebesby (2022): Ordfører Harald Larssen (Ap)

Båtsfjord (2028): Ordfører Frank Bakke Jensen (Høyre)

Vedlegg B: Intervjuguide

Kommunetrekk

- Hva er kommunens viktigste næringsvei og hvordan har næringsstrukturen forandret seg siden 1945?
- På hvilke andre måter har kommunen forandret seg fra etterkrigsårene og fram til i dag?
- På hvilke måter vil du si at kommunen skiller seg fra andre kommuner i fylket?
- Hvor viktig er fiskerinæringen? På hvilke måter vil du si at kommunen bærer preg av å være en fiskerikommune?
- Kan du fortelle litt om geografien i kommunen? Har kommunen for eksempel ett eller flere samlende sentrum? Er kommunegrensene logiske, eller bærer de preg av å være tegnet opp mens båt fortsatt var viktigste fremkomstmiddel?

Valgdeltakelsen

- Har du gjort deg noen tanker om hvorfor din kommune har så lav valgdeltakelse?
- Har den lave valgdeltakelsen vært tema i kommunen?
- Har man forsøkt å gjøre noe med det, for eksempel gjennom kampanjer for å få folk til å stemme?
- Er det én eller flere valgdager i kommunen? Hvordan er mulighetene til å forhåndsstemme? Hvor mange valglokaler er det i kommunen, og er de godt spredd.
- Hvilke tiltak tror du kunne økt valgdeltakelsen i kommunen?

- Alle kommunene jeg studerer er kyst- eller øykommuner. Tror du den lave valgdeltakelsen kan ha sammenheng med dette? I tilfelle hvorfor?
- Vi vet at ulike sosiale grupper deltar i politikk i svært ulikt omfang. Tror du den lave valgdeltakelsen i din kommune skyldes at enkelte grupper deltar i svært liten grad? Hvilke grupper gjelder det i så fall?

Befolkningssammensetningen

- Innen valgforskningen er det delte meninger om hvorvidt det er tilfredshet eller utilfredshet som får folk til å delta i valg. Tror du hjemmesitterne i din kommune avstår fra å delta i valg fordi:
  - a) De er lite tilfredse ved styre og stell i kommunen, og har liten tiltro til at dette kan endres ved valg
  - b) De er fornøyd med tingenes tilstand i kommunen, og tror alle som stiller til valg vil gjøre en like god jobb
- Tror du at flesteparten av befolkningen har sterkest identitet knyttet til
  - a) bygda/tettstedet
  - b) kommunen
  - c) like sterk til begge
- Tror du identitetsfølelsen er sterkest i forhold til
  - a) kommunen
  - b) fylket
  - c) landet
- Hvordan vil du beskrive foreningslivet i kommunen? Hvilke foreninger er representert, og hvor aktive er de?

- Hvilke partier er representert med lokallag i kommunen? Finnes det politiske ungdomsorganisasjoner?

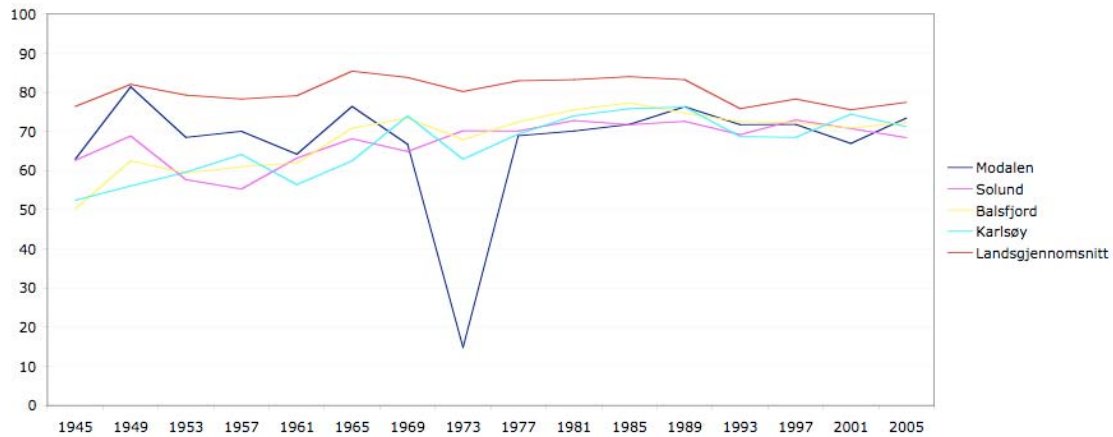
Politisk kontekst

- Hvordan vil du beskrive de politiske forholdene i kommunen - er det
  - a) Et parti som alltid vinner
  - b) To partier som bytter på å sitte med makten
  - c) Helt åpent fra valg til valg?
- Kan du utdype hvilke partier dette gjelder? Har situasjonen endret seg siden 1945?
- Har du inntrykk av at folk stort sett enige eller stort sett uenige når det gjelder lokalpolitiske saker?
- Hvilken sak har vært den større stridssaken i løpet av din tid som ordfører? Kan du huske andre store stridssaker som har vært viktige i kommunen tidligere? Hva slags type saker skaper størst engasjement i kommunen?
- Er det først og fremst personlige egenskaper hos kandidatene eller ideologiske motsetninger som avgjør valgresultatet?
- Er det noe annet du vil tilføye om kommunen som kan være av interesse i denne sammenhengen?

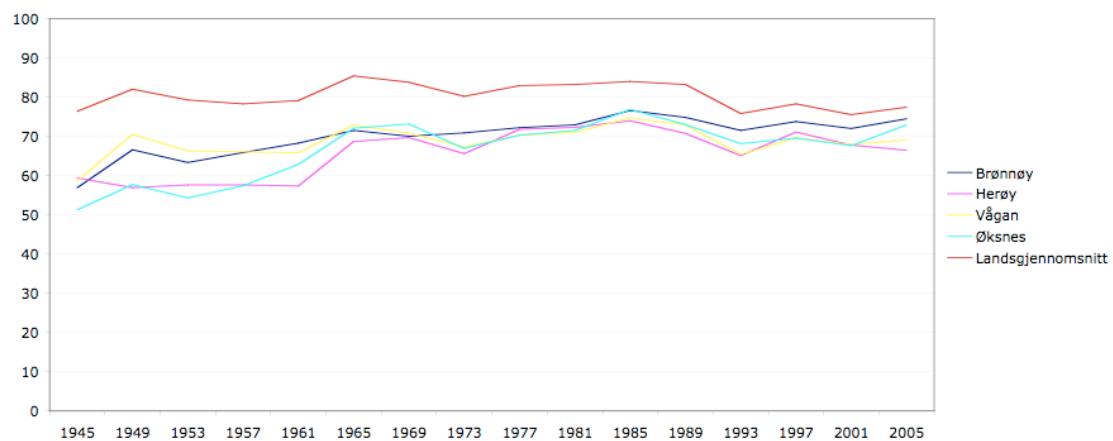
Vedlegg C: Grafisk fremstilling av valgdeltakelsen i hjemmesitterkommunene

Stortingsvalg

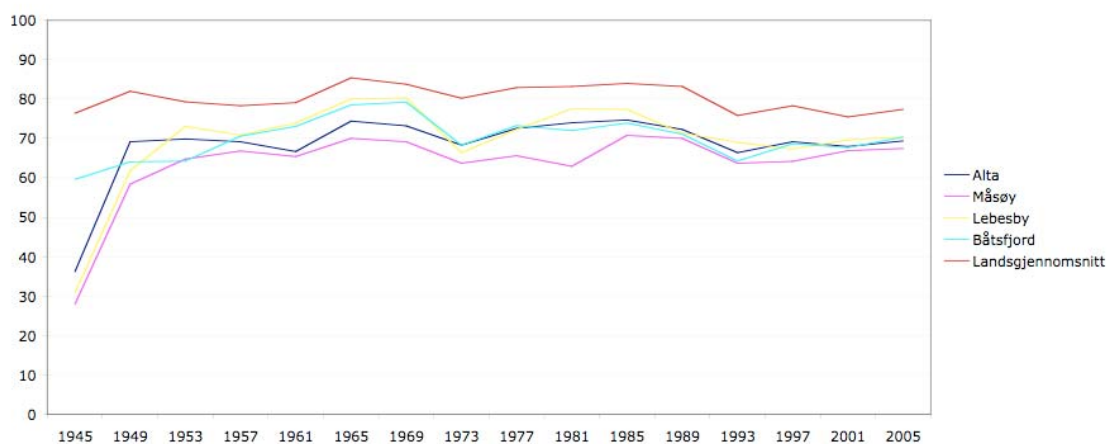
Kommuner på Vestlandet og i Troms

Kommuner i Nordland

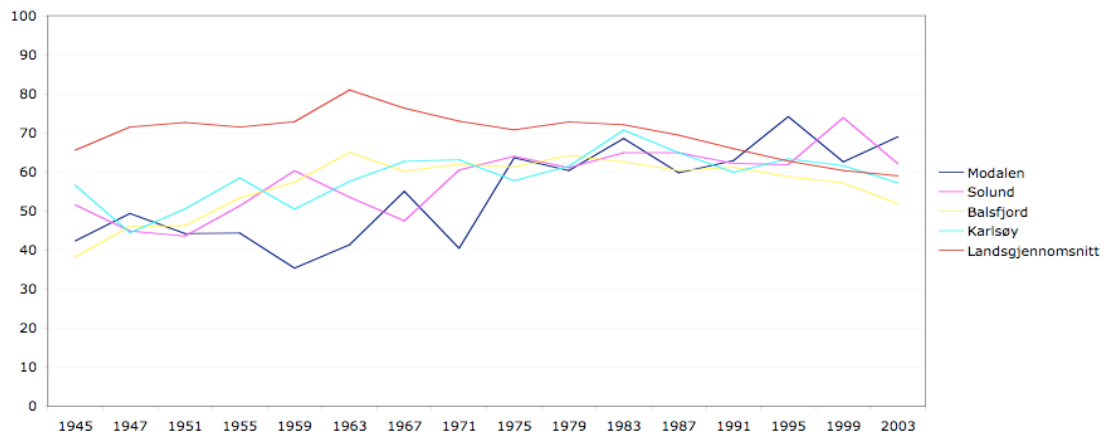

Kommuner i Finnmark

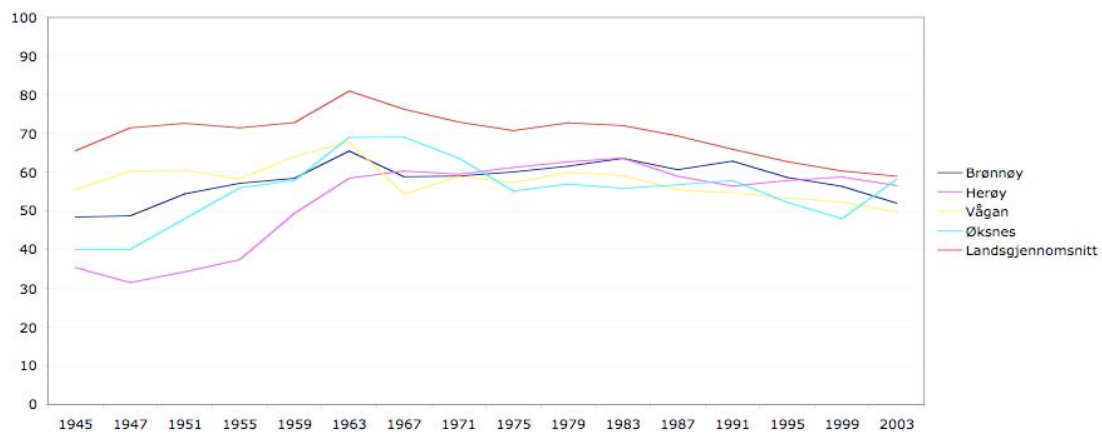

Kommunevalg

Kommuner på Vestlandet og i Troms

Kommuner i Nordland

Kommuner i Finnmark

